

T.C.

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN
KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mürşide ÜLKER KUCUK

Danışman

Doç. Dr. Davut KAPLAN

Samsun, 2019

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN
KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mürşide ÜLKER KUCUK

Danışman
Doç. Dr. Davut KAPLAN

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezimin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uydun davranıldığını taahhüt ederim.

13.06.2019

Mürşide ÜLKER KUCUK

TEZ KABUL VE ONAYI

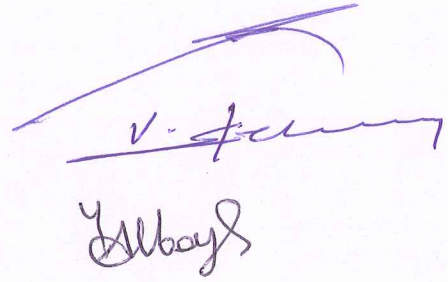
Mürşide ÜLKER KUCUK tarafından hazırlanan *Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nden Kapı Tipi Mezar Stelleri* başlıklı bu çalışma, 13.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Davut KAPLAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Vedat KELEŞ

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALBAYRAK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

13.06.2019

Prof. Dr. Bozkurt KOÇ

Enstitü Müdürü

ÖZET

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN

KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

Mürşide ÜLKER KUCUK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs, 2019

Danışman: Doç. Dr. Davut KAPLAN

Antik dönemde Frigya sınırlarında bulunan, günümüzde bölgeler arası kavşak noktasında yer alan Afyonkarahisar'ın ünlü mermer ocakları ve üretim atölyeleri sayesinde Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi zengin bir stel repertuarına sahiptir. Çalışmada Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki 31 adet kapı tipi stel çalışılmıştır. Stellerin bazılarının buluntu yerleri bilinmekte ancak bir kısmı nereden ve kim tarafından müzeye getirildikleri bilinmemektedir. İn-situ şeklinde stel ise hiç bulunamamıştır.

Bu çalışma ile stellerin atölyeleri belirlenmiştir. Afyonkarahisar dışındaki atölye üretimi stellerinin varlığından dolayı farklı atölye özellikleri incelenerek tipolojileri oluşturulmuştur. Eserlerin Synnada, Dokimeion, Akmonia, Appia, Tembris Merkez atölye ve Amorium üretimi oldukları anlaşılmıştır. Stellerin üzerindeki betimlerden ve yazıtlardan stel sahiplerinin cinsiyetleri, yaşları ve dikenler hakkında bilgi edinilmiştir. Stellerin MS 2. yüzyılın başından MS 3. yüzyılın ortasına kadar bir üretim aralığında üretildikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Frigya, Afyonkarahisar, Roma Dönemi, Kapı tipi stel

ABSTRACT

DOOR TYPE GRAVE STELES FROM AFYONKARAHISAR ARCHAEOLOGY MUSEUM

Mürşide ÜLKER KUCUK

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences,
Department of Archaeology, M. A. May/2019
Supervisor: Assoc. Prof. Davut KAPLAN

Afyonkarahisar Archaeology Museum has a rich stele repertoire thanks to the famous marble quarries and production workshops of Afyonkarahisar, which are located at the crossroads of the region today and at the border of Phrygia in ancient times. In the study, 31 door type stele in Afyonkarahisar Archaeology Museum were studied. The findspots of some of the steles are known. However, it is unknown that from where and who brought them to the museum. There were no steles in-situ.

In this study, ateliers of the steles were determined. Due to the existence of the atelier production steles outside of Afyonkarahisar, the features of the different ateliers were examined and their typologies were created. It was understood that artifacts were the production of Synnada, Dokimeion, Acmonia, Appia and Tembris Central ateliers. The information about the steles, descriptions and inscriptions on the stele, the gender, ages of the stele holders. It was understood that the steles were produced from the beginning of the AD 2nd century to the middle of the AD 3rd century.

Keywords: Phrygia, Afyonkarahisar, Roman Period, Door type stele

ÖN SÖZ

Anadolu'nun farklı bölgelerin geçiş güzergâhları üzerinde yer alan Afyonkarahisar'ın antik dönemde yoğun olarak yerleşim gördüğü kurulan kentlerden anlaşılmaktadır. Doğu ile batı, kuzey ile güneyi arasında bir kavşak noktasındadır. Kent ticaret yolları üzerinde yer alması nedeniyle antik dönemde çok sayıda kent kurulmuştur.

Frigya bölgesi sınırları içerisinde yer alan Afyonkarahisar, günümüzde olduğu gibi antik dönem de mermer ocakları ve mermer atölyeleri ile bilinmektedir. Atölyelerde üretilen eserlerden günümüze ulaşanlar arasında kapı tipi steller önemli bir gruptur. Özellikle Roma İmparatorluk döneminde yoğun olarak üretilen kapı tipi steller Frigya bölgesine özgü eserlerdir.

Çalışma kapsamında incelenen eserlerin bazıları daha önceki yayınlarda bilim dünyasına tanıtılmıştır. Ancak Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kapı tipi stellerin bir bütün olarak incelenmesi ve kendi içinde gruplandırılması açısından çalışmaya dâhil edilmiştir.

Öncelikle çalışmam kapsamında bana danışmanlık yaparak yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Davut KAPLAN'a, jüri üyesi ve bölüm başkanımız Prof. Dr. Vedat KELEŞ'e, lisans eğitimine başladığım günden beri manevi desteklerini esirgemeyen jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALBAYRAK hocama çok teşekkür ederim.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki kapı tipi stelleri çalışmam için gerekli izni veren müze müdürü Mevlüt ÜYÜMEZ'e, verdiği tavsiyelerle katkıda bulunan Uzman Arkeolog Cemil DUMANLIOĞLU'na, ve tüm müze personeline teşekkür ederim.

Benimle tez çalışmam için kaynak paylaşımında bulunan Yrd. Doç. Dr. Akın TEMÜR'a, Arş. Gör. İsaf BOZOĞLU'na, Öğr. Gör. Zerrin Erdinç ve Arkeolog Sadık SULAN'a, kütüphaneye her gittiğimdeki ilgi ve yardımları için BIAA görevlilerine teşekkür ederim.

Eserlerdeki yazıtların okunması ve tercümesi için Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ertan YILDIZ hocama, stellerimin çizimi için değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİLGİN ve Pınar BİLGİN'e, betimlerin gelişim çizimlerini yapan değerli arkadaşım Arş. Gör. Yasemin HEKİMOĞLU'na çok teşekkür ederim. Çevirilerdeki yardımları için değerli kardeşim Muhammed Ali YAVUZ'a çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatıma başladığım günden beri maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babaannem Cemile ÜLKER'e, babam İbrahim ÜLKER ve annem Ayşe ÜLKER'e, her zaman cesaretlendirerek her konuda yılmadan çalışmamı sağlayan ablam Sultan YARDAM'a, abim Oğuz ÜLKER ve kardeşim Adem ÜLKER'e, destekleri için eşim Osman Nuri KUCUK'e sonsuz teşekkür ederim.

Mürşide ÜLKER KUCUK

Samsun, 2019

Ailem

ve

*Gazi dedem rahmetli Adem Ülker dahil vatani uğruna kendini feda eden
Gazi ve Şehitlerimize.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
HARİTALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ÇİZİMLER LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xvi
RESİMLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR	xviii

GİRİŞ

1. Tezin Amacı	1
2. Tezin Kapsamı	2
3. Tezin Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR COĞRAFYASI VE TARİHİ

1.1. Afyonkarahisar Coğrafyası	4
1.2. Afyonkarahisar Tarihi	5

İKİNCİ BÖLÜM

MEZAR STELLERİ

2.1. Mezar Stelleri Tanım ve Gelişimi	12
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

Kapı Tipi Mezar Stelleri	15
3.1. Kapı Tipi Mezar Stellerinin Tanımı.....	18
3.2. Kapı Tipi Mezar Stellerinin Köken ve Yayılım Alanı	20
3.3. Kapı Tipi Mezar Stellerinin Kapı Tipi Stellerin Tipolojisi.....	26

3.3.1. Tümüls Kenarında Dikili Steller	26
3.3.1.1. Krepis Bağlantılı Olmayan Steller	27
3.3.1.2. Krepis Bağlantılı Olan Steller	27
3.3.2. Serbest Duran Kapı Tipi Steller	27
3.3.2.1. Taçlandırılmış Üçgen Çatılı Kapı Tipi Steller.....	27
3.3.2.2. Düzgün Köşeli ve Dikdörtgen Kapı Tipi Steller	28
3.3.2.3. Altar Formlu Kapı Tipi Steller	29
3.3.3. Mezarlarla Bağlantılı Kapı Tipi Steller.....	29
3.3.3.1. Yüksek ve Düzgün Köşeli Kapı Tipi Steller	29
3.3.3.2. Enine Uzun ve Düzgün Köşeli Kapı Tipi Steller	30
3.3.3.3. Çerçevesiz Kapı Tipi Steller	30
3.3.4. Kapı Tipi Stellerin Özel Formları ve Benzer Anıtlar	30
3.3.4.1. Kapısı Olmayan Alınlık Taşları	30
3.3.4.2. Kaya Kabartmaları	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

4.1. Stellerin Buluntu Yerleri ve Durumları	33
4.2. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki Kapı Tipi Stellerin Tipolojisi	36
4.3. Steller Üzerindeki Betimler	47
4.3.1. Alınlık Betimleri	48
4.3.2. Söve Betimleri	55
4.3.3. Panellerdeki Betimler	58
4.3.3.1. Kadın Stellerindeki Betimler.....	66
4.3.3.2. Erkek Stellerindeki Betimler	66
4.4. Steller Üzerindeki Yazıtlar	67
4.5. Tarihleme	70
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	77
KATALOG	85
HARİTALAR	108
TABLolar	113
ÇİZİMLER	124

GRAFİKLER	169
RESİMLER	171
ÖZGEÇMİŞ	202

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Antik bölgeler.

Harita 2: Kapı Tipi Stel bulunan bölgeler.

Harita 3: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerin üretim atölyeleri.

Harita 4: Afyonkarahisar'da kapı tipi stel üreten kentler.

Harita 5: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin buluntu yerleri.

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1a: Kapı tipi mezar stelleri Tip A-Tip E

Tablo 1b: Kapı tipi mezar stelleri Tip F- Tip K

Tablo 1c: Kapı tipi mezar stelleri Tip L- Tip M

Tablo 2a: Dokimeion Tip 1 gelişimi

Tablo 2b: Dokimeion Tip 2 gelişimi

Tablo 3a: Kat. No. 1- Kat. No. 6, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

Tablo 3b: Kat. No. 7- Kat. No. 12, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

Tablo 3c: Kat. No. 13- Kat. No. 18, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

Tablo 3d: Kat. No. 19- Kat. No. 24, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

Tablo 3e: Kat. No. 25- Kat. No. 30, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

Tablo 3f: Kat. No. 31, Atölye, Tip ve Tarih tablosu

ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çizim 1:** Kapı Tipi Stel
Çizim 2: Kapı Tipi Taş
Çizim 3: Yalancı Kapı
Çizim 4: Tip A
Çizim 5: Tip B
Çizim 6: Tip C
Çizim 7: Tip D
Çizim 8: Tip E
Çizim 9: Tip F
Çizim 10: Tip G
Çizim 11: Tip H
Çizim 12: Tip J
Çizim 13: Tip M
Çizim 14: Tip K
Çizim 15: Tip L
Çizim 16: Dokimeion Tip 1.
Çizim 17: Dokimeion Tip 1.
Çizim 18: Dokimeion Tip 1.
Çizim 19: Dokimeion Tip 2a.
Çizim 20: Dokimeion Tip 2b.
Çizim 21: Dokimeion Tip 2c.
Çizim 22: Dokimeion Tip 2d.
Çizim 23: Dokimeion Tip 2e.
Çizim 24: Dokimeion Tip 2f.
Çizim 25: Aizanoi Alınlık 1. Evre.
Çizim 26: Aizanoi Alınlık 2. Evre.
Çizim 27: Aizanoi Alınlık 3. Evre.
Çizim 28: Aizanoi Alınlık 4. Evre.
Çizim 29: Aizanoi Alınlık 5. Evre.

- Çizim 30:** Aizanoi Tip 1a.
- Çizim 31:** Aizanoi Tip 1b.
- Çizim 32:** Naikos stel Tip 1a.
- Çizim 33:** Naikos stel Tip 1b.
- Çizim 34:** Naikos stel Tip 2a.
- Çizim 35:** Naikos stel Tip 2b.
- Çizim 36:** Tembris Merkez Atölye Tip 1a.
- Çizim 37:** Tembris Merkez Atölye Tip 1b.
- Çizim 38:** Tembris Merkez Atölye Tip 2a.
- Çizim 39:** Tembris Merkez Atölye Tip 2b.
- Çizim 40:** Tembris Merkez Atölye Tip 3.
- Çizim 41:** Tembris Merkez Atölye Tip 4a.
- Çizim 42:** Tembris Merkez Atölye Tip 4b.
- Çizim 43:** Tembris Güney Atölye Tip 5a.
- Çizim 44:** Tembris Güney Atölye Tip 5b.
- Çizim 45:** Tembris Güney Atölye Tip 6a.
- Çizim 46:** Tembris Güney Atölye Tip 6b.
- Çizim 47:** Tembris Güney Atölye Tip 6c.
- Çizim 48:** Tembris Güney Atölye Tip 7.
- Çizim 49:** Tembris Güney Atölye Tip 8a.
- Çizim 50:** Tembris Güney Atölye Tip 8b.
- Çizim 51:** Aizanoi stelleri sima dalları tarihsel gelişimi.
- Çizim 52:** Aizanoi stelleri ve naikos steller alınlık betimleri tarihsel gelişimi.
- Çizim 53:** Aizanoi naikos steller Tip 1 alınlık betimleri tarihsel gelişimi.
- Çizim 54:** Aizanoi stelleri betimleri tarihsel gelişimi.
- Çizim 55:** Aizanoi stelleri söve betimleri tarihsel gelişimi.
- Çizim 56:** Tembris atölyeleri sima dalları gelişimi.
- Çizim 57:** Tembris atölyeleri kapı söveleri betimleri.
- Çizim 58:** Tembris atölyeleri kapı söveleri betimleri.
- Çizim 59:** Tembris atölyeleri kapı söveleri betimleri.
- Çizim 60:** Tembris atölyeleri kapı üstleri yumurta dizisi ve palmet dizileri gelişimi.
- Çizim 61:** Tembris atölyeleri akroterlerdeki palmet betimleri.
- Çizim 62:** Kat. No 1, Res. 1
- Çizim 63:** Kat. No 2, Res. 2

- Çizim 64:** Kat. No 3, Res. 3
Çizim 65: Kat. No 4, Res. 4
Çizim 66: Kat. No 5, Res. 5
Çizim 67: Kat. No 6, Res. 6
Çizim 68: Kat. No 7, Res. 7
Çizim 69: Kat. No 8, Res. 8
Çizim 70: Kat. No 9, Res. 9
Çizim 71: Kat. No 10, Res. 10
Çizim 72: Kat. No 11, Res. 11
Çizim 73: Kat. No 12, Res. 12
Çizim 74: Kat. No 13, Res. 13
Çizim 75: Kat. No 14, Res. 14
Çizim 76: Kat. No 15, Res. 15
Çizim 77: Kat. No 16, Res. 16
Çizim 78: Kat. No 17, Res. 17
Çizim 79: Kat. No 18, Res. 18
Çizim 80: Kat. No 19, Res. 19
Çizim 81: Kat. No 20, Res. 20
Çizim 82: Kat. No 21, Res. 21
Çizim 83: Kat. No 22, Res. 22
Çizim 84: Kat. No 23, Res. 23
Çizim 85: Kat. No 24, Res. 24
Çizim 86: Kat. No 25, Res. 25
Çizim 87: Kat. No 26, Res. 26
Çizim 88: Kat. No 27, Res. 27
Çizim 89: Kat. No 28, Res. 28
Çizim 90: Kat. No 29, Res. 29
Çizim 91: Kat. No 30, Res. 30
Çizim 92: Kat. No 31, Res. 31

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin tip dağılımı.

Grafik 2: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin dikiliş yerleri.

Grafik 3: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin üretim atölyeleri dağılımı.

Grafik 4: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin cinsiyete göre dağılımı.

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1:** Kat. No 1
Resim 2: Kat. No 2
Resim 3: Kat. No 3
Resim 4: Kat. No 4
Resim 5: Kat. No 5
Resim 6: Kat. No 6
Resim 7: Kat. No 7
Resim 8: Kat. No 8
Resim 9: Kat. No 9
Resim 10: Kat. No 10
Resim 11: Kat. No 11
Resim 12: Kat. No 12
Resim 13: Kat. No 13
Resim 14: Kat. No 14
Resim 15: Kat. No 15
Resim 16: Kat. No 16
Resim 17: Kat. No 17
Resim 18: Kat. No 18
Resim 19: Kat. No 19
Resim 20: Kat. No 20
Resim 21: Kat. No 21
Resim 22: Kat. No 22
Resim 23: Kat. No 23
Resim 24: Kat. No 24
Resim 25: Kat. No 25
Resim 26: Kat. No 26
Resim 27: Kat. No 27
Resim 28: Kat. No 28
Resim 29: Kat. No 29
Resim 30: Kat. No 30
Resim 31: Kat. No 31

KISALTMALAR

AST: Araştırma Sonuçları Toplantısı

bed: Bilim Editörü

BIAA: British Institute of Archaeology at Ankara

bkz: Bakınız

ce: Consulting Editor/ Danışman Editör

cm: Santimetre

ev: Çeviren

ded: Dil Editörü

der: Derleyen

ed: Editör

Fig: Figure/Figür

Gen: Geniřlik

ISTMITT: Istanbuler Mitteilungen

Kal: Kalınlık

Kat: Katalog

Lev: Levha

MAMA: Monumenta Asiae Minoris Antiqua

MDIAK: Mitteilungen Des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo

MKKS: Müze Kurtarma Kazıları Semineri

MÖ: Milattan önce

MS: Milattan sonra

No: Numara

Olba: Kilikya Arkeoloji Araştırmaları Merkezi

örn: Örneğın

p: Page/ Sayfa

Res: Resim

s: Sayfa

S: Sayı

TTK: Türk Tarih Kurumu

vd: ve diđerleri
Vol: Volume/Cilt
Yük: Yükseklik
yy: Yüzyıl

GİRİŞ

Ölüm, bilimsel olarak tüm yaşam fonksiyonlarının kaybedilmesidir. Toplumdan topluma değişiklik gösteren ölüm kavramı bazı toplum ve ideolojilerde ruhun bedenden ayrılması ve yeni bir yaşama geçiş olarak düşünülse de, farklı inançlarda ölümün bir son olduğuna, bedenin çürüyüp yok olacağına inanılır. Ölen kişinin arkasından ritüeller yapılır.

1. Tezin Amacı

Frigya bölgesinde Roma döneminde önceki dönemlerin geleneklerinin devam ettiği görülür. Bu gelenekleri kendi geleneklerine uyarladıklarını arkeolojik anlamda belgelemek kültür tarihi açısından önemlidir. Bir dönemin veya bir bölgenin geleneklerini anlamak için maddi buluntular gereklidir. Bu doğrultuda epigrafik belgeleri, mezar mimarisini ve stellerini incelemek doğru olacaktır. Kapı tipi mezar stelleri bazı örneklerinin yazıtlı olması ve bir mimari formu yansıtması açısından değerlidir. Frigya bölgesi coğrafi konumu nedeniyle farklı dönemlerde birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bundan dolayı bu stellerin sadece bir kültürün veya bir dönemin özelliği olmadığı ve stel özellikleri incelenerek hangi kültürün özelliklerini yansıttığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Kapı tipi stellerin ne amaçla bu tipte yapıldıkları, farklı kültürlerin karışımıyla mı ortaya çıktı yoksa sadece bir kültüre veya bir döneme mi ait olduğunu arkeolojik anlamda maddi kalıntılarla açıklamak amaçlanmıştır. Bu nedenle Frigya bölgesi sınırlarında bulunan Afyonkarahisar'da sayı olarak fazla örnek içermesi ve birden fazla atölye bulunduğu için kapı tipi stellerin bölge coğrafyasındaki önemini incelemek ve bu stellerin gelişim aşamalarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu stellerin özellikle bölgedeki günümüz toplumlarında kültürel etkilerinin varlığı devam ediyor mu? Yüzyıllar geçmesine rağmen devam eden Frig mezar mimarisi Helenistik dönemde ve sonrasında Roma döneminde bölge coğrafyasında başlangıçta oda mezarlarda, sonrasında ise kapı tipi stellere yansımıştır. Bu yüzden stellerin kullanım yerleri, amaçları ve tipolojik özelliklerini tespit etmek amaçlanmıştır.

2. Tezin Kapsamı

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kapı tipi stellerin bazıları daha önce M. Waelkens, T. Drew-Bear ve T. Lochman'ın çalışmalarında yayınlanmıştır¹. Ancak müzede bulunan stellerin tipolojilerinin oluşturulmasından dolayı daha önce yayını yapılan steller de tez kapsamında çalışılmıştır. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi arka bahçesinde sergilenen 31 adet stel tez konusu olarak incelenmiştir. Steller üzerindeki yazıtlar, betimler, figürler ve stellerin tipleri araştırılmıştır. Bu doğrultuda stellerin üretim atölyeleri belirlenmiştir. Atölye özellikleri tespit edilerek tipolojileri yapılmıştır. Sadece Afyonkarahisar'da bulunan mezar steli üreten atölyeler değil, müzede bulunan stellerin üretildikleri atölyelerin özellikleri incelenmiş ve tipolojileri yapılmıştır.

3. Tezin Yöntemi

İlk aşamada Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nden çalışma kapsamındaki stellerin resimleri çekilmiştir. Alman Arkeoloji Enstitüsü, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi, Milli Kütüphanelerinden kaynak taramaları yapılmıştır. JSTOR, CVA ve BEAZLEY gibi veri tabanları araştırma için kullanılmıştır. Literatür çalışmasından sonra haritalar oluşturulmuş, stellerin çizimleri yapılmıştır.

Mezar stelleri bölge ve dönem olarak farklılık göstermektedir. Mezar stelleri üzerlerindeki betimler ve şekillere göre farklılıklarına göre stilistik bir çalışma yapılmış ve tipolojiler oluşturulmuştur. Mezar stellerinin tipleri üzerine E. Pfuhl ve H. Möbius kapsamlı çalışma yapmıştır. Kapı tipi mezar stelleri M. Waelkens atölyelere göre çalışma yapmış ve tipoloji oluşturmuştur. Lochman atölyelere ve kapı tipli stellerin gelişimine göre kapsamlı çalışma yapmıştır. Tez çalışmasında Waelkens ve Lochman'ın tipolojilerinden yararlanılmıştır. Bu tipolojilere ek olarak Dokimeion atölyesinin tarihsel gelişimine göre bir tipoloji oluşturulmuş ve atölyenin üretim özellikleri belirlenmiştir.

¹ Daha önce çalışmalarda yayınlanan steller katalog kısmında referans olarak verilmiştir.

Çalışma amaç, kapsam ve yöntemin anlatıldığı giriş bölümünden sonra 4 ana başlık altında incelenmiştir. Birinci bölümde Afyonkarahisar tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mezar stelleri hakkında genel anlatım yapılmıştır. Kapı tipi mezar stellerinin tanımı ile başlanılan üçüncü bölümde alt başlıklarla kapı tipi stellerin tanımı, kökeni, tipolojileri, steller üzerindeki betimler değerlendirilmiştir. Tez çalışmasının ana konusu olan Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Kapı Tipi steller dördüncü bölümde detaylı olarak incelenmiştir. Buluntu yerleri bilinen stellerin buluntu yerleri ve durumları, steller üzerindeki betimlerin kapılar üzerinde işlendikleri yerlere göre alt başlıklar halinde anlatılmıştır. Steller üzerindeki yazıtlar uzmanı tarafından okunmuş ve alt başlıkla aktarılmıştır. Steller üzerindeki betimlere ve stellerin tipolojik gelişimlerine göre tarihlemeleri yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ve tüm veriler dahilinde sonuca varacağımız değerlendirmeler sonuç kısmında yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR COĞRAFYASI VE TARİHİ

1.1 Afyonkarahisar Coğrafyası

Afyonkarahisar, Hititler döneminde Hitit sınırları içerisindeyken, Frigler döneminde Frigya sınırları içerisinde yer alan kent günümüzde Anadolu'nun kavşak noktasındadır. Kent coğrafi konumundan dolayı Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağ'ında Hitit imparatorluk ve Frigler döneminde yerleşim görmüş önemli bir kenttir. Helenistik ve Roma dönemlerinde de önemini korumuştur.

Kent Anadolu'nun doğu ve batısı, kuzeyi ve güneyi arasında geçiş güzergahları üzerinde kurulmuştur. Kuzeyde Eskişehir, kuzey batıda Kütahya, batısında Uşak ve Denizli, güneyde Burdur ve Isparta, doğuda Konya illeri ile komşudur.

Afyonkarahisar'ın sınırlarında bulunan akarsular ve bitki örtüsü steller üzerindeki betimlerde görülür. Sınırları içerisinde akarsu bulunmamaktadır. Sakarya ve Büyük Menderes ırmaklarını besleyen akarsular kentin başlıca akarsularını oluşturur. Antik dönemde kentin akarsuları hakkında bilgileri antik kaynaklardan öğrenmekteyiz².

Kentin bitki örtüsü antik dönemde özellikle Synnada kenti civarında zeytincilik yapıldığı bilinmektedir³. Steller ve sikkeler üzerindeki betimlerden kentin tahıl, haşhaş⁴, yonca gibi tarımsal üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde bitki örtüsü bozkırdır. Antik dönemde tarımsal üretimi yapılan tahıl, haşhaş, yonca gibi

² Kentin akarsulara yakınlığı sayesinde antik dönemde balıkçılıkla uğraşmış olması muhtemeldir. Tez çalışması kapsamındaki kapı tipi steller üzerinde bununla ilgili bir betim bulunmamasına rağmen Amorium Antik kenti üretimi olan steller üzerinde bulunan betimlerde görülen sopalara asılı balıklar balıkçılıkla ilgili olmalıdır. Hüseyin Yaman, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Lev. 5, 24, 27, 38, 43.

³ Strabon, Geographika: *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII, XIII, XIV, Adnan Pekman (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993, XII, VIII, 14.

⁴ <http://www.asiaminorscoins.com>, coin: 2111.

bitkilerin üretimi günümüzde devam etmektedir. Ormanlık alanları fazla olmamakla birlikte kentin yüksek yerlerinde görülür.

1.2 Afyonkarahisar Tarihi

Kent tarihi hakkında antik kaynaklar ve arkeolojik belgelerden yararlanarak bilgiler elde etmekteyiz. Afyonkarahisar sınırlarında bilimsel kazılar yetersizdir. Müze kazıları ve yüzey araştırmalarında edinilen bulgular sayesinde kent hakkında tarihi bilgiler edinmekteyiz.

Afyonkarahisar adını, insanlık tarihi boyunca ilaç yapımında kullanılan Latince Opium⁵, Grekçe *Opoion* denilen ve Orta Anadolu'da Hititlerden (M.Ö. 2000) beri ekildiği bilinen⁶ haşhaş bitkisi⁷ ile yaklaşık 3350 yıllık kalesi olan Karahisar Kalesi kelimelerinin birleşiminden⁸ almıştır. Kentin adını aldığı kale Hitit Kralı II. Muşil'in Arzawa seferi sırasında yaptırdığı Hapanova kalesinin Afyonkarahisar Kalesi olduğu düşünülmektedir⁹. Kentin adı Frigler döneminde *Akronio*'dur ve eski Yunanca metinlerde bu isimle geçmektedir. Roma dönemine tarihlenen ve bir kadına ait bir mezar steli üzerinde "Afion" yazıtı o dönemde de kullanıldığını göstermektedir¹⁰. Roma Dönemi sikkeleri üzerinde haşhaş bitkisinin betimlendiği görülür.

Afyonkarahisar tarihi dönemleri hakkında yapılan yüzey araştırmalarında Bolvadin ilçe sınırlarındaki Baldanlar Höyük¹¹ ve Derekarabağ'da¹², Bayat

⁵ Thomas M. Santella, *Drugs The Straight Facts Opium*, David J. Triggle (ce.), Printed in the United States of America, New York, 2007, s. 8.

⁶ Eren Akçiçek, "Anadolu'da Tıp Tarihinde ve Halk Hekimliğinde Haşhaş", 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon, 1994, s. 62.

⁷ Haşhaş bitkisi MÖ 133 tarihli sikkeler üzerinde, yanında buğday başağı ve iki yanlarında yıldız betimleri ile birlikte görülür, bkz. <http://www.asiaminorscoins.com>, coin: 2111.

⁸ İbrahim Yüksel, "Şehrin Adı (Afyon Değil, Afyonkarahisar)", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004, s. 45.

⁹ Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi I*, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kollektif Şirketi, İzmir, 1971, s. 52.

¹⁰ Ahmet İlaslı, "İlk Yerleşimden Türk Egemenliğine Kadar Afyon'da Sanat", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004a, s. 367.

¹¹ Özdemir Koçak, "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", AST 23-1, 2006, s. 85.

¹² Özdemir Koçak, "Afyon Bolvadin İlçesi Yüzey Araştırmaları 2002", AST 21-1, 2004, s. 175.

civarında¹³ taş alet ve seramikler elde edilmiştir. Neolitik Dönem'e ait olan bulgular kentin Neolitik dönemini göstermektedir.

1935-1937 yıllarında kazısı yapılan Sandıklı ilçesi sınırlarındaki Kusura Höyük'te elde edilen bulgular Afyonkarahisar'ın Geç Kalkolitik Dönem'i¹⁴, Baldanlar Höyük bulguları Orta ve Geç Kalkolitik dönemleri hakkında bilgi vermektedir¹⁵. 1983-1984 yıllarında merkez ilçeye bağlı Burhaniye Köyü Kaklık kurtarma kazısında elde edilen bulgular Eski Tunç Çağı'na tarihlenmektedir¹⁶. 1987- 1990 yıllarında yapılan İhsaniye ilçesi sınırlarındaki Karaoğlan kurtarma kazısında Eski Tunç Çağı'na ait üç yerleşim evresi tespit edilmiştir¹⁷. Kusura Höyük Kazısı'nda, Emirdağ civarı¹⁸ ve Dinar civarı yapılan araştırmalarda¹⁹ Afyonkarahisar'ın farklı yerlerinde Tunç Çağına tarihlenen yerleşimler bulunmaktadır. Kusura Höyük'te Mimari kalıntıların yanı sıra mezar buluntuları ve tarihleme hakkında bilgi edindiğimiz seramikler elde edilmiştir.

İscehisar ilçesi Seydiler Kasabası sınırlarındaki 1975-1977 yıllarında kazısı yapılan Yanarlar Mezarlığında elde edilen buluntular mezarlığın Asur Ticaret Koloni Çağının sonu ile Eski Hitit Krallığı dönemlerinde kullanıldığını göstermektedir²⁰. Afyonkarahisar Şuhut ilçesinde bulunan mühür, Kaniş Karum 1b tabakasındaki Eski Suriye mühürleriyle aynı üslupta olup MÖ 18.yy tarihlidir²¹. Sülün Hisar-Höyük'ten gelen mühür ise Hitit İmparatorluğunun ender örneklerindedir²².

¹³ Özdemir Koçak, Adem Işık, "2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüze Y Araştırması", AST 24-1, 2007, s. 359.

¹⁴ Ahmet İlaslı, "Afyon'da Arkeolojik Kazılar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004b, s. 180.

¹⁵ Koçak, "Afyon İli ve İlçeleri Yüze Y Araştırmaları 2004", s. 85.

¹⁶ İlaslı, "Afyon'da Arkeolojik Kazılar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, s. 181.

¹⁷ İlaslı, "Afyon'da Arkeolojik Kazılar", s. 181; Yerleşimler ve mezarlar hakkında detaylı bilgi için bkz: Ahmet Topbaş, Turan Efe and Ahmet İlaslı, "Salvage Excavations of The Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and The Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii", *Anatolia Antiqua*, VI, 1998, s. 21-94.

¹⁸ Özdemir Koçak, Adem Işık, 2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüze Y Araştırması, AST 25-2, 2008, s. 88.

¹⁹ ETÇ ve OTÇ tarihli bulgular; Özdemir Koçak, Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivashlı İlçesi 2013 Yılı Yüze Y Araştırması, AST 32-1, 2015, s. 364.

²⁰ İlaslı, "Afyon'da Arkeolojik Kazılar", s. 182; Hititler dönemine ait yazılı kaynakların detayı için bkz. Pınar Bülbül, En Eski Çağlardan Pers Dönemine Kadar Afyonkarahisar ve Çevresi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2010. s. 20-28.

²¹ Nimet Özgüç, "Afyonkarahisar, Kayseri ve Malatya Çevresinden Derlenmiş Olan Mühürler", *Anatolia*, S: 10, 1966, s. 157.

²² Özgüç, "Afyonkarahisar, Kayseri ve Malatya Çevresinden Derlenmiş Olan Mühürler", s. 165.

Antik kaynaklardaki bilgilere göre MÖ 12. yy'da Troya savaşları sırasında Sakarya Nehri kıyılarında bağlarla kaplı bölgede²³ Friglerin yaşadığından bahsedilmektedir. Frigler, Makedonyalılara göre Anadolu'ya Avrupa'dan gelmişlerdir. Avrupa'da otururken Makedonların komşuları ve Bryg isimli olduklarını öğreniyoruz²⁴. Trakya'dan gelen Frigler'e²⁵ ait buluntularda Orta Anadolu'nun bazı yerleşim yerlerinde Geç Tunç çağı tabakalarında Hitit ve Frig seramiklerinin birlikte aynı katmanlardan elde edilmesi²⁶ Friglerin Anadolu'daki geliş tarihleri ile ilgili bilgi vermektedir. Anadolu'ya başlangıçta küçük gruplar halinde gelen Frigler, MÖ 8. yy'da Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya civarında güçlü bir devlet kurmuşlardır²⁷ **Harita 1**. Friglere ait eserler kazılar yapılmadan günümüzde açıkça görülmektedir.

Afyonkarahisar sınırlarındaki Frig kentleri hakkında Strabon'un verdiği bilgilere göre Amorium, Eumeneia, Synnada ve sonra Frigya kentlerinin en büyüklerinden biri olan Apameia Kybotos olarak adlandırılan kentlerin bulunduğunu öğrenmekteyiz. Bunlara komşu olan köy ve kasabalar Aphrodisias, Kolossai, Themision, Sanaos, Metropolis, Apollonias ve bunlardan daha uzakta olan Peltai, Tabai, Eucarpia, Lysias bulunmaktadır²⁸. Apameia, Ephesos'tan sonra Asya'nın en büyük ikinci ticaret merkezidir²⁹. Kuzeye doğru gidildiğinde mermer ocaklarıyla ünlü Dokimeion kenti bulunmaktaydı³⁰.

Afyonkarahisar'da Frig kültürünün varlığını gösteren en güzel örnekler İhsaniye civarındaki Friglere ait olan kayalara işlenmiş anıtlardır. Daha sonraki dönemlerde anıtlar örnek alınarak özellikle mezar mimarisi şekillendirilmiştir³¹. Frig halklarının kutsal anıt olarak yaptıkları kaya anıtlarının³² Frig mimarisindeki yeri

²³ Homeros, *İlyada*, Abdullah Ersoy (çev.), Panama Yayıncılık, Ankara, 2014, III, 184

²⁴ Herodotos, *Tarih*, Müntekim Ökmen (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, VII, 73.

²⁵ Strabon, *Geographika*, XII, VIII, 3.

²⁶ Bülbül, *En Eski Çağlardan Pers Dönemine Kadar Afyonkarahisar ve Çevresi*, s. 17

²⁷ Bülbül, *En Eski Çağlardan Pers Dönemine Kadar Afyonkarahisar ve Çevresi*, s. 88.

²⁸ Strabon, XII, VIII, 13.

²⁹ Strabon, XII, VIII, 15.

³⁰ Strabon, XII, VIII, 14. Afyonkarahisar sınırlarındaki diğer köy ve kasabalar için bkz: Gönçer, *Afyon İli Tarihi I*, s. 64-72.

³¹ R. Eser Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", *Midas'ın Ülkesinde Anıtların Gölgesinde*, Taciser Tüfekçi Sivas ve Hakan Sivas (ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.298.

³² Frig kaya anıtlarıyla ilgili ayrıntılar için bkz: Taciser Tüfekçi Sivas, "Eskişehir- Afyonkarahisar-Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yunan tapınak mimarlığı gibi öneme sahiptir. Frigler döneminde kutsal alan olarak yapılan ve tapınağa benzetilen anıtlar³³ bölgedeki Frig kültürü hakkında bilgi vermektedir. Bu anıtlar 19. yy'da Avrupalı araştırmacılar tarafından keşfedilmiş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır³⁴.

MÖ 690 yılında Frig devletinden sonra Afyonkarahisar bir süre Kimmer hakimiyeti altında kalmış ancak MÖ 609 yılında Lidya egemenliğine girmiştir. Herodot Lidya sınırının Lidya ile Doğu Frigya arasındaki Kydrara olduğunu belirtmiştir³⁵. Lidya egemenliğindeki Dinar, Dazkırı ve Başmakçı çevrelerinde fazla olmamakla birlikte buluntular elde edilmiştir³⁶.

Lidya Kralı Kroisos Persler tarafından mağlup edilince tüm Anadolu ile birlikte Lidya'da Pers egemenliği altına girmiştir³⁷. Lidya topraklarıyla birlikte Afyonkarahisar'da bulunan kentlerde Pers idaresine geçmiştir. MÖ 6. yy'dan itibaren dünya devleti konumuna yükselen Persler Afyonkarahisar'da siyasi üstünlük sağlamışlardır³⁸. Bu dönemde Ege denizi ile bağlantıyı sürekli elinde bulundurmak amacıyla Geleneia (Dinar) kentini eyalet merkezi konumuna getirmişlerdir³⁹. Lidya'nın merkezi Sardes'ten Pers merkezi Susa'ya kadar uzanan bir ulaşım yolu yapılmıştır. Kral yolu olarak adlandırılan bu yol, Gleneia'dan geçmektedir⁴⁰. Merkezde, siyasi gücün temsilcileri bulunmakla birlikte genelde kentlerde kurulan yerel yönetimler tarafından yönetilmiştir⁴¹. MÖ 333'te Büyük İskender bölgeyi ele geçirene kadar Pers egemenliğinde kalmıştır.

Helenistik dönemde siyasi üstünlükle birlikte, kültürel, dinsel ve ekonomik üstünlükte Yunanlıların egemenliği altında olmasına rağmen yerel olarak Frig

Doktora Tezi, 1997; William M. Ramsay, Some Phrygian Monuments, The Journal of Hellenic Studies, 3, 1988, s. 256-263.

³³ Anıtlar hakkında detaylı bilgi için bkz: Raşan Tamsü, "Phryg Kaya Altarları", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2004; anıtların konum ve ölçüleri için bkz: Mehmet Bozdağ, Frig Vadisi, Afyonkarahisar Valiliği Kültür Yayınları, 2009.

³⁴ William Martin Leake, Journal of A Tour in Asia Minor, London, 1824, s. 29-31.

³⁵ Herodotos, VII, 30-31. Günümüzde Kydrara neresi olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

³⁶ Ahmet İlaslı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004c, s. 58.

³⁷ Hasan Bahar, Güngör Karauğuz, Özdemir Koçak, Eski Çağ Konya Araştırmaları I, İstanbul, 1996, s. 67.

³⁸ İlaslı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", s. 58.

³⁹ İlaslı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", s. 58.

⁴⁰ İlaslı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", s. 58.

⁴¹ Thomas Drew-Bear, "Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar", *Afyonkarahisar Kütüğü I*, Ankara, 2001, s. 94.

düşüncesi, kültürü ve tipleri devam etmiştir⁴². Helenistik Dönem'e tarihlenen bazı eserler üzerindeki yazıtlar sayesinde Frig izleri görülmektedir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan MÖ 4. yy sonu MÖ 3. yy başına tarihlenen aristokrat bir aileye ait mezar steli üzerinde Grekçe olarak yazılan Frig ismi bulunmaktadır⁴³. 1986 yılında başlayan ve 4 yıl süren çalışmalar ile Apameia Antik Kenti tiyatrosu Helenistik döneme tarihlendirilmiştir. Buluntularda Helenistik Dönem sikke ve seramik parçaları elde edilmiştir⁴⁴.

Roma senatosu MÖ 200 yılında hem Makedonya Kralına hem de Suriye kralına elçiler göndermiştir. Hispania Eyaleti'nin kurulmasından yedi yıl sonra consul Scipio'nun komutasındaki Roma ordusu Çanakkale boğazını aşarak Anadolu'ya girmiştir⁴⁵. Makedonya kralı V. Philippos Kyzikos (Erdek) kentini kuşatmıştır⁴⁶. Kuşatmayı kaldırmayan Makedonlara savaş ilan eden Roma savaştan zaferle çıkmıştır. Bazı kentler Roma'dan yardım istemiştir. Smyrna Roma himayesini garantilemede etkili olacağını düşünerek Tanrıça Roma kültünü kurmuştur⁴⁷. Smyrna gibi benzer şekilde Roma'ya yaranmaya çalışan kentler Roma Tanrıları için kült merkezleri yapmıştır. Ayrıca yerel halk Romalı isimleri çocuklarına koyarak Roma geleneklerini çok çabuk benimsemişlerdir.

Magnesia'da, o zaman Doğu'nun en büyük hükümdarı olan Suriye kralı III. Antiokhos müttefiki Aetolia ile Roma ve müttefiki Pergamon Krallığı arasında Magnesia Savaşı gerçekleşmiştir. Savaşı kaybettiğini anlayan III. Antiokhos Sardes üzerinden Apameia'ya geçmiştir. MÖ 188'de Antiokhos ve Roma Cumhuriyeti arasında Apameia Kenti'nde Apameia Antlaşması imzalanmıştır. Ertesi yıl, yani MÖ 189 yılında, aynı Roma ordusu consul Gnaeus Manlius Vulso komutasında Orta Anadolu'da, Ankara yakınlarında Olympos ve Magaba Dağı'nda Galatlara karşı sonucu Roma adına zaferle sonuçlanan savaşlar yapılmıştır. Bu tarihten itibaren Anadolu, Roma nüfuzu altına girmiştir. Ancak Roma'nın niyeti fetih olmadığı için Anadolu'nun herhangi bir bölgesi, MÖ 129 yılından önce doğrudan Roma yönetimi

⁴² İlaşlı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", s. 59.

⁴³ Thomas Drew-Bear, "Apameia, Dokimeion ve Kotiaion Yazıtları, AST, 27-2, 2010, s. 453.

⁴⁴ Ahmet Topbaş. Dinar (Apameia) Tiyatro Kurtarma Kazısı, 1. MKKS, Ankara, 1990, s. 314.

⁴⁵ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S: 38, 2005, s. 414.

⁴⁶ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği, Ankara", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S: 49, 2009, s. 196.

⁴⁷ Kaya, Anadolu'da Roma Egemenliği, s. 197.

altına girmemiştir⁴⁸. Roma'nın Anadolu topraklarında sahip olduğu ilk topraklar savaşıla değil mirasla gerçekleşmiştir.

Roma devletinin Anadolu'ya girmesi MÖ 133'te Bergama Kralı III. Attalos'un ölmeden önce vasiyeti ile Bergama krallığını Roma Cumhuriyetine bırakması⁴⁹ ile başlamıştır. Ancak Romalıların kendilerine miras bırakılan bu topraklara barış içinde girmelerine izin verilmemiştir⁵⁰. Kral III. Attalos'un ölümüyle başlayan Asia Eyaleti'ni kurma süreci Roma için çokta kolay olmamıştır. II. Eumenes'in oğlu olduğu iddiasıyla Pergamon Krallığı'na sahip olmak isteyen Aristonikos'un direnişiyile karşılaşılmıştır⁵¹. Tarihe Aristonikos isyanı olarak mal olan bu direniş, Roma'yı birkaç yıl uğraştırmıştır. İsyen Bithynia Kralı Nikomedes ve Kappadokia krallarının yardımıyla ve çok sayıda birlikler göndermeleri ve Romalı beş elçi ve bundan sonra da consul Publius Crassus yönetiminde bir ordu Aristonikos'u canlı yakalayarak⁵², III. Attalos'un hazineleriyle birlikte Roma'ya gönderilmesiyle sona ermiştir.

Aristonikos isyanının bastırılmasını izleyen yılda (MÖ 129), bu yılın consullerinden birisi olan M. Aquilius başkanlığındaki on kişilik bir heyet Anadolu'ya gelmiştir ve Anadolu'nun batısında, Pergamon Krallığı toprakları üzerindeki ilk Roma eyaletini kurma çalışmalarına başlamıştır⁵³. Roma Devleti yaklaşık üç yıl gibi bir sürede Attalos'un vasiyetini yerine getirerek Batı Anadolu'da bir eyalet kurulmuştur. Günümüzde olduğu gibi Roma döneminde de kaynakları zengin olan Anadolu'nun batısı Attalos'un vasiyeti ile Roma hâkimiyeti altına girmiştir. Roma egemenliği altındaki halkın kendi kanunlarıyla yaşama hakkını tanımışlardır⁵⁴.

Roma döneminde Asya Eyaleti sınırlarında bulunan⁵⁵ Afyonkarahisar'da yeni kentler kurulmuş ve var olan kentler varlığını sürdürmüştür. Antik yazarlardan ve

⁴⁸ Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 14.

⁴⁹ Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Ender Varinlioğlu, Ankara, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, 1997, s. 178.

⁵⁰ Işıl Yılmaz, Roma İmparatorluğu Döneminde Pergamon ve Sikkeleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s. 24.

⁵¹ Aristodikos isyanıyla ilgili bkz: Strabon, Geographika, XIV, I, 646.

⁵² Strabon, XIV, I, 37.

⁵³ Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 15.

⁵⁴ Strabon, XII,II, 11.

⁵⁵ Apameia ve Synnada iki kez Kilikya Eyaleti'ne geçmiş ancak daha sonra tekrar Asya Eyaleti sınırlarına alınmıştır. Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", s. 18-19.

elde edilen arkeolojik bulgulardan Roma Dönemi kentleri ve yaşam standartları hakkında bilgiler ediniyoruz. Ticaretin yoğun olması nedeniyle, Helenistik dönemden itibaren kentler, uluslararası konumdaki genel sikkeler yanında kendi kentleri adına sikke bastırmışlardır. Üzerinde yazı, motif, resim olması nedeniyle dönemin her türlü özelliğini bize aktarabilmişlerdir. Afyonkarahisar arkeoloji müzesinde bulunan sikke koleksiyonundan kentlerin varlığını öğrenmekteyiz⁵⁶. Roma dönemi kentlerinde Frig kültür ve gelenekleri, yazı ve konuşma dilinde Grekçe kullanımı devam etmiştir. Roma dönemi heykeltıraşlık eserlerinde ve mezar stellerinde bulunan yazıtlardan önceki kültürlerin devam ettiği ve Romalıların kendi geleneklerine uyarladıkları anlaşılmaktadır⁵⁷. Afyon Arkeoloji Müzesi'ndeki bir mezar steli üzerinde Grekçe özel ad, Latince soy adı ve Frig dilinde lanetleme sözleri bulunan yazıt bulunmaktadır⁵⁸. Kent valilerinin yazmış olduğu resmi evraklar Grekçe yazılmıştır⁵⁹. Mezar taşlarının üzerine yazılan yazılar Grekçe yazılıyordu ancak mezar soyguncularına yönelik lanetli sözler Frigce olarak görülmektedir⁶⁰. Dokimeion Antik Kenti'nde bulunan bir mermer ocağında Roma dönemine ait, üzerinde Latince yazıt bulunan işlenmemiş blok ve sütun tespit edilmiştir⁶¹. Özellikle Roma mezar mimarisinde Frig mimarisinin devam ettiği oda mezarlarda görülmektedir. Kümbet-Delikkaya'da bulunan mezar odası Frig Döneminde oyulmuş ancak cephesi Roma İmparatorluk döneminde düzenlenmiştir⁶².

⁵⁶ Kentlerle ilgili bkz: İlaslı, "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", s. 60.

⁵⁷ Roma dönemine ait mezar stelleri üzerindeki yerel isimlerin Grekçe yazılmasıyla anlaşılmaktadır.

⁵⁸ Thomas Drew-Bear, "Afyon ve Kütahya Müzelerindeki Politeist ve Hristiyan Yazıtları", AST 24-1, 2007, s. 434.

⁵⁹ Thomas Drew-Bear, Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar, Afyonkarahisar Kütüğü I, Ankara, 2001, s. 98.

⁶⁰ Drew-Bear, Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar s. 98.

⁶¹ Thomas Drew-Bear, "Phrygia, Pisidia, Lycaonia'da Epigrafik Yüzev Araştırması", AST 21-1, 2004, s. 105.

⁶² Mezar mimarisi ile ilgili daha fazla örnek için Kapı Tipi Stellerin Kökeni bölümüne bakınız; Roma dönemindeki Frig mimarisi örnek alınarak yapılan mezarlar için bkz: Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 288-307.

İKİNCİ BÖLÜM

MEZAR STELLERİ

2.1 Mezar Stelleri Tanım ve Gelişimi

Dikili veya dikilmiş anlamına gelen stel, mermer ve kireç taşı gibi malzemelerden verilmek istenen şekle göre kesilip ön yüzünün veya tüm yüzeylerinin düzeltilip şekillendirilmesiyle yapılmış dikdörtgen veya kare plakalardır. Mezar stelleri, mezarın yerini veya yönünü belli etmek için yapılan dikili taşlardır. Ölen kişinin geride kalanlara kendisi hakkında bilgi vermek için ölmeden önce yaptırdıkları ya da geride kalan akrabalarının sonradan yaptırdığı mezarların vazgeçilmez ögesi mezar stelleridir. Bir altlık üzerine ya da direk toprağa dikilmiştir. Üzerindeki yazıtlar veya betimlerle stel sahibinin cinsiyeti, yaşı, mesleği ve yapıldıkları coğrafyanın bitki örtüsü hakkında bilgiler vermektedir. Dikilen mezar stelleri mezarın yerini belli etmek için ve kime ait olduğunu göstermek için dikilse de ölümden sonra yaşamın devam ettiği inancını da gösterir. Steller üzerinde stel sahibinin kimliği hakkında betimler ve yazıtlar işlenerek ölümsüzlüğün simgeleştirilmiş hali olarak düşünülmüş olmalı. Mezar stelleri üzerinde işlenen betimler sayesinde arkada kalanlara ölen kişiyi hatırlatır. Steller dönemsel olarak gelişim göstermiş farklı şekillerde işlenmiştir.

Stellerin bilinen ilk örnekleri kült amaçlı dikilmiş olup herhangi mezar bağlantısı olmayan dikili taşlardır⁶³. Sümerler döneminde savaşta ölen kişilere cenaze töreni yapmışlar, mezar taşları dikip, cenaze ritüelleri gerçekleştirmişlerdir⁶⁴.

Urartu stelleri ise mezarla bağlantılı olup yine kült amaçlı dikilmiştir⁶⁵.

Yunanistan'da bilinen ilk steller basit taşlar kullanılarak ve üzerlerinde figür

⁶³ Klaus Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe*, Rüstem Aslan (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s. 114-vd.

⁶⁴Hartmut Schmökel, "Sumer Dini II", Mehmet Turhan Özdemir (çev.), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI. 1. Ankara, 1973, s. 367-390.

işlenmeden yapılmıştır⁶⁶. Bundan dolayı ilk örnekleri MÖ 10. yy da Geometrik Dönem'de görülür⁶⁷. Fazla değiştirilmeden MÖ 8. yy'la kadar bu form devam etmiştir. Başlangıçta büyük bir vazunun yanına basit taş olarak konulan bu taşlar MÖ 8. yy ortalarından itibaren vazo yanına değil mezarın kenarındaki yükselti üzerine yerleştirilmiştir⁶⁸. Günümüzde bilinen mezar stellerine benzer steller Miken Çağı'nda görülür. MÖ 7. yy sonlarına doğru basit şekilde işlenmiş Paros stelindeki erkek betimiyle plastik sanatın bir dalı olmuştur⁶⁹. MÖ 7. yy'da Pirinias'ta kazıma çizgilerle yapılmış steller üzerinde figürler günlük hayatta meşgul oldukları işlerle stel üzerinde görülür⁷⁰. Figürlü adak levhalarının ilk örnekleri de Paros'ta ortaya çıkmıştır⁷¹.

MÖ 7. yy'da düz ve basit şekilde görülen steller Aristokrat ailelerin gösterişi nedeniyle hızla sanata dönüşmüştür⁷². Arkaik Dönem'de görülen steller alttan yukarı doğru hafif daralarak sonlanmıştır⁷³. Kaide üzerine oturtulan stellerin üst kısımlarında volütler ve palmetler görülür. Bazı örneklerde stel üzerine sfenksler oturtulmuştur⁷⁴. Geç Arkaik Dönem'de ise stellerin ince ve uzun formu kaybolur⁷⁵ ve steller daha enli yapılmaya başlar⁷⁶.

MÖ 510'a kadar her alanda parlak üretim yapan İonia mezar steli üretiminde başarılı olamamış ve Attika'nın gerisinde kalmıştır. Geç Antik Dönem'e kadar devam eden mezar stelleri Attika tarzı mezar stellerine dayandırılmaktadır⁷⁷. Daha sonra Attika'da sanatçıların çalışmaları kısıtlandığı için İonia başarılı olmuş ve Attika üretimini geçmiştir. Rahat çalışma imkanı bulamayan sanatçılar Anadolu'ya geçmiştir⁷⁸.

⁶⁵ Örn: Altıntepe stelleri Ölünün arkasından yapılan sunu ile bağlantılı olduğu gibi. Altan Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, İzmir, 1997, s. 102-103.

⁶⁶ Meral Ortaç, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 37, 2016, s. 145.

⁶⁷ Donna C. Kurtz and John Boardman, *Greek Burial Customs*, London, 1971, s. 56.

⁶⁸ Kurtz and Boardman, *Greek Burial Customs*, London, 1971, s. 52.

⁶⁹ Mustafa Şahin, *Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, TTK, 2000, s. 1.

⁷⁰ John Boardman, *Arkaik Dönem Yunan Heykeli*, Yaşar Ersor (çev.), İstanbul, 2013, s. 184.

⁷¹ Şahin, *Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, s. 1; Boardman, *Arkaik Dönem Yunan Heykeli*, s. 185.

⁷² Ortaç, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", s. 146.

⁷³ Ortaç, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", s. 146.

⁷⁴ Kurtz and Boardman, *Greek Burial Customs*, London, 1971, s. 84-86.

⁷⁵ Kurtz and Boardman, *Greek Burial Customs*, London, 1971, s. 85.

⁷⁶ Boardman, *Arkaik Dönem Yunan Heykeli*, s. 182.

⁷⁷ Nezih Fıratlı, "Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Bellekten*, XXIX, 1965, s. 269.

⁷⁸ Ortaç, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", s. 147.

Erken Klasik Dönem'de Geç Arkaik gelenekleri devam ederken yeniliklerde görülür. Dönemin en büyük yeniliği stellerin bilinçli bir şekilde mimari düzen içine yerleştirilerek yapılmasıdır⁷⁹. Alınlığı taşımak için yapılan anteler ile bezeme alanı sınırlandırılmıştır⁸⁰. Böylece stele sonraki dönemlerde varlığını devam ettirecek naiskos havası verilmiştir. Zengin şekilde yapılmalarına rağmen bu dönemin stellerinde alınlık bulunmamaktadır.

MÖ 4. yy ortalarından itibaren steller üzerinde tek olan kişi sayısı artarak ve aile adağı şeklinde yapılmıştır⁸¹. Bu dönemde görülen diğer bir özellik ise tanrının cepheden verilmeye başlamasıdır⁸². Ölümlüler profilden işlenirken tanrı cepheden verilmiş ve daha etkili bir görünüm sağlanmıştır.

MÖ 3. yy'da stellerde nitelik olarak başarılı bir gelişim olmuştur. Helenistik Dönemle birlikte steller sayı olarak artmıştır. Anadolu'nun neredeyse her bölgesinde görülen steller bölgesel özelliklerde çeşitlilik gösterir. Bölgesel özelliklerden de öte gidilerek atölye özellikleri ön plandadır.

MÖ 2. yy Roma'nın Anadolu'ya uyguladığı yaptırımlarla birlikte ekonomi iyileşmiştir. Sanatta gelişimler olmuş ve stel üretimleri çeşitlilik göstererek devam etmiştir. Bu dönem özelliği olarak en sık görülen stel, yaklaşık 40 atölyede üretimi yapılan Kapı tipi mezar stelleridir. Bu steller bir sonraki bölümde detaylı olarak aktarılmıştır.

⁷⁹ Boardman, *Arkaik Dönem Yunan Heykeli*, s. 182.

⁸⁰ Ortaç, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", s. 147.

⁸¹ Şahin, *Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, s. 2.

⁸² Şahin, *Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

Frigya Bölgesi'ndeki kentlerin gösterişli mezarlarının cepheleri, üçgen alınlıklı ve üç silmeli bir kapı şeklindedir. Frigya Bölgesi'nde sıkça görülen kapı tipi mezar stelleri, tüm Anadolu'ya yayılmış ev ya da kutsal alanlara benzetilerek Friglerin gösterişli mezarlarının örnek alınmasıyla yapılmıştır⁸³. Frigya halkı tarafından yaratılmış⁸⁴ bu steller Roma Dönemi Frigya'sında yoğun olarak ve sevilerek kullanılmıştır. Frig kültürünün yayıldığı bölgeye özgü nitelik taşımaktadır. Frigya bölgesindeki büyük kaya anıtlarının sembolik şekli olarak yapılmıştır. Roosevelt'e göre görünüşleri, sembolleri ve kullanımlarıyla Frig, Yunan ve Pers etkilerinin ortak bir yansıması olduğunu ve bunları Lidya kültürü olarak tanımladığıdır⁸⁵. Roosevelt'in söylediği gibi farklı kültürlerden izler barındırmaktadır⁸⁶. Kapı tipi steller yaşam ile ölüm arasında bir geçişi sağlayan, tanrıya ulaşmış ölümlerin yaşamını sürdürdüğü tapınakların yerini alan⁸⁷ anıtsal mezar yapılarının ucuz taklitleriydi⁸⁸. Stellerin kapı tipinde yapılmasının mezarları sadece eve benzetmek için değil aynı zamanda yaşam sonrası hayatında ev benzeri bir yer olduğunu ve mezardan diğer tarafa geçişi sağlayan kapılar olarak görülmektedir⁸⁹. Mellink'e göre hayatta kalanların ölen kişi için hediye ve saygılarını sundukları bir giriş ya da ölen kişinin evi, diğer tarafa açılan sembolik bir kapı olarak düşünülmüş olabilir miydi?⁹⁰ Tritsch adaklar için yapılmış sahte kapılar olarak değerlendirilen fikri reddetmiş ve bu kapıları ölümlerin ruhları için yapılmış sembolik geçitler olarak

⁸³ Marc Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz, 1986, s. 14; Ute Kelp, *Grave Monument and local Identities in Roman Phrygia*, 2013, s. 70-94.

⁸⁴ Elsa Gibson, "Gravestones in the Kütahya Museum", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XXV, 1981, s. 59.

⁸⁵ Christopher H. Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology*, 110-1, 2006, s. 68

⁸⁶ Örnek alındığı kültürler Köken kısmında açıklanmıştır.

⁸⁷ William M. Ramsay, "Sepulchral Customs in Ancient Phrygia", *The Journal of Hellenic Studies*, 5, 1884, s. 253-255.

⁸⁸ Thomas Drew-Bear, Tomas Lochman, "Grabreliefs aus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*, IV, 1996, s. 119.

⁸⁹ Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", s. 66.

⁹⁰ Machteld Mellink, "The Symbolic Doorway of the Tumulus at Karaburun, Elmalı", *Türk Tarih Kongresi*, S. VIII. 1, 1976, s. 383-387.

öne sürmüştür⁹¹. Bu kapılar ölümsüzlüğe geçişin somut sembolleri olarak değerlendirilmektedir⁹². Yer altı tanrısı Hades'e ulaşmak için kullanılan sembolik kapılardı. Bu kapılar ruhları sonsuzluğa ulaştıran ancak dönüşü olmayan geçişler olabiliirdi. Hades kapılarıyla ilgili Homeros'un *İlyada*'sında: yorgun Patraklos Akhilleus'a seslenir;

("Uyuyorsun demek Akhilleus, unuttun beni, artık ölüsün, düşünmezsün sen beni. Haydi çabuk göm, gireyim Hades kapılarından, kovuyorlar beni, ruhlar ve ölülerin gölgeleri, izin vermiyorlar girmeme içeri, geçmeme nehri, dolanırım Hades'in kapılarının önünde karışmam aralarına, çekip dururum çile")⁹³.

Kapı tipi steller bir kapının ya da bir alınlığın temsilidir⁹⁴. Bu steller Frigya bölgesindeki kaya anıtları model alınarak yapıldığına göre mezarların kutsal olarak görüldüğü ve kutsal mekâna girmek için stellerin kapı tipi yapıldığı düşünülebilir. Bir kapının görünüşü anıtsal mezarların cephelerinin minyatürü olarak düşünülebilir⁹⁵.

Antik Yunan ve Roma'da evlerin kapısı eve gelen kişileri etkilemek amacıyla, ev sahibinin refah ve statüsüne göre tasarlanarak yapılmıştır⁹⁶. Kapılar yukarıda saydığımız örneklerden hangisi için yapılmış olursa olsun bir mekân girişini gösterir. Ancak sıradan vatandaşların, zenginlerin veya rütbeli devlet adamlarının konutları, ekonomiye göre tasarlandığı⁹⁷ için yapılan konutların girişleri de sınıf farkına göre farklı olmalıydı.

Kelp kapı tipi steller gösterişli mezarlardan örnek alınarak yapılmış olmalarından dolayı zengin aileler tarafından kullanılmış olduğunu savunmuştur⁹⁸. Ancak Afyonkarahisar sınırlarındaki Amorium gibi küçük bir kasabada bu tip stellerin yoğun olarak elde edilmesinden dolayı sadece zenginler tarafından

⁹¹ F. J. Tritsch, "False Doors on Tombs", JHS, 63, 1943, s. 115.

⁹² Orhan Bingöl, "İki Dünya Arasındaki Kapı Tümlüslere İlişkin Bir Anımsatma", *Anatolia*, S. 38, 2012, s. 1.

⁹³ Kapılar Hades'e geçilen bir kapıydı, sonsuzluğa ulaştıran bir geçiş, belki de kapının diğer tarafı ölümsüzlüktü inançlarında, Homeros, *İlyada*, 23, 78.

⁹⁴ William M. Calder, "Corpus Inscriptionum Neo-Phrygiarum", *The Journal of Hellenic Studies*, 31, 1911, s. 161-215.

⁹⁵ Burhan Varkıvaç, "Türsteine aus Kaunos", *Asia Minor Studien*, 39, 2000, s. 332.

⁹⁶ Roger B. Ulrich, *Roman Woodworking*, New Haven, 2007, s. 178.

⁹⁷ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven (çev.), Fikret Yegül (bde.), Bülent Artamlı (ded.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 2015, I-II-9.

⁹⁸ Kelp, "Grave Monument sand local İdentities in Roman Phrygia", s. 70-94.

kullanıldığı söylenemez. Apameia gibi büyük bir kentte ise yok denecek kadardır. Ancak Apameia'da neredeyse hiç bilimsel kazı yapılmamış olmasından dolayı bunu söylemek için henüz erken olabilir. Bu tip steller zenginler tarafından kullanıldıysa küçük kent ve kasabalardan çok büyük kentlerden bulunmalıdır. Bir mermer atölyecisine, bir çiftçiye veya bir köleye ait olan örneklerde mevcuttur. Kapı tipi steller hem zenginler hem de fakirler tarafından kullanılmıştır. Ancak Vitruvius'un konutlar için bahsettiği statü farkının⁹⁹ steller içinde geçerli olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Kapı tipi steller ölen kişinin ölmeden önce yaptırdığı örneklerin yanında, sonradan yakınları tarafından yaptırılan örneklerde bulunmaktadır. Bu steller süslü işlemlerinden dolayı ve hazır kesilmiş olduğu için Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde oda mezarlarının yapımında kullanılmıştır¹⁰⁰. Özellikle Amorium yakınlarındaki köylerde çeşme yapımında ve duvar inşasında kullanılmıştır¹⁰¹. Bunun gibi kullanımlardan dolayı günümüze ulaşan in-situ şeklinde kapı tipi stel bulunmamaktadır.

Kapı tipi stelleri ile ilgili ilk çalışmalar 19. yy da yapılmıştır¹⁰². Daha sonra 20. yy. MAMA yayınlarında devam etmiştir¹⁰³. Ancak kapsamlı ilk yayın M. Waelkens tarafından 1986 da yayınlanmıştır¹⁰⁴. M. Waelkens atölyelere göre bir tipoloji oluşturmuştur. 2003 yılında T. Lochman tarafından yapılan çalışmada kronolojik olarak stellerin ve üzerindeki betimlerin gelişimi incelenmiştir¹⁰⁵.

⁹⁹ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, I-II-9.

¹⁰⁰ Chris Lightfoot, Mücadele Lightfoot, *Anadolu'da Bir Bizans Kenti Amorium*, M. Lightfoot (çev.), Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 158-159.

¹⁰¹ Amorium Antik Kenti yakınlarında Yusufpaşa Köyünde üzerinde tek kapı bulunan stel örneği bahçe duvarında ve üç kapı bulunan steller ise Hamzahacılı köyünde çeşmelerde kullanılmıştır.

¹⁰² J. G. C. Anderson, "A Summer in Phrygia II" *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 18, 1898, pp. 81-128 ve 340-344.

¹⁰³ William M. Calder, MAMA, Vol. I, Manchester, 1928; William H. Buckler, W. M. Calder ve W. K. C. Guthrie, "Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia", MAMA, Vol. IV, Manchester, 1933; C. W. M. Cox ve A. Cameron, "Monuments from Dorylaeum at Nacolea", MAMA V, Manchester, 1937; W. H. Buckler and W. M. Calder, "Monuments and Documents from Phrygia and Caria", MAMA, Vol. VI, Manchester, 1939; William M. Calder, "Monuments from Eastern Phrygia", MAMA, Vol. VII, Manchester, 1956; Barbara Levick vd., "Monuments from Aezanitis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. IX, London, 1988; Barbara Levick vd., "Monuments from Upper Tembris Valley, Cataeum, Cadi, Synaus, Ancyra and Tiberiopolis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. X, Manchester, 1993.

¹⁰⁴ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, 1986.

¹⁰⁵ Tomas Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, Basel, 2003.

3.1. Kapı Tipi Mezar Stellerinin Tanımı

Kapı tipi mezar stelleri ön yüzlerinde dört, bazen altı panele ayrılmış bir veya birden fazla kapı betimlenen, enine ya da boyuna dikdörtgen plakalardır. İki gruba ayrılan bu stellerin ilk grubunun ön yüzlerinde dört veya daha fazla panel gösteren üstten ve arkadan çıkıntılıdır¹⁰⁶. Bazen üstteki paneller kemerin şekline göre oval olarak şekillendirilmiştir. Ayrıca panellere işlenen betimlere göre stelin yarından yukarısı tek panel, alt kısmı ise iki panel şeklinde işlenmiştir. İkinci grupta ise tek panelden oluşan kapı yüzeyinde birden fazla panel yoktur¹⁰⁷. Dört veya daha fazla panele sahip kapı tipi steller daha yaygın¹⁰⁸ olarak kullanım görmüştür.

Ön yüzlerinde tek kapı bulunan steller genellikle altta bir kaide ve üstte dışa çıkıntılı yüksekliğe sahiptir. Kapı tipi stellerin ön yüzleri ince işçiliktir. Arka yüzleri bazı örneklerde yüzeyi sadece düzleştirilmiş bazı örneklerde kaba bırakılmıştır. Stellerin arka yüzlerinin kaba bırakılması nedeniyle herhangi bir mimari yapının parçası veya bir oda mezarı ile bağlantılı olma olasılığı pek mümkün görünmüyor. Ancak stellerin bazılarının alttan bir çıkıntı ile, bazılarının ise yanlardan bağlantılı olarak dikilmiş olması muhtemeldir.

Kapı tipi mezar sellerinin üst kısımları bazı örneklerde silmelerden oluşan kornişle, bazı örneklerde üçgen alınlıklı ya da kemerle sonlandırılmıştır. Stellerin bazılarının üst kısmı alınlığın şekline göre sonlanırken, bazı örneklerde ise düz olarak sonlanmaktadır. Bu stellerin bir kısmında kapı kanatlarının yanlarında ve orta dikmesinde sütun betimlenmiştir. Bir girişim sembolü olan kapılar sütun betimiyle birlikte mimari bir yapının sembolü olduğu anlaşılmaktadır. Kapı alınlıkları, paneller, söve kısımlarına işlenen sütunlar ve betimler döneme göre değişiklik göstermektedir. Panellerde tasvir edilen betimler stel sahibinin cinsiyeti ve yaşamı hakkında bilgiler verir.

¹⁰⁶ Drew-Bear ve Lochman, "Grabreliefsaus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengangener Grabbauten", s. 109-134.

¹⁰⁷ Drew-Bear, Lochman, "Grabrelief saus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengangener Grabbauten", s. 109-134.

¹⁰⁸ William M. Ramsay, "Sepulchral Customs in Ancient Phrygia", *The Journal of Hellenic Studies*, 5, 1884, p. 241-262.

Kapı tipi stellerinin altta bir kaide ve bu kaide üzerine kapı formu oturtulduğu düşünülmektedir¹⁰⁹. Aizanoi kentinin kuzey nekropolünde bulunan anıtlardan bu taşların bir taban plakası olduğu ileri sürülmüştür¹¹⁰. Aizanoi'den ele geçen bazı stellerde bulunan dübel deliğinin stelleri sabitlemek için kullanıldığını varsayılmaktadır¹¹¹. U şeklinde bulunan bir kaide arkasından çıkan kapı tipi stele dayanarak bu stellerin kaide üzerin olduğu kabul edilmektedir¹¹². Kaide üzerinde çanak şeklinde oyuk ve kapının altına doğru giden ince bir oluk vardır. Bu mezar stelleri ölünün evi olarak düşünüldüğünde, ritüel olarak ölen kişiye bu oluktan sunular yapıldığı şeklinde yorumlar vardır¹¹³.

Kapı tipi stellerde yerinde bulunan bir örnek şimdiye kadar elde edilmemiştir. Erken Hıristiyanlık döneminde başlayarak günümüzde dahi farklı yerlerde devşirme olarak kullanılmaya devam etmektedir. Naumann'a göre bu taşlar her zaman mezarla ilişkili olmayacağından, anıt taşlar veya bağımsız taşlar olabilir¹¹⁴.

Kapıların işlevlerinden dolayı farklı isimlerle değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlar "Kapı Tipi Taşlar" (Çiz. 2), "Kapı Tipi Steller" (Çiz. 1) ve "Yalancı Kapı" (Çiz. 3) olmak üzere üç tür olarak değerlendirilmiştir¹¹⁵.

Kapı Tipi Taşlar mezar odaları ve tümülüslerle bağlantılı olarak kullanılan kapama taşlarıdır¹¹⁶. Bu taşlarda kapı formu ve kapı üzerinde alınlığı, söveleri bulunur. Bu taşların açılıp kapanma gibi bir fonksiyonu yoktur. Kapı Tipi Steller bağımsız duran dikili taşlardır. Bunlar üzerinde Kapı Tipi Taşlarda olduğu gibi kapı formu ve kapılar üzerinde farklı şekillerde alınlığı vardır. Taşlar ve steller neredeyse aynı formdadır. Ancak stellerin genelde alt kısımları zemine sabitlemek için görülen bir çıkıntıya sahiptir. Yalancı kapılar ise sadece üzerinde panelleri olan ve herhangi açılıp kapama işlevi olmayan, stellerde olduğu gibi alınlığı, söve kısımları bulunmayan levha şeklinde yalancı kapılardır.

¹⁰⁹ Kai Jes, "Türgrabsteine in Aizanoi II, Fassaden Monumente mit Scheintür", ISTMITT, 51, 2001, s. 283-285.

¹¹⁰ Jes, "Türgrabsteine in Aizanoi II, Fassaden Monumente mit Scheintür", s. 281.

¹¹¹ Kai Jes, "Gebeute, Türgrabsteine in Aizanoi", ISTMITT, S. 47, 1997, s. 235-237.

¹¹² Jes, "Türgrabsteine in Aizanoi II, Fassaden Monumente mit Scheintür", s. 289.

¹¹³ Rudolf Nauman, "Die Bedeutung der Türsteine Beiden Kaianlagen an der Agora in Aezani", ISTMITT, 25, 1975, s. 346; Waelkens, Die Kleinasiatichen Türsteine, s. 6;

¹¹⁴ Nauman, "Die Bedeutung der Türsteine Beiden Kaianlagen an der Agora in Aezani", s. 343.

¹¹⁵ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 147.

¹¹⁶ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 147.

Bu steller yayınlarda farklı adlandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. "Stellere Kapı taşı", "Kapı betimli mezar taşı", "Kapı betimli mezar steli", "Frig kapı betimli mezar steli" gibi adlandırılmıştır¹¹⁷. Ancak bu steller mimari bir yapı üzerinde tasvir edilmedikleri ve düz bir plaka şeklinde sadece kapı olarak işlendiklerinden ayrıca sadece Frigleri yansıtmadıklarından dolayı "kapı tipi mezar stelleri" olarak kullanmak tercih edilmiştir.

3.2. Kapı Tipi Mezar Stellerinin Köken ve Yayılım Alanı

Ölen kişinin evi ya da ölümsüzlüğe açılan sembolik bir geçiş olarak düşünüldüğünde mezarlardaki sembolik kapılar elbette Doğu kökenlidir. Mezarla bağlantılı olan kapıların düşünce veya mezarlardaki kullanımları ile ilgili kökeni için özellikle Mısır kapı tipi stelleri araştırmak doğru olacaktır. Anadolu'daki stellerde hiç bir bağlantısı bulunmamasına rağmen Saqqara'da mezarlık alanda Mısır usulü sahte kapı olarak değerlendirilen kapı tip stel bulunmaktadır¹¹⁸. Bu stellerin açılıp kapanma özelliği bulunmamaktadır. Çoğunluğu özel mezarlarda ele geçmiştir.

Anadolu dışında görülen kapı tipi stel Anadolu'daki mimari yapılardan özellikle Frig kaya anıtlarından örnek alınarak yapıldığı düşünülen¹¹⁹ kapı tipi stellerin bilinen en erken örnekleri Anadolu dışında Lemnos'ta ele geçmiştir. Lemnos'ta ele geçen iki stel Frig kaya anıtlarıyla paralellik göstermektedir¹²⁰. Üzerindeki derin geometrik oyulmuş panelleriyle Frig özellikleri taşımaktadır.

Ancak çalışmamız kapsamındaki kapı tipi stellerdeki kapıların formunun Anadolu dışında aramak ya da Doğu kökenli olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Steller üzerinde kullanılan dil ve stellerin cephelerinde Ana Tanrıça Kybele'ye yapılan gönderilerle Frig etkisinin varlığını söyleyebiliriz. Stellerin mimari düzeni özellikle cephe düzenlemesi Frig kaya anıtlarının etkisi görülür. Geometrik ve bitkisel bezemelerle süslenmiş üçgen alınlık kabartmaları Frig Dönemi kaya mimarisinin önemli bir formudur¹²¹.

¹¹⁷ Yaman, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri, s. 45.

¹¹⁸ Hasan Selim, "The False Door Stela of Re and his Family", MDIAK, 58, Mainz, 2002, s.410.

¹¹⁹ Drew-Bear, Lochman, "Grabreliefsaus Amorien, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten", s. 109-134.

¹²⁰ Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", s. 78.

¹²¹ Taciser Tüfekçi Sivas, Eskişehir-Afyonkarahisar ve Kütahya İl Sınırları İçindeki Frig Kaya Anıtları, Eskişehir, 1999.

Anadolu'da bilinen erken örnekleri İkiiztepe ve Karaburun'da Tümülüslerinin eteklerinde bulunmuştur. Bu steller tümülüslerle ilişkilendirilmektedir¹²². Polat bu stellerin Pers yerleşimlerinde ele geçtiğini, Pers tümülüslerinde sembolik kapı ve stellerin yer aldığı ölü kültüne ilişkin sunu ve törenlerin gerçekleştiği seremoni alanlarının bulunduğunu belirtir. Bu yüzden bu geleneğin Pers dolayısıyla Doğulu bir gelenek olarak ifade eder. İkiiztepe stelleri MÖ 6. yy¹²³, Delipınar tümülüsünden gelen steller MÖ 6. yy sonlarına¹²⁴, Karaburun steli MÖ 5. yy¹²⁵ tarihlenmektedir. İkiiztepe, Delipınar ve Karaburun örnekleri en erken kapı tipi steller olarak kabul edilmektedir. Bir mezar odası ya da bir girişten ziyade Tümülüs kenarına dikilen bu steller kapı tipi stellerin erken örneklerinin Tümülüs yanlarına dikildiklerini göstermektedir. Özgen ve Öztürk İkiiztepe'de bulunan mezar odalarının birbirine açılan boşlukları itinayla işlenmiş kapıyla kapatıldığını belirtmiştir¹²⁶. 125cm 95cm boyutlarındaki kapı ideal kapı tipi stellerin boyutundadır. MÖ 6. yy ait Lidya'nın karakteristik seramik malzemesinin Gordion'da çıkmış olması iki kültürün ilişkisinin en iyi göstergesidir¹²⁷. Lidya'nın kapı tipi stellerde dahil mezar mimarisini Friglerden almış olması muhtemeldir.

İkiiztepe stelleri kaideye oturacak şekilde altları oyulmuş ve tüm alt kenarları düzeltilmiştir. Stellerdeki kama olarak isimlendirilen şeritlerden dolayı tek başlarına ayakta durmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak stellerin buldukları yerde ele geçen kaidelerle stellerin alt kısımlarının ölçülerinin birbirini tutmamasından dolayı stellerin kaide üzerine direk oturmadığı anlaşılmaktadır¹²⁸. Bu steller kaideler üzerine dikilmediyse kaideler Tümülüs kenarlarında ne amaçla kullanıldığına yönelik yeni bir soru oluşmuştur¹²⁹ İkiiztepe stellerinin şeritler üzerindeki süsler Frig kaya mezarları ve seramik kaplarını¹³⁰ anımsatmaktadır.

¹²² Gürçan Polat, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", Olba, XI, 2005, s. 1-23.

¹²³ Burhan Tezcan, "İkiiztepe Kazısı", VIII. Türk Tarih Kongresi, 1, 1976, s. 391-397.

¹²⁴ Bilge Hürmüzlü, Pisidia'da "Gömme Geleneğinin" Işığında Kültürle Arası İlişkiler, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 15, 2007, s. 11.

¹²⁵ Mellink, "The Symbolic Doorway of the Tumulus at Karaburun, Elmalı", s. 383-387.

¹²⁶ İlknur Özgen ve Jean Öztürk, *The Lydian Treasure*, İstanbul, 1996, s. 48-52.

¹²⁷ Oscar White Muscarella, "Phrygian or Lydian", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 30-1, 1971, pp. 63.

¹²⁸ Polat, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", s. 1-23.

¹²⁹ Polat, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", s. 1-23.

¹³⁰ Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", s. 65-91.

Frig kaya mezarları ve seramik kaplarını¹³¹ anımsatan İkiztepe steller Helenistik ve Roma dönemlerinde kullanıma devam etmiştir¹³². MS 2. ve 3. yüzyıllarda özellikle Doğu Frigya'da cenaze anıtlarında çok sık görülmektedir. Kırsal bölgelerde de kullanılmış¹³³ olmaları Kapı tipi stellerin çeşitlenmesine ve yoğun olarak kullanılmasına neden olmuştur.

Helenistik döneme tarihlendirilen Zahren Dere mezarı cephe düzenlemesinde Frig etkisi açıkça görülür¹³⁴. Bölgede bulunan Helenistik ve Roma Dönemi mezarlarında Frig etkisi bulunmaktadır¹³⁵. Helenistik ve Roma dönemlerindeki kayaya oyulmuş mezarlarda görülen beşik çatılı tavan sistemi Frig Dönemi kaya mezarlarında bulunur. Ayrıca beşik çatı Frig evlerinin yansıması olarak düşünülebilir¹³⁶. Ancak sadece Frig etkisiyle yapıldığını söyleyemeyiz. Örneğin Anadolu'da kayaya oyulmuş mezarların en görkemlilerinden biri olan Helenistik Dönem Gerdekkaya nekropolü Makedon mezar mimarisi stiline göre Dor düzende kayaya oyulmuş ve bir tapınak görünümü verilmiştir¹³⁷. Ancak bu düzen Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığı için mezar mimarisinin kökeni ile ilgili olmadığı düşünülmektedir. Yine Gerdekkaya'da arcosoliumlu bir kaya mezarının iç kemer duvarında kırmızıyla boyanmış konsantrik dairesel bezemeler bulunur. Bu bezemeler Makedon kalkanlarının üzerinde yer alan armalara benzetilmektedir¹³⁸. Kortanoğlu bu arma betiminin mezar sahibinin etnik kökeniyle ilgili olduğunu belirtmiştir¹³⁹.

Beyköy kayalık alandaki nekropolde Roma İmparatorluk dönemine ait oda mezar geniş kenarlı bir alınlığa sahip ve alınlığın ortasında karşılıklı iki aslan figürü bulunmaktadır. Bu ikonografi Frig dönemi Aslantaş mezarının etkisiyle düzenlendiği

¹³¹ Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", s. 65-91.

¹³² Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 13.

¹³³ Kelp, "Grave Monument and local Identities in Roman Phrygia", s. 70-94.

¹³⁴ Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 292.

¹³⁵ W.M. Ramsay, "A Study of Phrygian Art II" *Journal of Hellenic Studies* X, 1889, s. 182-189; C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, Princeton, 1971, s. 178-179.

¹³⁶ Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 298.

¹³⁷ R. Eser Kortanoğlu, "Phrygia'da Makedonia Kalkan Bezemeleri ile Süslenmiş Bir Kaya Mezarı ve Mezar Sahibinin Kökeni Üzerine", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, Antalya, 2008, s. 736; Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 303.

¹³⁸ Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 305.

¹³⁹ Kortanoğlu, "Phrygia'da Makedonia Kalkan Bezemeleri ile Süslenmiş Bir Kaya Mezarı ve Mezar Sahibinin Kökeni Üzerine", s. 736.

düşünülmektedir¹⁴⁰. Frigya Bölgesi Roma Dönemi oda mezarlarının yansıması olan kapı tipi stellerde bu ikonografi devam etmiştir. Özellikle Tembris vadisi olarak adlandırılan bölgedeki stellerde bu ikonografi atölye özelliği olarak adlandırılacak kadar sık işlenen bir tasvirdir.

Roma İmparatorluk Dönemi Kümbet-Körestan ve aynı bölgedeki Güllü Ören nekropollerinde¹⁴¹ MS 2. yy tarihli sahte kapı stellerinin kayaya yansımış örnekleri yer alır¹⁴². Haspels Makedon kalkanlarında kullanılan armanın Roma İmparatorluk Dönemine ait bir oda mezarda kullanıldığını belirtmiştir¹⁴³. Günümüzde bu oda mezar'da görülmemektedir. Bu Makedon kalkanlarında görülen arma betimi mezarlarda görülmesi Eskişehir ve civarındaki Makedon göçleriyle ilgili olabileceği düşünülmektedir. Ancak Helenistik ve Roma dönemi mezarlarında karşılaşılan bu betimin Roma İmparatorluk dönemi mezarındaki örneği 20. yy görülüyor olup günümüzde görülüyor olması Frig dönemi mezarlarında da örneklerinin var olduğu ancak günümüze kadar ulaşmadığını düşündürmektedir. Bu düşünceyle birlikte Frig mezarlarında günümüzde var olsaydı bu betimin Frigler Anadolu'ya gelmeden önce komşuları olan Makedonlardan aldığını söylemek doğru olurdu. Ancak şu an bunu söylemek için yeterli bilgi bulunmamaktadır. Roma Dönemi Kapı tipi mezar stelleri bu kaya mezarlarının minyatürleri olarak ortaya çıkmış olmalı.

Kapı tipi stellerin Roma Döneminde kullanılmış olmasından dolayı Roma Frig Kültürünü direk aldı demek doğru olmayacaktır. Helenistik Dönem mezar mimarisinde de Frig formunun kullanıldığı görülmektedir¹⁴⁴. Bu stellerin tam olarak neden kapı tipinde yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte farklı yorumlar vardır. M. Waelkens bu stellerin Frig kaya anıtlarının örnek alınarak yapıldığının ve anıtların Roma dönemindeki devamı olarak ileri sürmüştür. M. Waelkens'in aksine

¹⁴⁰ Haspels, *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, s. 176.

¹⁴¹ Haspels, *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, s. 179-180.

¹⁴² Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Helenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 303.

¹⁴³ Haspels, *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, s. 192.

¹⁴⁴ Kortanoğlu, "Dağlık Frigya Bölgesi Helenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", s. 292.

bunların italiklere ait olduğunu¹⁴⁵ yerel olmadığı ve Roma yerleşimcileri tarafından İtalya'dan getirildiği de varsayılmaktadır¹⁴⁶.

Roma döneminde yoğun olarak üretilen steller köken olarak Frig kültürü olsa da üzerindeki yazıtlardan Grek etkileri de görülmektedir. Ancak stelin duruşu ve tipi Frig kaya anıtları ve kaya mezarlarından alınmıştır. Pessinus antik kentinde ortaya çıkan kapı tipi steller üzerindeki tef ve zil betimleriyle Kybele kültürünün devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁴⁷. Roma dönemi mezarla ilgili parçalarda; lahitler, ostohekler ve mezar stellerinde ölü evi fikrinin devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁴⁸.

Bu steller Frigya bölgesinde daha yoğun olarak görülür¹⁴⁹. Ancak sadece Frigya ile sınırlı olmayıp geniş coğrafyaya yayıldığını anlaşılmaktadır. Waelkens Frigya'ya uzak bölgelerde görülmesinin olası bir Frig göçüne bağlamıştır¹⁵⁰. Ancak sadece Frig göçüne bağlamak yerine Frigya'nın kavşak noktasında olmasından dolayı bazı bölgelere ticaretle gitmiş olması muhtemeldir. Bu steller Lidya'dan Pontus'a kadar yayılım göstermiştir¹⁵¹. Bu stellerin Lidya'da bulunmasının nedeni Frigya'dan gitmiş olabilir.

Frigya dışında Lydia'nın Frigya kuzey sınırında, Likya Bögesi'nde¹⁵², Troas¹⁵³, Misya, Magnesia, Bithinya¹⁵⁴, Bithinya ve Paflagonya sınırında¹⁵⁵,

¹⁴⁵ Sylvia Diebner, "M. Waelkens: Die Kleinasiatischen Türsteine", *Bonner Jahrbücher*, 188, 1988, s. 615.

¹⁴⁶ Thomas Drew Bear, "M. Waelkens: Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür", *Gnomon*, 63, 1991, s. 426.

¹⁴⁷ Inge Claerhout, John Devreker, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, İstanbul, Homer Kitap Evi, 2008, s.134.

¹⁴⁸ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 30.

¹⁴⁹ Amorium kazı evinin bulunduğu yerde bulunan çok sayıda stel, Amorium yakınlarındaki köylerde arazilerde, Pessinus antik Kentinde neredeyse her yıl tarım arazileri işlenirken çıkan steller ve Aizanoi Antik Kenti Açık Hava Müzesi'nde bulunan yaklaşık 600 civarı kapı tipi stel ve bu bölgedeki müzelerde bulunan stellerin yoğunluğundan diğer bölgelerden daha fazla kullanım gördüğü anlaşılır.

¹⁵⁰ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 14.

¹⁵¹ Ernst Pfuhl and Hans Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs I*, Deutsches Archäologisches Institut, Mainz an Rhein, 1977, s. 53.

¹⁵² Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 148.

¹⁵³ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 33 vd.

¹⁵⁴ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 33-42.

¹⁵⁵ Meral Ortaç, "Bolu İli Seben ve Merkez İlçeleri Arkeolojik Yüzeysel Araştırması 2017", AST 2008, 10.05.2018, saat: 16:50-17:05.

Paflagonya'da¹⁵⁶, Pisidya'nın Frigya sınırlarında¹⁵⁷, Galatya'nın Frigya tarafında¹⁵⁸ görülmektedir. Frigyadan uzak bölgelerde Paflagonya ve Pontus sınır bölgelerinde, çok az olmakla birlikte Kapadokya bölgesinde de mevcuttur¹⁵⁹ (**Harita 2**).

Kapı tipi stellerin bir örneğinde Kommagene Bölgesi'nde bulunmuştur¹⁶⁰. Bazalttan yapılan bu stel Frigya Bölgesi'nde bulunan stellere benzememektedir. Kullanılan malzemenin görüntüsü sadece Amorium atölyesinde üretilen kireç taşı stellerin görünümündedir. Stelde kapı tipi stellerde sık görülen dört panel bulunur fakat panellerde işlenen betimlerin Frigya Bölgesi stellerinde görülen betimlerle herhangi benzerliği yoktur. Bu stel görünümü ve tipiyle bölge özelliği olmalıdır. Bu stelin yapımı Frigya Bölgesindeki steller gibi inanç, kültür ve bir dönem özelliğinden ziyade kapılarda öbür tarafa geçiş inancıyla alakalı olmalıdır. Steller farklı bölgelerde, farklı şekillerde görülse de bu stellere en yoğun karşılaşılan yer Orta Frigya'dır. Bu stellerin erken örneklerinin Lidya bölgesinde çıkmış olmasına dayandırarak Lidya özelliği olduğu veya Lidya kökenli olduğu söylenemez. Bu stellerin bazıları serbest duran, bir kısmı ise mezar yapılarıyla bağlantılı dikilen stellerdi. Lidya bölgesinde sık karşılaşılan mezar yapılarının fallus dikilerek kapatılmış olmasıdır. Ancak bu durum Frigya güneyindeki Apameia antik kentinde görülmektedir. Kapı tipi steller Apameia kentinde bulunmamaktadır. Falluslarla mezar odalarını kapatmak Lidya bölgesinde yoğun olarak görülse de, kapı tipi stellerle mezar odaları kapatılması yoğun olarak orta Frigya bölgesine özgüdür.

Ölen kişinin diğer taraftaki evi olarak inşa edilmiş olsun veya kutsal bir mekan olarak düşünülün ölen kişi için ev benzeri mezar inşa etme geleneği erken dönemlerden beri var olan bir gelenek olarak devam etmiştir. Kapı tipindeki mezar

¹⁵⁶ Vedat Keleş, Ersin Çelikbaş, "Paphlagonia Hadrianoupolisi'nde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, S. 8/6, Ankara, 2013, s: 365-376.

¹⁵⁷ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 269 vd.

¹⁵⁸ Claerhout, Devreker, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, s. 115-vd.; Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 277 vd., Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 148.

¹⁵⁹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 304- vd.

¹⁶⁰ Rifat Ergeç, "Nekropolen und Graber in der südlichen Kommagene", *Asia Minor Studien*, 47, Bonn, 2003, Lev. 52/3.

steleri MÖ 6. yüzyıldan MS 5. yüzyıla kadar kullanım görmüştür¹⁶¹. Kapı tipi steller çalışma kapsamındaki stellerinde tarihlendiği MS 2. ve 3. yy fazla üretim yapılmıştır. Bu stellerin geç dönem örneklerinde kapı üzerinde tek panel görülür. İşlenen figürler ve diğer betimler bu tek panele işlenmiştir¹⁶².

3.3. Kapı Tipi Stellerin Tipolojisi

Kapı tipi mezar stelleri her kentte ve atölyede üretim ve işleyişlere göre kapıların işlenişleri farklı şekiller oluşturmaktadır. Aynı atölyede üretilen stellerde de farklı işleniş şekilleri görülmektedir. Bu yüzden steller gruplandırılmış ve bunlar tiplerine göre çalışılmıştır. Öyle ki aynı atölyenin farklı üretim şekilleri olmasından dolayı bunlar tip olarak aynı olsa da grup olarak farklılık göstermektedir. Roma dönemi kentlerin kendine has özelliklerle yapılarından dolayı farklı tiplerde ve özelliklerde üretilmişlerdir. Tipolojik olarak kapsamlı çalışma olması nedeniyle Waelkens'in tipolojisine göre tipleri sunmak doğru olacaktır. Kapı tipi mezar stelleri dikildikleri yerlere göre dört ana gruba ayrılmıştır **Çizim 4-15**. Stel tip ve buluntu yerleri birlikte **Tablo 1a, 1b ve 1c** de verilmiştir. Waelkens 1986 ve 1988 yılında yapmış olduğu çalışmalarda stellerin aynı atölye olan üretimlerini farklı tipolojide değerlendirmiş ve bu stellerin tipolojilerini gruplandırmıştır. Bu kapı tipi stellerin bir çoğu aynı atölyede ancak farklı dönemde ve özellikle stel yaptırmak isteyenlerin beğenilerine göre değişen tarzlarda yapılmışlardır. Bu doğrultuda Lochman bazı atölyelerin stellerinin üretimlerinin gelişimine göre tipoloji oluşturmuştur.

3.3.1. Tümülüs Kenarına Dikili Steller

En erken kapı tipi steller bu gruba girer¹⁶³. Bu steller Roma İmparatorluk Dönemi öncesine tarihlenen stellerdir. Bu steller Kapı Tipi Taşlar olarak değerlendirilebilir¹⁶⁴. Tümülüs kenarındaki steller kendi içinde ikiye ayrılmıştır.

¹⁶¹ Waelkens, *Die Kleinasiatichen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatichen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 15.

¹⁶² Gary J. Johnson, "A Christian Business and Christian Self-Identity in Third, Fourth Century Phrygia", *Vigiliae Christianae*, Vol. 48, No. 4, 1994 pp. 341-366.

¹⁶³ Tezcan, "İkiztepe Kazısı", s. 394; Roosevelt, "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", s. 72; Polat, "Bir Anadolu-Akhemenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", s. 4-5.

¹⁶⁴ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 147.

"Krepis bağlantılı olmayanlar Tip A" (Çiz. 4) ve "Krepis bağlantılı olanlar Tip B" (Çiz. 5) olarak gruplandırılmıştır¹⁶⁵.

3.3.1.1. Krepis Bağlantılı Olmayan Steller

Krepis bağlantılı olmayan Tip A grubuna, bilinen ilk stel örnekleri olan MÖ 6. yy tarihli İkiztepe¹⁶⁶ ve MÖ 5. yy tarihli Karaburun stelleri¹⁶⁷ örnek verilebilir. Bu steller tümülüslerin herhangi bir yerine yerleştirilir ve bir alt yapı elemanı üzerine oturtulur. Ancak İkiztepe tümülüs kenarında bulunan stellerin kama olarak isimlendirilen şeritlerden dolayı bunların tek başlarına ayakta durmadıkları anlaşılmıştır. İkiztepe tümülüs kenarında ele geçen altlıklarda bulunan yuvalarda yan yana dört adet stelin dikildiği düşünülmektedir¹⁶⁸ ancak bu yuvalar stel altlarıyla uyuşmamaktadır.

3.3.1.2. Krepis Bağlantılı Olan Steller

Krepis bağlantılı steller Tip B grubuna girer¹⁶⁹. Bu steller krepis içerisine yerleştirilmiş örneklerdir. Bu stellerin çok fazla örnekleri bulunmamaktadır. Kışlaköy ve Pessinus stel örneklerinde bulunur.

3.3. 2. Serbest Duran Kapı Tipi Steller

Bu steller kapı tipi stellerin ikinci ana grubunu oluşturur. Hiç bir bağlantısı olmayan bağımsız duran stellerdir. Kendi içinde 4 ana grupta değerlendirilmiştir¹⁷⁰.

3.3. 2.1. Taçlandırılmış Üçgen Çatılı Kapı Tipi Steller

Taçlandırılmış üçgen çatılı kapı tipi steller kendi içinde üç grupta incelenmiştir. Taçlandırılmış üçgen çatılı kapı stellerinin birinci grubu "sivri çatılı kapı stelleri Tip C" dir (Çiz. 6). Bunlar üçgen çatılı ön yüzünün tamamı ya da büyük

¹⁶⁵ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 4.

¹⁶⁶ Polat, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", s. 4-5.

¹⁶⁷ Mellink, "The Symbolic Doorway of the Tumulus at Karaburun, Elmalı", s. 383-387.

¹⁶⁸ Polat, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümülüs Önünde Steller ve Seremoni Alanları", s. 5.

¹⁶⁹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 4.

¹⁷⁰ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 4-8.

kısmı işlemeli, çatılarının üst iki köşesi ve ortasında palmetlerle taçlandırılmıştır¹⁷¹. Kapı tipi mezar stelleri Frigya bölgesinde üretimi olmasına ve yoğun olarak çıkmasına rağmen Frigya dışında Galatya ve Pisidya sınırlarında¹⁷² Paphlagonia'da¹⁷³ karşılaşılmaktadır.

Taçlandırılmış üçgen çatılı kapı stellerinin ikinci grubu“sivri çatılı ve iki katlı kapı stelleri Tip D”, olarak adlandırılmıştır (**Çiz. 7**).Üst kısmında sivri çatı, altta kapı şekli ile birlikte işlenmiş iki parçadan oluşmaktadır¹⁷⁴. İki katlı görünümündedir. Taçlandırılmış çatılı kapı stellerinin en yüksek grubudur. Bu grupta alınlık yukarı doğru daralır ve kapı ile yatay bir çizgi ile ayrılmıştır. Bu grubun erken örnekleri Pers dönemine kadar gider. Kuzey Frigya'da örnekleri görülür.

Taçlandırılmış üçgen çatılı kapı stellerinin üçüncü grubu “Kavisli steller Tip E” olarak adlandırılmıştır (**Çiz. 8**). Bu steller üst kısımlarında üçgen alınlık yerine kavisle sonlandırılmıştır. Bu steller Kuzey ve Orta Frigya'da, Orta Frigya'nın güney kesimlerinde ve Güney Galatya'da görülmektedir¹⁷⁵.

3.3. 2. 2 . Düzgün Köşeli ve Dikdörtgen Kapı Tipi Steller

Serbest duran kapı stellerinin ikinci grubu olan dikdörtgen kapı tipi steller düzgün kesilmiştir. Kendi içinde iki gruba ayrılan bu steller Frigya ve Galatya bölgesinde görülür. Dikdörtgen kapı stellerinin birinci grubu “boyuna dikdörtgen Tip F” olarak adlandırılmıştır (**Çiz. 9**). Kuzey ve Orta Frigya'da ve Galatya'da bulunmaktadır. Dikdörtgen kapı stellerinin ikinci grubunu ise “enine dikdörtgen Tip G” dir (**Çiz. 10**). Orta Frigya'nın batısı ve Frigya ile Galatya sınırında kullanılmıştır¹⁷⁶.

¹⁷¹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 4.

¹⁷² Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 5.

¹⁷³ Keleş, Çelikbaş, "Paphlagonia Hadrianoupolis'i'nde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli", s: 365-376.

¹⁷⁴ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 5.

¹⁷⁵ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 5.

¹⁷⁶ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 6.

3.3.2.3. Altar Formlu Kapı Tipi Steller

Serbest duran stellerin üçüncü grubu olan "Altar formlu steller Tip H" olarak adlandırılmıştır (Çiz. 11). Bu grupta sadece tek tip vardır. Bu tip steller “*bomos*” olarak adlandırılmış ve ayrı ele alınmıştır. Bu steller ön cepheden bakıldığında bir sunağı andırmaktadır. Bir kısmı serbest olarak ele geçen steller dışında bazı örnekleri mezar yapılarının cephelerine bağlıdır¹⁷⁷. Bu stellerin örnekleri Kotiaieion¹⁷⁸ Pessinus¹⁷⁹, Amorium, Orkistos, Kümbet ve Uşak civarında görülmektedir¹⁸⁰. Bu steller sadece şekilleri ve ön yüzleri ile altarlara benzemektedir. Bu Tip steller ince plaka şeklinde olan stellerin iki yanına dikilmiş bir form olmalı¹⁸¹. Drew Bear ve Lochman bu görüş için Başören Köyü'nde bulunan mezar kompleksini ve bir mezar stelini örnek olarak göstermişlerdir.

3.3.3. Mezarlarla Bağlantılı Olan Steller

Kapı tipi stellerin üçüncü ana grubunu oluşturan bu steller mezar yapılarıyla bağlantılı olarak kullanılmışlardır. Genelde mezarların ön cephelerine yerleştirilen bu steller bazen aynı mezarın farklı cephelerine de yerleştirilebilir. Kendi içinde üç gruba ayrılmıştır.

3.3.3.1. Yüksek ve Düzgün Köşeli Kapı Tipi Steller

Mezarlarda inşa edilmiş kapı stellerinin birinci grubu “yüksek ve düzgün köşeli kapı tipi steller Tip J” dir (Çiz. 12). Bu tip steller Synnada, Prymnessos, Dokimeion ve Akarçayebene de görülmektedir¹⁸². Bu steller Dokimeion atölyelerinde üretilen lahitlerin dar kenarlarında da işlenmiştir.

¹⁷⁷ Drew-Bear, Lochman, "Grabreliefsaus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten", s. 113.

¹⁷⁸ W. H. Buckler, W. M. Calder and C. W. M. Cox, "Asia Minor 1924, II, Monuments from Cotiaieum", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 15, 1925, pp. 160-161.

¹⁷⁹ Claerhout, Devreker, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, s. 133.

¹⁸⁰ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s.7; Drew-Bear, Lochman, Grabreliefsaus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten, s. 112-113.

¹⁸¹ Drew-Bear, Lochman, "Grabreliefsaus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten", fig 3, s. 113-116.

¹⁸² Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 8.

3.3.3.2. Enine Uzun ve Düzgün Köşeli Kapı Tipi Steller

"Enine uzun ve düzgün köşeli kapı tipi stelleri Tip K" olarak adlandırılmıştır. Bu steller enine uzun ve düzgün kenarlara sahiptir (**Çiz. 14**). Ev benzeri mezarlarda inşa edilmiştir. Bu stel tipi Pessinus, Nakoleia, Prymnessos, Orkistos ve Güney Frigya'nın bazı bölümlerinde görülür¹⁸³. Stel üzerinde bir veya birden fazla kapı görülür.

3.3.3.3. Çerçevesiz Kapı Stelleri

Mezarlarda inşa edilmiş kapı stellerinin üçüncü ve son grubu olan "çerçevesiz kapı stelleri Tip L" olarak adlandırılmıştır¹⁸⁴ (**Çiz. 15**). Bu tip kapı taşları çerçevesiz olup üzerinde yalnızca tek kapı bulunur. Bu steller özellikle kapama taşı olarak kullanılmış olmalı. Herhangi kapı alınlığı veya çerçevesi olmayan bu taşlar tek başlarına duran bağımsız taşlar olmamalı. Bu tipe ait örnekler Akmonia, Aizanoi, Antiocheia ve Philemelion kentlerinde bulunur.

3.3.4. Kapı Tipi Stellerin Özel Formları ve Benzer Anıtlar

Kapı tipi stellerin dördüncü ana grubunu "kapı tipi stellerin özel formları ve benzer anıtlar" oluşturur. Bu grup kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

3.3.4.1. Kapısı Olmayan Alınlık Taşları

"Kapısı olmayan alınlık taşları Tip M" olarak adlandırılmıştır¹⁸⁵ (**Çiz.13**). Bu tip örnekler Aizanoi antik kentinin yerel bir tipi olduğu için sık görülmektedir. Bu taşların günümüze ulaşan örnekleri yalancı kapılar ve kapı destekleriyle bağlantı içinde olmalı. Jes'e göre alınlık taşları ya opus incertiumla tamamlanan mezar odalarının cephelerinde yada tümülüslerin dromos cephelerinde kullanılmış olmalı¹⁸⁶. Bu tip alınlık taşları Aizanoi'de görülmesinden dolayı Lochman'ın Aizanoi alınlık taşlarını detaylı çalışmış ve bu taşları beş evreye sınıflandırmıştır.

¹⁸³ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 9.

¹⁸⁴ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 9.

¹⁸⁵ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 9.

¹⁸⁶ Jes, "Gebeute, Türgrabsteine in Aizanoi", s. 234-241; Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 32- vd.

1. Evre alınlık taşları düz bir dikdörtgen bloktan oluşur¹⁸⁷. **(Çiz. 25)**. Blok ortasında fazla geniş olmayan üçgen bir alınlık görülür. Alınlık altında lento bulunmamaktadır. Bu haliyle 1. evre alınlık taşları basit bir görünüme sahiptir¹⁸⁸. Bu evredeki alınlık taşları üzerindeki betimler oldukça basit işlenmiştir. MS 20-75 arasına tarihlenen alınlık taşlarının kabartma olarak işenen üçgen alınlığının yanlarında yarım palmet betimleri işlenmiştir¹⁸⁹.

2. Evre alınlık taşları düz olan dikdörtgen blok hafif sivrilmeye başlar ve ortasındaki üçgen alınlık açılmaya başlar¹⁹⁰ **(Çiz. 26)**. Bu evredeki alınlık taşları da hala basit görünümlüdür. MS 60-85 yıllarına tarihlenen alınlığın altında hala lento bulunmamaktadır.

3. Evre alınlık taşları ikinci evredeki hafif sivrilmeye başlayan dikdörtgen blok daha belirgin şekilde sivrilir¹⁹¹. **(Çiz. 27)**. MS 75-85 yıllarına tarihlenen bu evrede alınlık daha sivri ve dik bir görünümde dir. Bu evre taşların alınlık altlarında lento bulunmayıp düz şerit şeklindedir.

4. Evre alınlık taşları MS 80-90 yıllarına tarihlenir¹⁹². Üçüncü evrede sivrilen alınlık aynı şekilde devam etmiştir. **(Çiz. 28)**. Bu evrede alınlık sivri ve ortasında fazla geniş olmayan alınlığa paralel bir üçgen bulunur. Bu evrede alınlık altında lento görülmeye başlar.

5. Evre alınlık taşları MS 85-100 aralığında görülen bu evre sivrilen üçgen alınlık ve dördüncü evredeki lento devam etmiştir¹⁹³. **(Çiz. 29)**. Bu evrede ek olarak alınlık içinde görülen ve fazla geniş olmayan alınlığa paralel olan üçgen genişlemiş ve neredeyse tüm alınlığı kaplayacak şekildedir.

¹⁸⁷ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 34.

¹⁸⁸ Jes, "Gebeute, Türgrabsteine in Aizanoi", s. 232.

¹⁸⁹ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 34.

¹⁹⁰ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 34.

¹⁹¹ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 34.

¹⁹² Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 34.

¹⁹³ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 35.

3.3.4.2. Kaya Kabartmaları

Kapı tipi stellerin özel formları ve benzer anıtların ikinci grubu "Kaya Kabartmaları"dır¹⁹⁴. Bunlar genel olarak ve çoğunlukla Frigya Bölgesi kayalık alanlarında görülür.

¹⁹⁴ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 9.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSAR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN KAPI TİPİ MEZAR STELLERİ

4.1. Stellerin Buluntu Yerleri ve Durumları

Afyonkarahisar sınırlarındaki bazı antik kentlerin kendi üretim atölyesi olması ve kapı tipi stellerin daha yoğun olarak görüldüğü Frigya bölgesi sınırlarında yer almasından dolayı Afyonkarahisar'da kapı tipi steller oldukça fazla görülmektedir (**Harita 5**). Elde edilen kapı tipi stellerin bir çoğu kazılar sonucu olmayıp tesadüfen bulunan stellerdir. Sadece Amorium Antik Kenti'nde bilimsel bir kazı yürütülmektedir. Buradan elde edilen steller ise kazı evinde muhafaza edilmektedir¹⁹⁵. Antik kentlerde yapılacak olan bilimsel kazılarla daha fazla kapı tipi stel elde edilmesi muhtemeldir.

Kat. No. 1'deki stel Synnada Antik Kenti, bugünkü Şuhut İlçesi'nden höyük eteğinden bulunmuştur. 1984 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. **Kat. No. 2** olan stel Synnada Antik Kenti, bugünkü Şuhut İlçesi'nden bir taşçıdan müsadere edilerek 1947 yılında müzeye getirilmiştir. Steller örneklerindeki tipolojik benzerlikler ve aynı atölye özelliği taşımaları ilçedeki antik kentin kendi atölyesinde üretilmiş olma ihtimalini göstermektedir.

Dokimeion Antik Kenti, bugünkü İncehisar ilçesinde bulunan **Kat. No. 3** olan Doğanlı Köyünden 1986 yılında bulunmuştur. bulunan stel Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. **Kat. No. 4** olan stel Afyonkarahisar merkez Bostanlı Köyü Roma mezarlığından 1982 yılında bulunmuştur. Stelin in-situ şeklinde ele geçmemesi ve mezarlık alandan elde edilmesi bu stellerin yine mezarla bağlantılı olarak ikinci kez kullanıldığını göstermektedir. Bu stelin bulunduğu mezarlıkta yapılacak kapsamlı bir çalışma ile yeni bir sonuç elde edilebilir.

¹⁹⁵ Bu steller Hüseyin Yaman tarafından Yüksek Lisans Tezi kapsamında çalışılmıştır.

Afyonkarahisar kent merkezindeki Gedik Ahmet Paşa hamam onarımını sırasında bulunan **Kat. No. 5** aynı yıl 1968 Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Stelin ne durumda çıkartıldığı bilinmiyor. **Kat No. 6** olan stel Kent merkezinde kaldırılan büyük mezarlıktan 1928 yılında çıkarılmıştır. Stelin in-situ şeklinde ele geçmemesi ve mezarlık alandan elde edilmesi bu stellerin yine mezarla bağlantılı olarak ikinci kez kullanıldığını göstermektedir.

Çay İlçesi Karayolları şantiyesinden bulunan **Kat. No. 7** 1972 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilen stelin kim tarafından ve ne şekilde bulunduğu bilinmemektedir. **Kat. No. 8** olan stel Synnada Antik Kenti, bugünkü Şuhut İlçesi'nden bulunmuştur. İlçenin neresinden bulunduğu bilinmemektedir. 1928 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. **Kat. No. 9** olan stel Dokimeion Antik Kenti, bugünkü İscehisar ilçesinde bulunan Kahta tepesi mevkiinden 1943 yılında rastlantı sonucu bulunmuş ve Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir.

Afyonkarahisar kent merkezindeki Gedik Ahmet Paşa hamam onarımını sırasında çıkarılan **Kat. No. 10** 1966 da bulunmuştur. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilen stelin ne durumda çıkartıldığı bilinmiyor. Bu stelden iki yıl sonra aynı yerden Kat. No. 5 olan stel çıkartılmıştır. **Kat. No. 11** olan stel Afyonkarahisar merkezinin 13 km doğusunda, Çavdarlı Köyü'nün 3 km güneyinde Kovalık mevkiindeki Çavdarlı Kovalık Höyük'ten 1964 yılında yol çalışması sırasında 81 adet heykelle birlikte rastlanılmıştır. Heykellerin çıkmasından dolayı 15 günlük kurtarma kazısı yapılmıştır. Höyükte yapılan kazılarda Roma dönemi tabakanın altında Prehistorik kalıntılara rastlanılmış ancak Roma döneminde tahrip olduğu anlaşılmıştır¹⁹⁶. Yol çalışmasında açılan kısımda mezarlara rastlanılmış ve 15 günlük kazı döneminde 6 tane mezarda da araştırma yapılmıştır. Başka stel bulunamamıştır. Yapılan kazı çalışmasında buluntuların toplu bir şekilde oraya gömüldüğü anlaşılmıştır.

Sultandağı İlçesi Yeşilçiftlik Kasabası'ndan bulunan **Kat. No. 13** 1981 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Stelin kim tarafından ve nasıl bulunduğu bilinmemektedir. **Kat. No. 14** olan stel Merkez Sülün Köyü Hisar Höyükten 1932 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Stel kazı

¹⁹⁶ Mahmut Akok, Afyon Çavdarlı Höyük Kazısı, *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIV.1.2, 1967, s. 6.

yapılmadan elde edilmiştir. **Kat. No. 15** olan stel Çay İlçesi Değirmendere Köyünden bulunmuştur. Stelin kim tarafından ve nasıl bulunduğu bilinmemektedir. 1947 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir.

Afyonkarahisar merkezden bulunan **Kat. No. 17** kent merkezinde kaldırılan büyük mezarlıktan 1928 yılında çıkarılmıştır. Stelin in-situ şeklinde ele geçmemesi ve mezarlık alandan elde edilmesi bu stellerin yine mezarla bağlantılı olarak ikinci kez kullanıldığını göstermektedir. Kat. No. 6 olan stelle aynı tarihte ve aynı yerden çıkarılan steller farklı atölye özellikleri göstermektedir. **Kat. No. 19** olan stel Afyonkarahisar kent merkezindeki Organize Sanayi Müdürlüğü'nden bulunmuştur. 1987 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilen stelin ne durumda çıkartıldığı bilinmiyor. **Kat. No. 21** olan stel Afyonkarahisar kent merkezindeki Merkez Ulu Cami önünden bulunmuştur. 1976 da Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilen stelin nasıl elde edildiği bilinmiyor.

Satın alınarak müzeye getirilen **Kat. No. 22'deki** stelin nereden çıktığı bilinmemektedir. Nevzat Kösik'ten satın alınarak müzeye kazandırılmıştır. Stelin müzeye geliş tarihi bilinmemektedir. **Kat. No. 23** olan stel Hasan Karabel'den satın alınarak müzeye kazandırılmıştır. 2002 yılında satın alınan stelin nereden bulunduğu ve ne şekilde çıkartıldığı bilinmemektedir.

Uşak Banaz İlçesi, Karadede Mevkii'den bulunan **Kat.No. 24'deki** eser 1935 yılında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Stelin kim tarafından ve nasıl bulunduğu bilinmemektedir.

İhsaniye İlçesi'nden gelen **Kat. No. 25** ilçenin Osman Köyü'nden Aziz Tekik adlı bir çiftçinin 1979 yılında pancar tarlasını işlediği sırada çıkmıştır. Aynı yıl müzeye getirilmiştir. **Kat. No. 26** olan stelde Kat. No. 25 olan stel gibi İhsaniye İlçesi Osman Köyü'nden Aziz Tekik adlı bir çiftçinin 1979 yılında pancar tarlasını işlediği sırada çıkmıştır. İki stelde aynı tarladan ve aynı tarihlerde çıkmıştır.

Ancak envanteri bulunmayan **Kat. No. 12, 16, 18, 20, 27, 28, 29, 30, 31** olan stellerin nereden ve ne zaman getirildiği bilinmemektedir. Bu stellerin buluntu yerleri bilinmemesine rağmen atölyeleri tespit edilmiştir.

Genel olarak stellerin müzeye getirildiği yerlere bakıldığında birbirinden oldukça farklı konumlardan getirilmiştir. Fakat stellerin bazıları farklı yerlerden getirilmesine rağmen aynı atölye özelliği göstermektedir.

4.2. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki Kapı Tipi Stellerin Tipolojisi

Afyonkarahisar müzesinde bulunan steller tek bir atölye üretimi değildir. Her atölyenin kendine özgü bir üretimi ve tipolojisi vardır. Bu yüzden müzede bulunan kapı tipi steller farklı tiplerdedir. **Harita 4'te** Afyonkarahisar'daki stel üretim atölyeleri verilmiştir. Steller Afyonkarahisar'da bulunan atölyelerde üretilenlerin dışında farklı atölye üretimi örneklerde bulunur. Dokimeion, Synnada, Amorium, Tembris güneydoğu atölyesi, Akmonia, Appia üretimi steller bulunur. Üretim atölyeleri **Harita 3'te** verilmiştir. Dokimeion mermer ocaklarının ünlü olmasından dolayı üretim fazladır bu yüzden bu atölye üretimi steller çeşitlilik gösterir. Dokimeion üretimi steller sade ve daha ayrıntılı işlenmiştir. Bu ayrıntı kullanılan malzemenin kalitesiyle alakalı olmalı. Kullanılan mermer malzeme kalitesinden dolayı insanlar tarafından tahrip edilmedikçe fazla tahribata uğramamıştır. Bu yüzden üzerinde görülen betimler kolaylıkla anlaşılacaktır. Dokimeion atölye üretimi steller Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde sayı olarak fazla ve tip olarak çeşitlilik gösterir. Kapı tipi stelleri üreten atölyeler komşu atölyelerden etkilenmiştir. Yarı işlenmiş olan steller komşu atölyelere ve diğer kentlere ihraç edilmiştir. Bunlar belki de taş ocağında çıkartıldığında yarı işlenerek gönderilmiştir. Ancak Dokimeion gibi merkezler sadece bitmiş ürün ticareti yapmıştır¹⁹⁷. Stellerin tipolojileri şekillerine ve üzerinde işlenen betimlere göre yapılmıştır.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerin çoğunluğu mezarla bağlantılı inşa edilmiş kapı stelleri olan “yüksek ve düzgün köşeli kapı stelleri Tip J” dir (**Çiz. 12**). Bu steller Dokimeion atölyelerinde üretilen lahitlerin dar kenarlarında da işlenmiştir. Bu tip steller Dokimeion atölyelerinde fazla sayıda üretilmiştir ancak tip J Afyonkarahisar'da bulunan antik kentlerde Synnada Tip J, Dokimeion Tip J olarak gruplandırılmıştır. Synnada atölyesi Dokimeion'a taşındıktan sonra Synnada

¹⁹⁷ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 20.

üretimine benzer tip üretimi devam etmiştir. Ancak sonra Dokimeion atölyesi kendine özgü bir tipolojiyle steller üretmiştir. M. Waelkens Dokimeion tip J'yi kendi içinde 4 grupta değerlendirmiştir. Kapı üstünde bitkisel motifli olanlar 1. grup¹⁹⁸, kapının üst kısmı çıkıntılı olup üst ve yanlarında motif olmayan sade modeller 2. grup¹⁹⁹, Kapı üst kısmında çıkıntısız olanlar söve kısımlarında bitkisel motifler olanlar 3. grup²⁰⁰, ve kapı üstleri çıkıntılı, söve kısımlarında motif olanlar 4. grupta²⁰¹ değerlendirmiştir. Ancak Dokimeion stellerini iki ana tipte ve bunları alt gruplara göre tipoloji yapmak daha doğru olacaktır. Akroterli olan steller erken dönem örneklerinde görülür. Daha sık görülen tip silmeli olan örneklerdir.

Dokimeion üretimi stelleri T. Lochman erken örneklerini üçgen alınlıklı ve akrotere sahip olan stelleri Tip 1, üçgen alınlıksız silmeli olanları Tip 2 olarak gruplandırmıştır²⁰². Lochman'ın yapmış olduğu Tip 1 ve Tip 2 olarak gruplandırmak doğru olacaktır. Dokimeion tip 1 atölyenin erken üretimi olan stellerde görülür. Bu steller Synnada atölye üretimi stellerin benzer formunda, üçgen alınlıklı ve akrotere sahip olan stelleriyle aynı özelliklere sahiptir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerden Dokimeion atölyesinin 2. yy başından 3. yy başlarına kadar üretildiği tespit edilmiştir. Dokimeion stellerinin erken örneklerinin alınlığın iki yanı ve tepe akroterleri başlangıçta biraz kapalıyken üretim sonuna doğru palmetler daha açık olarak görülür. Dokimeion stellerinin alınlıkları başlangıçta iki yana yaslı değilken zamanla iki yana yaslanır. Alınlık fazla kalın değildir.

Üçgen alınlıksız silmeli olanları Dokimeion Tip 2'dir. Bu tip Dokimeion atölyesine özgü özellikler gösterir. Bu tip stellerin kapı formu atölyenin Tip 2 formunun bütün gruplarında aynıdır. Ancak kapı formu üzerinde alınlık ve söve kısımlarında farklılıklar vardır. Bu yüzden tip 2 kendi içinde 6 grupta değerlendirilmelidir. Dokimeion atölye üretimi olan steller genelde sade olarak işlenmiştir. Bu yüzden üzerinde işlenen betimlerin gelişiminden ziyade stellerin tiplerine göre bir tarihleme yapmak daha doğru olacaktır. Stellerin tipleri tarihsel

¹⁹⁸ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, res: 472.

¹⁹⁹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, res: 474, 475, 501.

²⁰⁰ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, res: 480.

²⁰¹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, res: 482, 484, 504.

²⁰² Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 114-vd.

gelişimine göre değişmektedir. Dokimeion atölye üretimi olan stelleri tarihlendirmek için stel tiplerinin tarihsel gelişimi **Tablo 2a ve 2b** de detaylı verilmiştir.

Dokimeion atölye üretimi olan stellerin üçgen alınlıklı ve akrotre sahip olan stelleri Tip 1'in formları ve gelişimleri **Çiz. 16, 17 ve 18'de** verilmiştir. Üçgen alınlıksız, kapı üstleri silmeli olan Tip 2'nin tarihsel gelişimleri **Çiz. 19, 20, 21, 22, 23 ve 24'de** çizimlerle gösterilmiştir. Dokimeion Tip 2 kendi içinde 6 grupta değerlendirilmelidir.

Kapıların çerçevelerinin yan ve üst kısımlarının birleşim yerlerinde çıkıntı olmayan örnekleri Dokimeion Tip IIa'dır. Bu stellerin üzerinde tek kapı bulunmaktadır. Söve kısımları çıkıntısız olan bu stellerin erken örnekleri sade olarak görülür. Sade olan bu tip stellerin kapı üstleri ve söve kısımlarında herhangi betim olmayıp sade bırakılmıştır. Dokimeion atölyesinin Tip 2 grubunun stellerinin benzer örnekleri olmayıp atölye ye özgüdür. Pessinus üretimi stellerde Dokimeion Tip 2'ye benzer formlar bulunur. Ancak tamamen aynı formda stel bulunmamaktadır. Bu steller Synnada atölyesinin Dokimeion'a taşındıktan sonra üretilen Dokimeion tip 1 üretimlerinden sonraki ilk üretimlerindedir. Bu yüzden Dokimeion Tip IIa MS 2. yy 2. ve 3. çeyreğinde üretilmiş olmalı (**Çiz. 19**).

Steller üzerinde bulunan kapıların çerçevelerin yan ve üst birleşim yerleri Dokimeion Tip IIa gibi çıkıntısız yapılan steller Dokimeion Tip IIb'dir. Kapı sövelerinin birleşim yerleri çıkıntısız yapılan bu stellerin Dokimeion Tip IIa'dan farklı olarak alınlık kısımlarında betimler bulunur. Özellikle bitkisel betimler işlenen bu tip stellerin tez kapsamında olan örneklerinde palmetler ve yumurta dizisi bulunmaktadır. Bu tip stellerin üzerinde Dokimeion Tip IIa gibi tek kapı bulunur (**Çiz. 20**). Bu steller Roma dönemi mimari yapılardan esinlenerek veya büyük mimari yapılarda çalışan ustalar tarafından yapılmasıyla birlikte stellerin üstlerinde mimari yapıların üst kısımlarındaki palmet ve yumurta dizisi görülür. Dokimeion Tip IIb gurubundaki stellerin kapıları üzerinde, alınlık kısımlarında bulunan betimlerin, sade olarak işlenen Dokimeion Tip IIa gurubundan sonraki bir dönemde atölyenin kendini geliştirmesi ile başlamış olmalıdır. Bu yüzden bu steller MS 2. yy ortalarında üretilmiştir.

Kapı çerçevelerinin üst ve yan kısımlarının birleşim noktası olan kapı üst köşelerinden dış kısma doğru çıkıntı yapmayan steller Dokimeion Tip IIc olarak

gruplandırılır. Bu tip steller Dokimeion Tip Ila ve Dokimeion Tip Iib gurupları ile kapı formları benzerdir. Ancak üzerlerindeki betimlerden dolayı farklı grupta değerlendirilmelidir. Dokimeion Tip Iic'nin alınlıkları Dokimeion Tip Ila gibi sade silmeler vardır. Ancak bu grup stellerin söve kısımlarında motifler bulunur. Ancak **Çiz.21**'deki gibi sadece bitkisel motifler olmayıp farklı betimler görülebilir. Bu steller MS 2. yy ortalarında üretilmiş olmalıdır.

Dokimeion atölyesi üretimi stellerin kapılarının üst ve yan çerçevelerinin birleşim yerlerinde dışa doğru bir çıkıntı oluşturan örnekleri Dokimeion Tip Iid olarak gruplandırılır. Bu çıkıntı Dokimeion üretimi stellerin geç dönem özelliğidir. Bu grup steller, Dokimeion Tip Ila gibi kapıların alınlık kısımlarında ve sövelerinde **Çiz. 22** herhangi betim işlenmemiştir. Dokimeion Tip Iid grubu stelleri MS 2. yy sonu ve 3. yy'da görülür.

Kapı sövelerinin yan ve üst kısımlarının birleşim yerlerinde sövelere doğru çıkıntı yapan stellerin alınlık kısımlarında betim olanları Dokimeion Tip Iie'dir. Bu steller Dokimeion Tip Iid den farklı olarak alınlık kısımlarında betimler işlenmiştir. **Çiz. 23** gibi genellikle bitkisel betimler kullanılmıştır. Dokimeion Tip Iie olarak gruplandırılır ve MS 2. yy'ın sonlarına doğru üretilmiştir.

Yukarıdaki Dokimeion üretimi stellerden farklı olarak kapı çerçevesinin yanları ve üst kısımları yanlara doğru çıkıntı yaparak birleşir. Birleşim yerinde solda L, sağda ise ters L, şeklinde çıkıntı oluşturur. Bu stellerin **Çiz. 24**'teki gibi söve kısımlarında betim olanlar Dokimeion Tip Iif grubunu oluşturmaktadır. Bu steller MS 2. yy sonu üretilmeye başlamış ve MS 3. yy ortalarına kadar üretilmiş olmalıdır.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerin çoğunluğu mezarlarla bağlantılı stellerdir. Bunlar Dokimeion üretimidir. Serbest duran kapı tipi stellerin sayısı olarak fazla örneği bulunmamaktadır.

Tembris vadisi merkez atölye 4 ve güneydoğu atölye 4 olmak üzere kendi alt guruplarıyla birlikte 8 tipte değerlendirilmiştir²⁰³. Bu bölgedeki üretimlerde alınlık içinde kemerli niş neredeyse başlangıçtan sonuna kadar görülebilir.

Tembris-Hochebene merkez atölye üretimi steller Tip 1a üçgen alınlıklı ve alınlık içinde alınlığı tamamen kaplayan bir üçgen ve lento bulunur (**Çiz. 36**). Tip

²⁰³ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 66-vd.

1b de ise üçgen alınlık içinde kemerli niş vardır ve kapı lentoludur (**Çiz. 37**). Tip 2a ve 2b üçgen alınlık içi kemerli ve stel üzerinde tek panelli kapı bulunur (**Çiz. 38,39**). Tip 2a daha yüksek ve biraz ince bir kemere sahiptir. Tip 3 üçgen alınlık içinde kemerli bir niş bulunur. Stel üzerinde tek panelli kapı ve kapının iki yanında başlıklı sütün şeklinde plasterler görülür (**Çiz. 40**). Tip 4a üçgen alınlık içinde kemer şeklinde niş ve kapı üzeri panellere ayrılmıştır (**Çiz. 41**). 4b ise alınlık kısmı üçgen şekilde değil kemer şeklinde kavisli olup içinde alınlık şeklinde kemerli niş bulunur (**Çiz. 42**).

Tembris-Hochebene güneydoğu atölye üretimi steller Tip 5a üçgen alınlıklı ve alınlık içinde kemer şeklinde niş bulunur (**Çiz. 43**). Kapı üstü yanlara doğru sövelere çıkıntı yapar. 5b ise kapı panellere ayrılmış ancak üst kısmı düz bir blok şeklinde sonlanmıştır (**Çiz. 44**). Tip 6a üçgen alınlık içinde kemerli niş, tek panelden oluşan bir kapı ve kapı iki yanından yukarı doğru yükselen plaster kapı üzerinde birleşerek kemer oluşturur (**Çiz. 45**). Tip 6b üçgen alınlık içinde kemer şeklinde niş, tek panelden oluşan kapı ve kapı üst kısmına doğru üçgen bir form ve yanlara çıkıntılı kapı üstüne sahiptir (**Çiz. 46**). Tip 6c daha sade olan bu tip üçgen alınlık ve içinde kemerli niş bulunur. Kapı tek panel şeklinde ve basit bir forma sahiptir (**Çiz. 47**). Tip 7 üçgen bir alınlık ve alınlık içine doğru kapı yanlarından yükselen yüksek bir kemer vardır. Bu kemer niş şeklinde birleşecekmiş gibi alınlık alt kısmından birbirine doğru çıkıntı yapar (**Çiz. 48**). Kapı tek panelden oluşur. Tip 8 MS 2. yy sonu ve 3. yy ortalarına kadar görülür. Bu steller 8a yatay bölünmüş iki panelli bazen üçgen alınlığı bulunan bazen düz sonlanan stellerdir (**Çiz. 49**). Tip 8b üçgen alınlıklı ve tek panelden oluşur (**Çiz. 50**).

Genellikle niş içine hayvan ve insan figürleri yerleştirilmiştir. Kemerli olan stellerde kapı plasterlerle çevrenir. Özellikle MS 170 den başlayarak bazı steller üzerindeki panellerin yerine tek panelli kapılar başlar. Bunlar stel sahibinin figürünü yerleştirmek amaçlı kullanılmıştır²⁰⁴. Bu atölye üretimi olan steller üzerindeki işlenen betimlerin tarihsel gelişimi **Çizim 56-61** arasında verilmiştir.

Aizanoi atölyesinin üretimi olan diğer tip ise MS 2. yy'da özel bir kaide üzerine yerleştirilen Naiskos stellerdir. Bu steller Alınlık ve plasterle çevrenmiş

²⁰⁴ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 68.

naiskos içerisine yerleştirilerek şekillendirilmiştir. Naiskos stellerde kendi içinde Naiskos steller Tip 1 ve Naiskos steller Tip 2 olarak ayrılır.

Bu stellerin daha basit ve sade olan erken örnekleri Naiskos steller Tip 1 kendi içinde ikiye ayrılır. Üçgen alınlığa sahip Naiskos steller Tip 1a alınlık taşlarının üçüncü ve dördüncü evreleriyle benzer olarak dik ve ortasında fazla geniş olmayan bir üçgen görülür (**Çiz. 32**). Naiskos steller Tip 1b ise dik bir alınlığa ve alınlık ortasında geniş bir üçgene sahiptir²⁰⁵ (**Çiz. 33**). Bu tip steller tümülüs kenarındaki stellerle benzerlik gösterir²⁰⁶.

MS 130 yılından itibaren üçgen alınlıklı Naiskos stellerin yerine Suriye tipi alınlığı olan Naiskos steller Tip 2 görülür²⁰⁷. Bu stellerde üçgen alınlıklı stellerin aksine kapının üç tarafında başlıklı plasterler görülür²⁰⁸. Kapı üstünde gömülü lento bulunur ve kapının üçgen alınlığı içerisindeki kemer kapı yanlarında bulunan sütun başlıkları üzerine yerleştirilir. Suriye tipi olan Naiskos steller büyük mimari yapıların doğrudan yansıması olduğu için mimari yapıların üzerindeki betimler görülür²⁰⁹. Bu tip stellerde kendi içinde ikiye ayrılır. Naiskos steller Tip 2a ve Naiskos steller Tip 2b olarak ayrılır.

Naiskos steller Tip 2a üçgen alınlığı üzerinde hiç bir silme ve bordür bulunmayan tek sıra şeklinde üçgen alınlığı vardır (**Çiz. 34**). Kapı kenarları silmesiz olarak düz işlenmiş ve sadece başlıklı pervazlar yer alır. Naiskos steller Tip 2b ise alınlık üzerinde sima işlenmiş ve kapı yanlarında silmeler işlenmiştir (**Çiz. 35**). Bu tip steller MS 2 yy ortalarına yani Aizanoi Zeus tapınağının bitimiyle aynı döneme tarihlenir²¹⁰. Bu yüzden bu stellerin büyük mimarının yansıması olduğu açıkça görülebilir. **Çizim 51-55** arası verilen çizimlerle Lochman'ın yapmış olduğu Aizanoi atölye üretimi olan steller üzerindeki betimlerin gelişimi verilmiştir. Stelleri tarihlendirmek için yapılmış kapsamlı çalışmadır.

Synnada üretimi **Kat. No. 1** geniş üçgen alınlığa sahiptir. Stelin tepe ve yan akroterlerindeki betimlerde palmetler görülür. Palmetler arasında işlenen kıvrık

²⁰⁵ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 37.

²⁰⁶ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 46-47; Waelkens, "Doorstones", s. xliv-vd.

²⁰⁷ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 40.

²⁰⁸ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 46-47.

²⁰⁹ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 40.

²¹⁰ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 41.

sarmaşıklar bu atölyeye özgüdür. Synnada örnekleri üçgen alınlıklıdır. Stelin alt kısmında zemine sabitlemek amacıyla bir çıkıntı veya dübel deliği bulunmamaktadır. Bu tip steller Synnada Tip J'dir ve mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiş olmalıdır. Bu stel Synnada atölyesinin MS 2. yy ilk çeyreğinde Dokimeion'a taşınmadan önceki son dönemlerinde üretilmiş olmalıdır.

Üçgen alınlığa sahip **Kat. No. 2** Kat. No 1 gibi Synnada üretimi olup üçgen bir alınlığa sahiptir. Bu atölye üretimi steller üçgen alınlıklıdır. Synnada Tip J olarak gruplandırılan stel mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiştir.

Dokimeion atölye üretimi **Kat. No. 3**, atölyenin ilk üretimlerinden olmalıdır. Stel, Synnada atölyesinin stellerine benzer özelliklerine sahiptir. Üçgen alınlıklı stelin alınlık içinde bir üçgen dada bulunur. Stel Dokimeion'un üretim çeşitliliğinden, üzerinde tek kapı bulunması ve üçgen alınlıklı olmasından dolayı Dokimeion Tip 1 olarak gruplandırılır. Bu stel ve benzer örnekleri üzerinde zemine sabitlemek için bir altlık ve dübel deliği olmadığı için mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiş olmalıdır. **Kat. No. 4** olan stel Kat. No. 3 gibi Dokimeion atölye üretimidir. Dokimeion Tip 1 grubunda değerlendirilen stel Synnada atölyesinin Dokimeion'a taşındıktan sonraki erken üretimlerden olmalıdır. Stelin zemine sabitlemek için alt kısmında herhangi bir çıkıntısı bulunmamaktadır. Muhtemelen mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiştir.

Üçgen alınlığa sahip **Kat. No. 5**'in akroterlerinde tam açık palmetler bulunur. Dokimeion atölye üretimi stellerin akroterleri, başlangıçta akroter neredeyse tamamlanmadan stelin üst kısmı sonlanır. Bu stelin akroterleri arasında fazla karmaşık olmayan sade işlenmiş betimler tepe akroterden yan akroterlere iner. Kat. No. 1, 2, 3 ve 4 gibi mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiş olmalıdır. Dokimeion atölye üretim özellikleri gösteren stel, üçgen alınlığa sahip olduğu için Dokimeion Tip 1 olarak değerlendirilir. **Kat. No. 6** olan stel Kat. No. 5 gibi Dokimeion üretimi olup üçgen alınlıklıdır. Alınlık içine tekrar bir üçgen oluşturulmuştur ve yanlara kadar uzayan geniş üçgen alınlık bulunur. Alınlığından dolayı Dokimeion Tip 1'dir. Stel muhtemelen mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiş olmalıdır. **Kat. No. 7** üçgen alınlıklı stelin, alınlık içinde üçgen bulunur ancak Kat. No. 6 olan stelin alınlığı gibi yanlara kadar geniş değildir. Üçgen alınlığın tepe ve yan akroterlerinde bulunan palmetleri açıktır. Stel muhtemelen mezar yapılarıyla bağlantılıdır. Bu stel

Synnada atölyesinin Dokimeion'a taşındıktan sonra daha geç üretimlerinden olmalıdır. Alınlığından dolayı Dokimeion Tip 1 olarak gruplandırılır. **Kat. No. 8**'deki üçgen alınlıklı stelin tepe ve yan akroterlerinde bulunan palmetler açıktır. Mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilen steller için iyi bir örnektir. Mezar yapısıyla bağlantı için stel üzerindeki kapı formunun yanlarına çıkıntı yapılmıştır. Bu çıkıntı muhtemelen mezar yapısına bağlantı sağlamak için kullanılmış olmalıdır. Kat. No. 7 gibi Dokimeion atölye üretimi olup Tip 1'dir. Ancak bu stel Synnada atölyesinin Dokimeion'a taşındıktan sonra daha geç üretimlerinden olmalıdır.

Kapı çerçevesinin yan ve üst çerçevesinin birleşim yerinde çıkıntı bulunmayan **Kat. No. 9** stelin kapı üst ve söve kısımları sadedir. Bu tip steller Dokimeion Tip IIa MS 2. yy ortalarında görülür. Bu grubun örnekleri kapı üstü çıkıntısız olup alınlık düz şekilde kapı üst kısmına bağlanır. Bu tip steller Dokimeion Tip II'nin en erken örnekleridir. Stelin üzerindeki kapı formunun çevresinde bulunan düz çıkıntılı kısımdan dolayı ve bu stelin alt kısmında herhangi bir bağlantı yerinin olmamasından mezar yapılarıyla bağlantılı inşa edilmiş olmalıdır. Mezarla bağlantılı olduğu için altlarında zemine sabitlemek amacıyla bir çıkıntı bulunmaz. Üzerinde tek kapı bulunan steller hem kadın hem de erkek stellerinde görülür. Bu stel üzerinde tek kapı bulunur ancak üzerindeki yazıttan bu stelin 3 kişi için yaptırıldığı yazmaktadır.

Kat. No. 10 olan stel bir önceki stelde olduğu gibi kapı üst kısmı çıkıntısız, üst ve söve kısımları sade olanlar Dokimeion Tip IIa grubuna girer. Bu tip steller Dokimeion Tip II'nin en erken örnekleridir. **Kat. No. 11** olan stel Kat. No 1 ve 2'de olduğu gibi kapı üst kısmında çıkıntısız, üst ve söve kısımları sade olanlar Dokimeion Tip IIa grubuna girer. **Kat. No. 12** olan stelde Kat. No 1, 2 ve 4'te olduğu gibi kapı üst kısmında çıkıntısız, üst ve söve kısımları sade olanlar Dokimeion Tip IIa grubuna girer. Bu grubun stellerinin bazı örneklerinin stel üstlerinde yazıt olup, bazı örneklerde yazıt bulunmamaktadır. Bu grup steller üzerindeki yazıtlara veya betimlere göre olmayıp stelin formuna göre yapılmıştır.

Stelin kapı çerçevesinin üst köşelerinin birleşim yerinde dışa doğru çıkıntı bulunmamaktadır. **Kat. No. 13** olan stelin alınlığında bitkisel motifli ve kapı üst kısmı çıkıntısız olup Dokimeion Tip IIb'dir. Bu steller Hadrian Dönemi üretimi olmalıdır. Bu yüzden yaklaşık MS 2. yy 2. çeyreğine tarihlendirilebilir. Bu stellerin tipolojisi stelin formu ve alınlıkta bulunan betimlere göre yapılmıştır. **Kat. No. 14**

olan stel Kat. No. 13 da olduğu gibi stelin üst kısmı bitkisel motifli ve kapı üst kısmı çıkıntısız olup Dokimeion Tip Iİb olarak gruplandırılmıştır. **Kat. No. 15 ve 16** olan stellerde Kat. No. 13 ve 14'deki stellerdeki gibi stelin üst kısmı bitkisel motifli ve kapı çerçevesinin üst taraftaki köşeleri çıkıntısız olup Dokimeion Tip Iİb olarak gruplandırılmıştır.

Kapı üstü çıkıntılı olan steller kapı üstü çıkıntısız olan örneklerden daha sonraki bir tarihte üretimi yapılmış olmalı. Dokimeion stelleri kapı üst kısmı çıkıntılı, üst ve söve kısımları sade olanlar genel tipolojide Tip J atölye tipolojisinde ise Dokimeion Tip Iİd olarak gruplandırılan stel örnekleri müzede bulunan diğer stel tipidir. Bu grubun stelleri MS 180-220 aralığında üretilmiş olmalı. Bu steller kapıların üst kısmı sövelere doğru çıkıntı yaparak alınlıkla birleşiminde solda L, sağda ise ters L, şekli oluşturur. Bu grup sadece kapı üstü çıkıntılıdır ve alınlıkla söve kısımlarında betim bulunmamaktadır. **Kat. No. 17'nin** kapı üstü çıkıntılı olup, alınlık ve söve kısımları sadedir. Bu stel Dokimeion Tip Iİd olarak gruplandırılır. Bu stelin üst kısmında yazıt bulunmaktadır. Stelin tipolojisi kapının üst kısmındaki çıkıntı ve betim bulunmamasıyla oluşturulmuştur. **Kat. No. 18'deki** stel Kat. No. 17'de olduğu gibi kapı üstü çıkıntılı olup, üst ve söve kısımları sadedir. Bu stel Dokimeion Tip Iİd olarak gruplandırılmıştır. **Kat. No. 19'daki** eserde Kat. No. 17 ve 18 gibi kapı üstü çıkıntılı olup, üst ve söve kısımları sadedir. Bu stel Dokimeion Tip Iİd olarak gruplandırılır. Bu gruptaki steller MS 2. yy sonu 3. yy başlarında üretim görmüş olmalıdır.

Kapı üstü çıkıntılı olup stelin üst kısmında motif olan örnekleri tipolojide Dokimeion Tip Iİe olarak gruplandırılır ve MS 2. yy üretimidir. **Kat. No. 20** olan stel bu grupta değerlendirilir. Bu stelin üst kısmında bitkisel betim işlenmiştir. Kapı üst kısmı dışa doğru çıkıntılıdır. Kapının üst kısmı sövelere doğru çıkıntı yaparak alınlıkla birleşiminde solda L, sağda ise ters L, şekli oluşturur.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 21'in** kapı çerçevesinin üst köşeleri yanlara doğru çıkıntılıdır. Bu grup stellerin söve kısımlarında betim olanlar tipolojide Dokimeion Tip Iİf olarak sınıflandırılır. **Kat. No. 22 ve 23'deki** eserler Kat. No. 21 gibi kapının üst köşeleri yanlara doğru çıkıntılı, kapı sövelerinde betim bulunur. Kat. No. 21 gibi Dokimeion Tip Iİf olarak gruplandırılır. Kapı sövelerindeki betimler

diğer bir çok atölyede üretiminde sık görülen bitkisel betimler değildir. Bu stellerde farklı şekillerde, sade ancak daha detaylı betimler görülür.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kapı tipi stellerin diğer tipi ise Akmonia üretimi **Kat. No. 24** olan stel serbest duran enine dikdörtgen kapı tipi steli Tip G'dir. Stel üzerinde sekiz panel bulunmaktadır. Panellerin hepsinde kadın stellerinde bulunan betim yer alır. Üzerinde bulunan yazıttan iki kadına ait olduğu anlaşılmıştır. Bu stel formunda üçgen alınlık veya kemer bulunmamaktadır. Söve kısımları detaylı işlenmiş bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Bu stel formunun betimleri diğer atölyelere kıyasla Akmonia atölyesinde daha ince işçilikle yapılmıştır.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kapı tipi stellerin Tembris merkez atölye üretimi **Kat. No. 25** olan Tip C'dir. Üçgen alınlıklı olan stelin üst kısmı üçgen olarak sonlanır. Tepe ve yan akroterleri açık olarak işlenmiştir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki **Kat. No. 26** Tembris bölgesi üretimi olmalıdır. Üst kısmı düz sonlanan stelin alınlık kısmında bir niş bulunur. Alınlıkta bulunan niş her atölye üretimi olan stellerde görülmez. Bu tip nişler Tembris vadisindeki atölye üretimi olan stellerde sık görülen bir özelliktir. **Kat. No. 27** Tembris merkez atölye üretimi özellikleri göstermektedir. Tip C grubuna giren stel atölye üretim özelliklerine göre Tembris Tip 1b özellikleri gösterir. Stelin üst kısmı alınlık şeklinde üçgen sonlanmıştır. Stelin alınlık kısmında bir niş bulunur. Alınlıkta bulunan niş her atölye üretimi olan stellerde görülmez. Kat. No. 26 olan stel gibi bu tip nişler Tembris vadisindeki atölye üretimi olan stellere özgü bir özelliktir. Stel serbest duran steller grubuna girer. Stelin alt kısmında bir çıkıntı bulunmaktadır. Muhtemelen bir altlık kullanılarak bağımsız dikilen bir steldir.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki **Kat. No. 28** olan stel Tembris bölgesi üretimi olmalıdır. Appia atölye özellikleri gösteren stelin alınlık kısmında üçgen bir alınlık ve alınlık içinde bir niş bulunur. Niş içinde karşılıklı duran aslanlar Appia üretimi stellerde sık görülen bir özelliktir.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerin diğer tipi ise Amorium üretimi olan serbest duran kapı stelleridir. Bu stellerin özellikle alınlıklarının iki tarafındaki ve tepe akroterinin formu Amorium atölye özelliğidir. Ayrıca kullanılan malzemedeki stellerin Amorium üretimi olduğu anlaşılabilir. **Kat.**

No. 29 üçgen alınlıklı ve oldukça sığ işlenmiş akroterlere sahiptir. Bu stel Tip F olarak değerlendirilir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Amorium üretimi olan diğer bir tip ise **Kat. No.30**'dur. Üçgen alınlıklı olan stelin üst kısmı üçgen olarak sonlanan tipik Tip C'dir.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerde görülen diğer bir tip Waelkens tipolojisine göre enine dikdörtgen kapı tipi steli Tip G'dir. Bu steller Aizanoi üretimi olan Suriye tipi naiskos stellerle benzer özelliklere sahiptir. Naiskos steller stelin alınlık şekliyle sonlanır ancak **Kat. No. 31** olan stel alınlık üstü düz şekilde sonlanır. Naiskos stellerinde görülen derin kapı ve kapı yanlarından yukarı doğru sütun şeklinde plasterler kapı üstünde kemer oluşturur. Kapı ile kemerin birleşim yerinde lento bulunur. Naiskos stellerin kapı çerçevesi üzerinde görülen betimlerle alınlık taşlarının lentolarında görülen betimler benzer özelliklerde işlenmiş ve neredeyse aynı formdadır. Bu yüzden alınlık taşları mezar cepheleri gibi Naiskos stellerle de benzerdir²¹¹. Stelde tek kapı görülür ancak sağ tarafın kırıldığı ve kırılan yerde kapı olduğu tespit edilmiştir. Aizanoi atölye üretimi steller fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu tip steller Aizanoi atölyesinde üretimi fazla olduğu günümüzde kentte bulunan stellerden anlaşılmaktadır. **Kat. No. 31**'in buluntu yeri bilinmemektedir. Ancak stel özelliklerinden atölyesi tespit edilmiştir. Aizanoi atölye özellikleri gösterir. Bu atölye üretimi stelleri Waelkens atölye özelliklerine göre kendi içinde VII grupta değerlendirmiştir²¹². Stel tiplerinde Tip C Aizanoi de fazla görülür. Atölyenin üretimi olan ve Aizanoi Tip 1a olarak gruplandırılan steller atölyenin en erken stelleridir²¹³ (**Çiz. 30**). İnce ve dar formlu steller alınlık taşlarının son evresindeki bir alınlığa ve yüksek plasterlere sahiptir. Aizanoi Tip 1b ise yine aynı şekilde alınlık taşlarının son evresindeki bir alınlığa sahip ancak plasterleri bulunmamaktadır (**Çiz.31**). Bu steller uzun ve ince formlara sahiptir. Altlarında zemine yerleştirmek amacıyla çıkıntılar bulunur.

Çalışma kapsamındaki stellerin tipolojileri Waelkens ve Lochman'ın yapmış olduğu tipolojilerden yararlanarak oluşturulmuştur. Dokimeion atölye üretimi olan stel tipleri daha önce oluşturulan tiplerden farklı olarak ele alınmıştır. Bu atölye uzun

²¹¹ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 35.

²¹² Marc Waelkens, "Doorstones", Barbara Levick vd., "Monuments from Aezanitis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. IX, London, 1988, s. xlv-vd.

²¹³ Waelkens, "Doorstones", s. xlv; Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 36.

süre stel üretimi yapmıştır. Bu yüzden stel tipleri çeşitlilik gösterir. Erken dönemden geçe doğru oluşturulan tipoloji çizimleriyle desteklenmiştir.

4.3. Steller Üzerindeki Betimler

Stellerde görülen betimler tarihsel olarak gelişim göstermiştir. Çalışma kapsamındaki steller üzerinde işlenen betimlerin bazıları bir çok atölye üretimi kapı tipi stellerle benzerdir. Stellerin betimleri alınlık, söve ve panel kısımlarına göre farklı işlenmiştir. Betimler kapıların alınlık içleri ve alınlık üstlerinde, kapıların iki yanında kapı sövelerinde ve panellerde olmak üzere yoğunlaşmıştır. Steller üzerindeki betimler işlendikleri atölyeye ve stel sahibine göre şekillenmiştir. T. Lochman bazı atölyelerde üretilen stellerdeki bitkisel betimlerin gelişimini ayrıntılı olarak çalışmış ve stel tarihlerini betimlere göre belirlemiştir²¹⁴. M. Waelkens bitkisel betimlerin stellerin işlendiği bölgenin florasıyla ilgili betimler olduğunu ifade etmiştir²¹⁵. Steller üzerindeki betimler dönemin anıtsal mimari yapılarında görülen betimlerle benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik stelleri işleyen ustaların hem büyük mimari yapıların işçiliğinde hem de stellerin yapımında çalışmış olabileceğini göstermektedir²¹⁶. Bitkisel bezemeler sık görülen bir betimdir. Palmet betimleri, üzüm salkımları olan asma dalları, sarmaşıklar kapı tipi stellerde sık görülür. Dokimeion üretimi olan stellerde bitkisel bezemeler oldukça azdır. Özellikle alınlık ve söve kısımları genelde sade bırakılmıştır. Amorium üretimi stellerin betimleri oldukça sığ işlenmiş ve bazıları üzerindeki betimler taşın yapısından dolayı tahrip olmuştur. Alınlıkta ve panellerdeki bazı betimler aynıdır. Özellikle cinsiyete göre işlenen betimler benzerlik göstermektedir. Stel sahibinin cinsiyetine göre değişen betimler çoğunlukla günlük yaşamla ilgilidir.

²¹⁴ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 47, 79.

²¹⁵ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 11.

²¹⁶ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 48.

4.3.1. Alınlık Betimleri

Üçgen alınlıklı olan stellerde hemen her bölge ve atölyede sıkça işlenen üçgen alınlık, alınlığın iki köşesinde ve tepe kısmında palmet betimi görülür (**Kat. No. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 25,**)²¹⁷.

Üçgen alınlıklı **Kat. No. 1** geniş bir alınlığa sahiptir. Alınlığın tepe ve yan akroterlerinde palmet betimi bulunur. Atölye özellikleri gösteren palmetlerin tepe akroterinde tam işlenmiş bir palmet, yan akroterlerde ise yarı işlenmiş palmet görülür. Palmetler tam açılmamıştır. Tepe akroteri ile köşe akroterleri arasında sarmaşık işlenmiştir. Bu betimlerin üst kısımlarında tepe akroterin iki yanında sağda dört yapraklı yonca betimi solda bir rozet betimi görülür. Steller üzerindeki tasvirlerin bazı örnekleri günlük yaşamla ilgili betimler olmasından dolayı bu rozetler muhtemelen bölgedeki yonca bitkisiyle bağlantılı olmalıdır. Üçgen alınlığın içinde bir kalkan bulunur. Alınlığın alt kısmında yazıt yer alır.

Synnada üretimi **Kat. No. 2** yanlara kadar uzanan geniş bir alınlığa sahiptir. Tepe ve yan akroterlerinde tam açılmamış palmet betimi işlenmiştir. Tepe akroterinde tam bir palmet, yan akroterlerde ise yarım palmet görülür. Kat. No 1 deki stel gibi tepe akroteri ile köşe akroterleri arasında sarmaşık işlenmiştir. Bu betimlerin üst kısımlarında tepe akroterin iki yanında 6 köşeli yıldızlar görülür. Bu yıldızların işlenişi ve görünümü Synnada sikkeleri üzerindeki yıldız formuyla aynı özelliklerdedir. Üçgen alınlığın içinde bir kalkan bulunur.

Üçgen bir alınlığa sahip **Kat. No. 3** Synnada atölyesinin MS 2. yy'ın ilk çeyreğinde Dokimeion'a taşındıktan sonraki ilk üretimlerden olmalıdır. Stel Synnada atölyesinin stel üretimlerine benzer özellikler taşımaktadır. Yanlara kadar uzanan geniş alınlığın tepe ve yan akroterlerinde tam açılmamış palmet betimleri işlenmiştir. Tepe akroterinde tam bir palmet, yan akroterlerde ise yarım palmetler görülür. Tepe ve yan akroterleri arasında kıvrımlı çizgisel betimler ve bu betimlerin üst kısımlarında, tepe akroterin iki yanında altı yapraklı gül betimleri bulunur. Stelin alınlık içinde tekrar bir alınlık yer alır. Alınlık içinde normal boyutlardan biraz ince ve uzun sepet motifî vardır.

²¹⁷ Benzer örnekleri Amorium ve Aizanoi'de görülmektedir.

Dokimeion atölye üretimi **Kat. No. 4** eser üçgen bir alınlığa sahiptir. Alınlığın tepe ve yan akroterlerinde altlıklar kullanılarak betimlenen tam açılmamış palmet betimleri işlenmiştir. Tepe akroterinde tam palmet, yan akroterlerde ise yarım palmetler görülür. Tepe akroterin iki yanında kalkan betimleri yer alır. Alınlık içinde örgü bir sepet bulunur.

Üçgen bir alınlığa sahip olan **Kat. No. 5** tepe akroterinde tam işlenmiş bir palmet, sol akroterinde ise yarım işlenmiş palmet görülür. Sağ tarafı kırık olduğu için sağ akroter betimi görülmemektedir. Ancak stelin sağ akroterindeki betim muhtemelen sol akroter gibi yarım akroter olmalıdır. Palmetler tam açılmış olarak işlenmiştir. Tepe akroteri ile köşe akroterleri arasında sarmaşık işlenmiştir. Tepe akroter ve sol akroter arasında bir rozet şeklinde betim bulunur. Alınlıkta işlenen palmet betimi atölye üretiminden farklı işlenmiştir²¹⁸. Alınlığın içinde tam açılmış bir lale betimi ve yazıt görülür.

Dokimeion üretimi olan **Kat. No. 6** üçgen alınlıklıdır. Stelin alınlığın üst kısmı ve sağ üst köşesi kırıktır. Alınlığın tepe kısmında lale betimi, lale betimi ile iki yan akroter arasında fiyonk betimi bulunmaktadır. Sol yan akroterde palmet betimi olduğu anlaşılır ancak sağ taraf tahribattan dolayı anlaşılmamaktadır. Üçgen alınlığı iç içe geçmiş iki üçgenden oluşur. Alınlığın içinde bir kalkan bulunur.

Yanlara kadar genişlemeyen dar bir alınlığa sahip **Kat. No. 7** üçgen alınlıklıdır. Stelin alınlık kısmında iç içe geçmiş üçgenler vardır. Alınlığın tepe ve yan akroterlerinde altlıklar kullanılarak betimlenen tam açılmış palmet betimleri görülür. Tepe akroteri ile köşe akroterleri arasında sarmaşık işlenmiştir. Tepe akroterin sağ tarafında altlık üzerinde beş yapraklı bir gül, sol tarafında altlık kullanılarak betimlenen dört yapraklı bir gül betimleri bulunur. Dar alınlığın içinde bir kalkan betimi yer alır.

Geniş üçgen bir alınlığa sahip **Kat. No. 8** 'in alınlığında iç içe geçmiş iki üçgen bulunur. Alınlığın tepe ve yan akroterlerinde altlıklar kullanılarak betimlenen tam açılmış palmet betimleri işlenmiştir. Tepe akroterinde tam bir palmet, yan akroterlerde ise yarım palmetler görülür. Tepe ve yan akroterler arasında dört yapraklı yonca betimi bulunur. Alınlık içinde Medusa başı yer alır. Genellikle alınlığın ortasında Medusa ve Gorgo gibi mitolojik betimler görülür. Kapı tipi

²¹⁸ Bu stel gezici bir usta tarafından yapılmış olabilir.

stellerde MS 2. yy'da Medusa başı görülür. Antik Dönemde dinsel ve kamusal alanlarda yoğun olarak görülen Medusa başı mezarlarda da sık kullanılan bir betimdir²¹⁹. Helenistik Dönemden itibaren MS 3-5 yy'larda, kullanımı Arkaik Dönemdeki sert hatlardan arındırılarak daha insansı bir hal almıştır.

Stellerin hepsinde üçgen alınlık bulunmamaktadır. Özellikle Dokimeion atölyesinde üretilen stellerde üretimin sonraki dönemlerinde üçgen alınlık tercih edilmemiştir. Dışa çıkıntılı üst kısımda genellikle üçgen alınlık yerine düz şekilde sonlanmakta ve 3 veya 4'lü silme ile ya da silmesiz sadece dışa çıkıntılı olarak tamamlanmıştır (**Kat. No. 9-23**). Bu form üretildiği Dokimeion atölyesine özgü olup alınlık kısmı silmeli ve düz sonlanan stellerin farklı atölyede üretilmiş aynı form özellikleri olan benzerleri bulunmamaktadır. Ancak silmeli ve üçgen alınlıksız olan stellerin Pessinus üretimi olanları diğer atölyelere göre Dokimeion benzerliği vardır²²⁰. Bazı örneklerde düz şekilde sonlanan alınlık palmet ve yumurta dizisiyle hareketlendirilmiştir (**Kat. No. 13, 14, 20, 16**).

Üst kısmı öne doğru çıkıntılı **Kat. No. 9'un** alınlığında betim bulunmamaktadır. Dokimeion Tip 2a olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan alınlık kısmı, silmeli ve düz sonlanır. Alınlık kısmında herhangi bir betim bulunmayan stelin üst kısmında yazıt yer alır. Kat. No 9 daki stel gibi kapının üst kısmı öne doğru çıkıntılı olan **Kat. No. 10 ve 11**, Dokimeion Tip 2a özelliği olarak alınlık kısmında betim yoktur. Dokimeion atölyesine özgü olan stelin alınlık kısmında silmeler bulunur.

Kat. No. 12 olan stel çok tahrip olmuştur. Bu yüzden stelin formuna göre özellikleri belirlenmiştir. Dokimeion Tip 2a olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan stelin muhtemelen alınlık kısmında herhangi bir betim olmayıp silmeler bulunmaktaydı.

Kapı üstü ön tarafa doğru çıkıntılı **Kat. No. 13**, Kat. No. 9, 10 ve 11 gibi üst kısmı öne doğru kapı formundan çıkıntılıdır. Dokimeion Tip 2b olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan stelin alınlık kısmında palmet, palmetler altında yumurta dizisi işlenmiştir. Bu yumurta dizisi Milet Serapis Tapınağının üst yapı elemanları ile aynı

²¹⁹ R. Eser Kortanoğlu, Helenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Frigya Bölgesi Kaya Mezarları, 1. Cilt, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006, s. 90.

²²⁰ Claerhout ve Devreker, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, s. 115, 133.

forma sahiptir²²¹. Severuslar dönemine tarihlenen tapınak ile stelin üretim tarihinin aynı döneme tarihlenmesi stellerdeki işlenen betimlerin büyük mimari yapılardan etkilendiğini göstermektedir. Stelin yumurta dizisi altında silmeli olan kapı çerçevesi bulunur.

Üst kısmı öne doğru çıkıntılı olan **Kat. No. 14**'ün çıkıntılı alınlığın en üstündeki düz bölümde yazıt yer alır. Dokimeion Tip 2b olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan stelin alınlık kısmında palmet betimleri ve betimlerin altında yumurta dizisi işlenmiştir. Stelin yumurta dizisinin altında silmeli olan kapı çerçevesi bulunur. **Kat. No. 15**'in alınlık kısmı Kat. No. 13 ve 14 gibi alınlığı öne doğru çıkıntılıdır. Dokimeion Tip 2b olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan stelin alınlığının öne doğru çıkıntılı kısmında palmet betimleri ve betimlerin altında yumurta dizisi işlenmiştir. Bu yumurta dizisi İassos Agora Stoa üst yapı elemanlarındaki yumurta dizisiyle aynı aynı forma sahiptir²²². Geç Antoninler dönemine tarihlenen İassos Agora Stoa ile üretim tarihinin aynı döneme tarihlenmesi stellerdeki işlenen betimlerin büyük mimari yapılardan etkilendiğini göstermektedir. Stelin yumurta dizisinin altında silmeli olan kapı çerçevesi bulunur. **Kat. No. 16**'te, Kat. No. 13, 14 ve 15 gibi üst kısmı öne doğru çıkıntılıdır. Dokimeion Tip 2b olan stel Dokimeion atölyesine özgü alınlık kısmında palmet betimleri ve betimlerin altında yumurta dizisi işlenmiştir.

Dokimeion Tip 2d grubundan **Kat. No. 17**'nin alınlık kısmında herhangi betim bulunmamaktadır. Kapı yan ve üst çerçevesinin birleşim noktalarındaki çıkıntılar ve bu çıkıntının oluşturduğu dikdörtgen formdaki kapı üstündeki yazıttan başka herhangi bir betim bulunmamaktadır. **Kat. No. 18**'deki eser Kat. No. 17 gibi Dokimeion Tip 2d'dir. Stelin alınlık kısmında herhangi betim bulunmamaktadır. Ancak bu stelin çıkıntı olan kısmında silmeler bulunur. **Kat. No. 19**'unda alınlık betimi bulunmamaktadır. Ancak Kat. No. 17 olan stel gibi Dokimeion Tip 2d olan stelin kapının üstündeki çıkıntılı kısımda yazıt bulunmaktadır.

Dokimeion Tip 2e grubundaki **Kat. No. 20**'nin üst kısmı öne doğru çıkıntılı olup, kapının çerçevelerinin üst köşelerdeki birleşim noktası dışa doğru çıkıntılıdır. Dokimeion Tip 2e olan stelin Dokimeion atölyesine özgü olan alınlık kısmında

²²¹ Cevat Başaran, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Yayınları, Erzurum, 1995, Lev. 16 d, s. 73.

²²² Başaran, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, Lev. 36 a, s. 123, 124.

palmet betimleri ve betimlerin altında yumurta dizisi işlenmiştir. Bu yumurta dizisi Bergama Dionysos Tapınağının üst yapı elemanlarıyla aynı forma sahiptir²²³. Tapınak ile stelin üretim tarihinin aynı döneme tarihlenmesi stellerdeki işlenen betimlerin büyük mimari yapılardan etkilendiğini göstermektedir. Stelin yumurta dizisi altında silmeli olan ve yanlara doğru çıkıntılı olan kapı çerçevesi bulunur.

Dokimeion atölye özelliğine sahip **Kat. No. 21**'in alınlık kısmı öne doğru çıkıntılıdır. Dokimeion Tip 2f özelliklerine sahip eser betim bulunmayan alınlığa sahiptir. Dokimeion atölyesine özgü olan alınlık kısmı, silmeli ve düz sonlanır. Alınlık kısmında herhangi bir betim bulunmayan stelin kapının üst çerçevesi yanlara doğru çıkıntılıdır. **Kat. No. 22** olan stel Kat. No. 21 gibi alınlık kısmında betim bulunmamaktadır. Dokimeion Tip 2f olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan alınlık kısmı, silmeli ve düz sonlanır. Alınlık kısmında herhangi bir betim bulunmayan stelin kapının üst çerçevesi yanlara doğru çıkıntılıdır. **Kat. No. 23**'deki stelin alınlık kısmı Kat. No. 21 ve 22 gibi öne doğru çıkıntılıdır. Çıkıntılı olan alınlığında betim bulunmamaktadır. Alınlığın üst kısmındaki geniş ve düz alanda yazıt bulunur. Dokimeion Tip 2f olan stel Dokimeion atölyesine özgü olan alınlık kısmı silmelidir. Alınlığında herhangi bir betim bulunmayan stelin kapının üst çerçevesi yanlara doğru çıkıntılıdır.

Akmonia atölye üretimi **Kat. No. 24** atölyenin üretim özelliği olarak üst kısmı düz, üçgen alınlıksız, silmesiz ve çıkıntısız olarak bırakılmıştır. Kapı üstleri düz olarak sonlanan stellerden sadece tek örnekte betimler işlenmiştir²²⁴. Kapının alınlık kısmı düz şekilde bırakılıp orta kısmında üç satır yazıt ve yazıtın iki tarafında betimler işlenmiştir. Paralel şekilde iki tarafında kapı tipi stellerde sık işlenen ve kalkan betimi olarak isimlendirilen yuvarlak kabartmalar bulunur. Yine birbirine paralel iğ betimi, söve kısımlarından yukarı doğru çıkarak sonlanan bitkisel bezeme ögesi olan yarım palmetlerin yanlarına işlenmiştir. Sağ tarafta bir öreke betimi görülür. Yine örgü ile alakalı tutamaklı sepet biçimli kabartmalar işlenmiştir²²⁵.

²²³ Başaran, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, Lev. 17 b.

²²⁴ Bu stel Afyonkarahisar müzesine Banaz'dan getirilmiştir. Stelin formu Akmonia atölye özellikleri göstermektedir.

²²⁵ Düz bırakılan stellerin orta kısmı yazılı ve iki yanında betim olan örnekler yine aynı atölye üretimidir. İzmir Müzesinde bulunan ve Akmonia üretimi olan stel ile benzerlik gösterir. Bkz; Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Nr. 335.

Geniş üçgen alınlığa sahip **Kat. No. 25'**in tepe ve yan akroterlerinde tam açılmış palmetler bulunur. Tepe akroterdeki palmet tam, yan akroterleri ise yarım olarak verilmiştir. Palmetlerin işlenişi ve açıklığı Kat. No. 5'deki stelin akroterlerindeki palmetlerle benzerdir. Tembris vadisi stellerinin betimlerini detaylı çalışan Lochman bu stellerin palmetlerinin başlangıçta kapalı olduğunu ve zamanla açılmış palmetlere dönüştüğünü tespit etmiştir. Lento kısımları başlangıçta daha karmaşık spirallerden oluşurken MS 2. yy sonlarında tamamen basitleşerek çizgisel bir form kazanmıştır. Stelim üçgen alınlığı üzerinde, tepe akroter ile yan akroterleri arasında sağda bir yazı tableti, solda bir kalemlik görülür²²⁶. Üçgen alınlığın içinde krater işlenmiştir.

Üst kısmı düz sonlanan **Kat. No. 26'nın** alınlığında üçgen veya silmelerden oluşan bir alınlık bulunmamaktadır. Düz bir alınlığa sahip olan stelin alınlık kısmında bir niş bulunur. Nişin içinde kanatları hafif açılmış uçmaya hazırlanmış şekilde görkemli bir kartal işlenmiştir. Kartal Zeus'un simgesidir. Kartalla ölünün bedeni temsil edildiği ve ölen kişinin tanrıya yakın olması için betimlendiği düşünülmektedir²²⁷. Kartal betimi cinsiyete göre tasvir edilip edilmediği bir tartışma konusudur. Erkek stellerinde kartal, kadın stellerinde güvercin betimi sık işlenmiş olsa da bu şekilde genelleme yapmak doğru olmayacaktır. Çünkü **Kat. No. 26'nın** üzerinde bulunan yazıttan bu stelin bir kadın ve bir erkek için yapıldığı anlaşılmıştır. Bu yüzden kartal burada farklı cinsiyetin sembolü olarak değil, tanrıya yakınlık anlamında betimlenmiş olmalı.

Alınlık kısmı tez kapsamındaki stellerden farklı olan **Kat. No. 27'nin** üst kısmı alınlık şeklinde üçgen sonlanır. Üçgen alınlığın şekline göre tepe ve yan akroterlerde tam açılmamış palmetler yer alır. Akroterler arasında spiraller görülür. Üçgen alınlığın içinde kemer biçiminde bir niş bulunmaktadır. Stelin nişi içinde iki büst işlenmiş ancak büstler tahrip olduğu için tanımlanamamaktadır²²⁸. Nişin sağ tarafında bir ayna, sol tarafında ise ikili tablet görülür. İşlenen betimlerden dolayı büstlerin sağdaki kadın, soldaki ise erkek olmalı.

²²⁶ Üçgen alınlık üzerindeki örnekleri Tembris vadisi kuzeyi ve Appia stellerinde görülür. Bkz. Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür* s. 113.

²²⁷ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 211.

²²⁸ Bu formun örnekleri, Kotiaion, Tembris atölyesi, Appia örneklerinde görülür. Bkz. Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Nr. 221, 222, 279, vd.

Üst kısmı tahrip olan **Kat. No. 28**'in sol üst köşesinden üçgen bir alınlığı olduğu anlaşılmaktadır. Üçgen alınlığın üst kısmında bitkisel betimler görülür. Alınlık içinde üst kısmı kemer şeklinde bir niş bulunur. Nişin içinde antitetik duran yeveli iki aslan işlenmiştir. Aslanların arasında ön ayakları yanında yerde bir boğa yer alır. Aslan-Boğa mücadelesi işlenen örneklerde boğa parçalanırsa eğer ölünün öbür dünyaya gidişini sembolize etmektedir²²⁹. Bu mücadele ölen kişinin acımasız olduğunu göstermektedir²³⁰. Bu nişin sağ tarafında çift taraflı bir tarak bulunmaktadır. Nişin altında yazıt, yazıt altında yumurta dizisi ve yumurta dizisi altında ise tekrar yazıt yer alır.

Fazla geniş olmayan üçgen bir alınlığa sahip **Kat. No. 29**'un tepe ve yan akroterleri kabartma şeklindedir. Tepe akroteri tam daire şeklinde, yan akroterleri ise yarım daire şeklinde görülür. Tepe akroterin iki tarafında kalkan betimleri bulunur. Üçgen alınlığın içinde tepe akroterin iki tarafında görülen kalkan betimi işlenmiştir. **Kat. No. 30** olan stel kullanılan malzemenin kalitesizliğinden dolayı çok tahrip olmuştur. Alınlıkta sadece dar bir alınlık ve alınlık ortasında daire şeklinde betim bulunur.

Üst kısmı düz olarak sonlanan **Kat. No. 31**'in üçgen bir alınlığı vardır. Alınlıklar atölye üretimlerine göre farklılık gösterdiği için üçgen alınlık içi kemer şeklinde yapılmış olup kemer içinde kartal betimi vardır. Kemer içi kartal betimi Aizanoi üretimi olan stellerde sık görülen bir tasvirdir. Üçgen alınlık ve kemerin tepe noktadaki birleşim yerinde bir kalkan betimi bulunur. Alınlığın sol tarafında üç tane palmet yaprakları bulunur. Aizanoi özellikleri taşıyan stelin, muhtemelen sağ tarafa doğru bir kapısı daha olmalı. Günümüzde görülmeyen bu kapı ile görülen kapı alınlığının ortasında, kapının üst kısmında kraterden çıkan asma dalı ve dallardan sarkan üzüm salkımları bulunmaktadır²³¹.

Aizanoi üretimi olan stellerin alınlığın tepe akroterinden köşe akroterlere doğru bitkisel bezemeler görülür. Bu betimler sade spiral şeklinde veya sarmaşıklardan oluşur. "S" bir form oluşturan öğelerin tüm yaprakları ayrı taban

²²⁹ İsağ Bozoğlu, Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, 2010, s. 67. Ancak steller üzerindeki mücadelelerde boğanın parçalanması veya kişinin acımasızlığı anlaşılmamaktadır.

²³⁰ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 47.

²³¹ Benzer örnekleri Aizanoi stellerinde vardır.

silmeleri üzerine oturur²³². MS 80-90 da kapı lentosunun eklenmesiyle bitkisel bezemeler lento kısımlarında da görülür. Başlangıçta spiral şekilde olan betimler daha sonraki dönemlerde görkemli şekilde özenle işlenmiş bitkisel formlara dönüşmüştür. Çiçekli işlenen bezemeler gelişim göstererek akanthus yapraklarıyla birlikte işlenmiştir²³³.

4.3.2. Söve Betimleri

Stellerin söveleri atölye ve dönem özelliklerine göre betimler işlenmiştir. Kapı söveleri ve sövelerin kenarları sade olarak bırakılırken bazı stellerde betimler görülür. Özellikle Dokimeion üretimi olanların sövelerinde üretimin ilk aşamasında betim olmayıp sade olarak işlenmiştir. Kapıların en güzel ve görünür yeri olan söve kısımlarına bir çok atölyede bitkisel bezemeler işlenmiştir.

Synnada üretimi **Kat. No. 1**'in kapı sövelerinde betim bulunmamaktadır. Atölyenin üretim özelliği olarak stelin sövelerinde betim işlenmemiştir. Kapının silmelerden oluşan bir kapı çerçevesi görülür. **Kat. No. 2** olan stelde Kat. No. 1 gibi Synnada üretimi olup sövelerinde betim işlenmemiştir. Kapının silmelerden oluşan bir kapı çerçevesi bulunur.

Synnada özellikleri taşıyan **Kat. No. 3** Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerindedir. Synnada üretimi stellerin devamı niteliğinde olup benzer özelliklere sahip bu steller Dokimeion atölyesinin ilk üretimleri olan üçgen alınlığa sahip stellerdendir. Stelin sövelerinde herhangi betim görülmemektedir. Synnada üretimi olan Kat. No. 1 ve 2 gibi söveleri sade bırakılmıştır. **Kat. No. 4** olan stel Kat. No. 3 gibi Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerindedir. Stelin sövelerinde herhangi betim veya silme olmayıp düz olarak bırakılmıştır. **Kat. No. 5** olan stelde Kat. No. 3 ve 4 gibi Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerinden olup stelin söveleri sade olup silmeli bir kapı çerçevesi yapılmıştır. Sövelerinde betim işlenmemiştir. **Kat. No. 6** olan stel Kat. No. 3, 4 ve 5 gibi Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerindedir. Kat. No. 4 gibi stelin sövelerinde herhangi betim veya silme bulunmamaktadır. **Kat. No. 7** olan stel Kat. No. 3, 4, 5 ve 6 gibi Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerindedir.

²³² Başaran, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, s. 69

²³³ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 46.

Stel Kat. No. 6 gibi söveleri düz olarak bırakılmıştır. Herhangi betim işlenmemiştir. **Kat. No. 8** olan stel Kat. No. 3, 4, 5, 6 ve 7 gibi Dokimeion atölyesinin ilk üretimlerindedir. Stelin silmeli bir kapı çerçevesi olup düz sövelere sahiptir.

Dokimeion atölyesinin, Synnada üretimi stellerin devamı olan üretiminden farklı, **Kat. No. 9** Dokimeion atölye üretiminin Tip 2a özelliği olarak söveleri sade olarak işlenmiştir. Kapı çerçevesinde silmelerden başka betim bulunmamaktadır. **Kat. No. 10** olan stel Kat. No. 9 gibi Dokimeion atölye üretiminin Tip 2a özelliği olarak söveleri sadedir. Kapı çerçevesinde silmelerden başka betim bulunmamaktadır. **Kat. No. 11** olan stel Kat. No. 9 ve 10 gibi Dokimeion atölyesinin Tip 2a özeliği olarak söveleri sade bırakılmıştır. **Kat. No. 12** olan stelde Kat. No. 9, 10 ve 11 gibi söveleri betimsiz bırakılmıştır. Sade bir kapı çerçevesi görülür.

Dokimeion atölye üretiminin Tip 2b özelliği olarak **Kat. No. 13**'ün kapı söveleri sade olarak bırakılmıştır. Kapı çerçevesindeki silmelerden başka betim işlenmemiştir. **Kat. No. 14** olan stel Kat. No. 13 ile aynı forma sahip olup Dokimeion atölye üretiminin Tip 2b özelliğini gösterir. Sade bırakılan kapı sövesinde betim bulunmamaktadır. Kapı çerçevesindeki silmelerden başka betim işlenmemiştir. **Kat. No. 15** olan stel Kat. No. 13 ve 14 gibi Dokimeion atölye üretiminin Tip 2b özelliğine sahiptir. Stelin kapı çerçevesinde basamak şeklinde silmeler bulunmamaktadır. Kapı çerçevesindeki silmelerden başka betim işlenmemiştir. **Kat. No. 16** olan stel Kat. No. 13, 14 ve 15 gibi Dokimeion atölye üretiminin Tip 2b özelliği gösterir. Söveleri sade bırakılan stelin kapı çerçevesindeki silmelerden başka betim işlenmemiştir.

Dokimeion Tip 2d özelliğine sahip **Kat. No. 17** Dokimeion Tip 2b ile söve kısımları benzer özelliğe sahip olup sövelerinde hiçbir betim işlenmemiştir. Bu tip stellerin kapı çerçevesinin yan çerçevesi ile üst çerçevesinin birleşim yerlerinde dışa doğru çıkıntı oluşur. Kapı çerçevesinin üst köşelerinde solda L, sağda ters L oluşur. **Kat. No. 18** olan stel Kat. No. 17 gibi Dokimeion Tip 2d özelliği gösterir. Kapı söveleri sade olup kapı çerçevesindeki silmelerden başka betim bulunmamaktadır. Kapı çerçevesinin üst köşelerinde solda L, sağda ters L oluşur. **Kat. No. 19** olan stel Kat. No. 17 ve 18 gibi Dokimeion Tip 2d özelliğine sahiptir. Stelin söve kısımları tahrip olmuştur. Kapı çerçevesinin üst kısımdaki tahrip olmayan yerlerinden betim

olmadığı anlaşılır. Tip 2d özelliği olarak kapı çerçevesinin üst köşelerinde solda L, sağda ters L şekli oluşur.

Dokimeion atölye üretimi **Kat. No. 20** Dokimeion Tip 2e özelliğine sahiptir. Stelin alınlık kısmında görülen betimlerin aksine söveleri sade bırakılmıştır. Kapı çerçevesinde bulunan silmeler dışında betim bulunmamaktadır. Stel Dokimeion Tip 2d özelliği gösteren Kat. No. 17, 18 ve 19 olan steller gibi kapı çerçevesinin üst köşelerinde solda L, sağda ters L oluşur.

Dokimeion Tip 2f özelliği gösteren **Kat. No. 21**'in sövelerinde düğümlemiş halat betimleri görülür. Kapı çerçevesi düz bırakılan stelin tip özelliği olarak söve betimleri yanında, kapı çerçevesinin üst köşeleri dışa çıkıntı yaparak solda L, sağda ters L şekli oluşur. **Kat. No. 22** olan stel Kat. No. 21 gibi Dokimeion Tip 2f özelliğine sahiptir. Stelin sövelerinde uçları yukarı doğru lale şeklinde dizili bir korniş sırası bulunmaktadır. Tip özelliği olarak söve betimleri yanında, Silmeli kapı çerçevesinin üst köşeleri dışa çıkıntı yaparak solda L, sağda ters L şekli oluşur. **Kat. No. 23** olan stel Kat. No. 21 ve 22 gibi Dokimeion Tip 2f özelliği gösterir. Stelin sövelerinde Kat. No. 21 gibi düğümlemiş halat betimleri görülür. Silmeli olan kapı çerçevesinin üst köşeleri dışa çıkıntı yaparak solda L, sağda ters L şekli oluşur.

Akmonia üretimi **Kat. No. 24**'ün sövelerinde dönemin mimari yapıları üzerinde de görülen ve bir çok atölye üretimi stellerde betimlenen kıvrık dallar işlenmiştir. Özellikle stellerin sövelerin alt kısımlarından başlayarak merkezi bir motiften çıkıp dalgalanarak uzayan bir ana dal ve bu ana daldan sağa ve sola doğru kıvrılarak betimlenir. Bu kıvrımlar bazen ters yönlü oval şekiller olarak ortasında dört yapraklı bitkisel rozetler çıkar.

Tembris merkez atölye üretimi **Kat. No. 25** Dokimeion üretimi steller gibi sade bırakılmış kapı söveleri görülür. Kapı çerçevesinde görülen silmeler dışında herhangi bir betim işlenmemiştir. **Kat. No. 26** olan stel dönemin mimari yapıları üzerinde de görülen ve bir çok atölye üretimi stellerde betimlenen kıvrık dallar ve asma dalları görülür. Tembris atölyesi üretimlerin söve betimleri "S" formlu sarmaşıklardan üzüm salkımlı dallara dönüşen bir gelişim görülmektedir²³⁴. Özellikle stellerin sövelerin alt kısımlarından başlayarak merkezi bir motiften çıkıp dalgalanarak uzayan bir ana dal ve bu ana daldan sağa ve sola doğru kıvrılarak

²³⁴ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, s. 78- vd.

betimlenir. Bu kıvrımlar bazen ters yönlü oval şekiller olarak ortasında dört yapraklı bitkisel rozetler çıkar. **Kat. No. 27** olan stelin kapı çerçevesinde alt kısımlarından başlayarak merkezi bir motiften çıkıp dalgalanarak uzayan bir ana dal ve bu ana daldan sağa ve sola doğru kıvrılarak işlenen formlu kıvrık dallar görülür. Sövelerinde ise yumurta dizisi işlenmiştir. "S" formlu kıvrık dallar Tembris atölyesi üretimlerinde sık görülen betimdir.

Appia üretimi **Kat. No. 28** olan stelin sövelerinde merkezi bir motiften çıkıp dalgalanarak uzayan bir ana dal ve bu ana daldan sağa ve sola doğru sarmaşık yaprakları işlenmiştir.

Amorium üretimi **Kat. No. 29** olan stelin kapı sövelerinde herhangi betim işlenmemiş sade bırakılmıştır. Basamak şeklinde silmelerden oluşan bir kapı çerçevesi bulunur. **Kat. No. 30** olan stelin kapı sövelerinde betim işlenmemiştir.

Naiskos özellikleri gösteren ve Aizanoi üretimi **Kat. No. 31**'in sövelerinde çerçeve içine alınarak işlenmiş kıvrık dallar görülür. Stel üretildiği atölyenin özelliği olarak dönemin mimari yapıları üzerinde de görülen ve bir çok atölye üretimi stellerde betimlenen bitkisel betimler işlenmiştir.

4.3.3. Panellerdeki Betimler

Kapı panellerinin yükseklikleri ve genişlikleri aynı değildir. Kapıların çoğu örneğinde alt paneller üst panellerden daha yüksektir. Kapı panellerinde işlenen betimler dönem ve atölyeye göre çok fazla değişim göstermemektedir. Panellere cinsiyete göre farklı betimler görülse de bazı betimler sürekli olarak işlenmiştir.

Üzerinde dört panel bulunan **Kat. No. 1** olan stelin alt panelleri üst panellere göre daha yüksektir. Sol üst panelde dört yapraklı bir yonca betimlenmiştir. Sağ üst panelde köşeleri ok ucu şeklinde, anahtar deliği sola doğru olan bir anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin sağdaki ve soldakinde aynı betim işlenmiş olup düz kapı tokmakları görülür.

Anahtar Tanrıça Hekate'nin atribüsü sayılır²³⁵. Ölenlere yeraltına götürmek tanrıçanın görevidir. Yeraltı Tanrısı Hades'in kapısını Hekate korumaktadır. Kapıyı açmak ve kapatmak Hekate'nin elindedir. Bu yüzden tanrıçanın kendi tasviri işlenmese de anahtar ve kilit tanrıçanın simgesi olarak ölenlerin yeraltındaki evlerinin kapısını simgelediği düşünülmektedir²³⁶. Ancak form olarak bir kapıyı andırması için işlenmiş betimler de olabilir.

Aynı genişliklerde dört panele sahip **Kat. No. 2**'nin alt panelleri üst panellerden yüksektir. Sol üst panelde herhangi betim olmayıp boş bırakılmıştır. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru olan, yuvarlak bir anahtar levhası görülür. Sol alt panelde düz işlenen bir kapı tokmağı bulunur. Sağ alt panel, sol üst panel gibi boş bırakılmıştır.

Yükseklikleri ve genişlikleri aynı dört panele sahip **Kat. No. 3**'ün sol üst panelinde bir öreke ve bir şişe işlenmiştir. Sağ üst panelde köşeleri ok ucu şeklinde, anahtar deliği sağa doğru olan bir anahtar levhası bulunur. Alt panellerin sağdaki ve soldakinde aynı betim işlenmiş olup **Kat. No. 1** gibi düz kapı tokmakları işlenmiştir. **Kat. No. 4**'ün alt panelleri üst panellerden yüksektir. Sol üst panelde düz işlenen bir kapı tokmağı, sağ üst panelde ise anahtar levhası işlenmiştir. Kapının alt panelleri boş bırakılmıştır. **Kat. No. 5**'in sağ tarafı kırıktır. Mevcut olan kısımdaki panellerin sol üst panel boş bırakılmıştır. Sağ üst panelde görüldüğü kadarıyla köşeleri ok ucu şeklinde bir anahtar levhası işlenmiştir. Sol alt panelde düz kapı tokmağı görülür. Sağ alt panel kırıktır.

Alt panelleri üst panellere göre daha yüksek **Kat. No. 6**'nın sol üst paneli boş bırakılmıştır. Sağ üst panelde anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin sağ ve soldakinde düz kapı tokmağı görülmektedir. **Kat. No. 7** olan stelin panelleri genişlikleri aynıdır ancak stellerde genel olarak görülen alt panellerin üst panellere göre yüksekliğinin tersine üst paneller alt panellerden 2 cm daha yüksektir. Sol üst panel boş bırakılmış olup, sağ üst panelde anahtar deliği sağda anahtar levhası işlenmiştir. Sol alt panel üst panel gibi boş bırakılıp, sağ alt panelde düz kapı tokmağı bulunur.

²³⁵ Şehrazat Karagöz, *Anadolu'dan Mezar Stelleri-Anatolian Steles*, Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, 1984, s. 10.

²³⁶ Şehrazat Karagöz, "Küçük Asya'ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate", *Anadolu Araştırmaları*, S. 16, s. 306.

Yarıdan altı kırık olan **Kat. No. 8**'in alt panelleri görülmemektedir. Üst panellerinde solda bir vazodur. Bu vazodur. Benzer örneği Aizanoi antik kentinde bir stelin sol üst panelinde görülür²³⁷. Sağda anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası betimlenmiştir.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 9**'un alt panelleri üst panellerinden yüksektir. Panellerin çevresinde basamak şeklinde ikili silmeler bulunur. Sol üst panelde bir çekiç, sağ üst panelde bir ayna işlenmiştir. Sol alt panelde bir kalemlik, sağ alt panelde bir sepet ve sepetin üzerinde iki öreke yerleştirilmiştir. Panellerde işlenen betimlerin çekiç başı ile sapı, ayna ve tutma yeri, sepet ve üzerindeki örekeler birbirine orantılı olarak işlenmiştir. **Kat. No. 10** olan stelin panelleri bir çok örnekte olduğu gibi alt panelleri üsttekilerden daha yüksek verilmiştir. Ancak sol üstteki ve sol alt paneller, sağ üst ve alt panelde daha geniştir. Sol üst panelde bir sepet ve sepet üzerinde tahrip olmuş ancak yanındayken anlaşılan bir ip tomarı bulunur. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru olan yuvarlak bir anahtar levhası işlenmiştir.

Panel genişlikleri aynı olan **Kat. No. 11**'in alt panelleri üst panellerden yüksektir. Stelin panellerinde sol üst panelde açık iki el, sağ üst panelde bir ateş sunağı işlenmiştir. Stelin sol alt panelinde altlık üzerinde ayakta bir kadın figürü, sağ altta khiton üzerine himation giymiş sağ eli göğüs üzerinde, sol eli aşağı sarkık şekilde işlenmiş altlık üzerinde ayakta bir erkek figürü görülür.

El betimleri ve ateş sunağının steller üzerinde fazla örnekleri bulunmamaktadır. Bu el betimleri Aizanoi'da ve Pessinus'taki stellerde örnekleri vardır. Claerhout ve Devreker'a göre eller güneşe yakarıştır²³⁸. Eller genç yaşta ölenler için yapılmıştır. Waelkens'a göre genç yaşta ölenlerin şiddetle gerçekleşen ölümünün Helios'tan istenilen yardım çağrısıdır²³⁹. Pfuhl ve Möbius'a göre bu eller lanetleme amacıyla Helios'tan yardım çağrısı olarak değerlendirilmiştir²⁴⁰. Afyonkarahisar'a bağlı İncehisar ilçesi Doğlat Köyü'nden adak steli üzerinde açık bir

²³⁷ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, N.r.72.

²³⁸ Claerhout, Devreker, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, s.134.

²³⁹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 48.

²⁴⁰ Pfuhl, Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs II*, Deutsches Archäologisches Institut, Mainz am Rhein, s. 537.

el görülmektedir²⁴¹. Bu stel üzerindeki yazıtta stelin Hekate için yapıldığı yazmaktadır²⁴². Şahin'e göre bu stelin üzerindeki açık el lanetle ilgili yapılmıştır²⁴³. Bu eller lanetleme veya yardım hangi amaçla yapılırsa yapılsın duruşundan dolayı tanrıya bir yakarış, ya da tanrıdan bir istek için açılmış, ibadet eder bir durumda yapılmıştır.

Sunak betimi, stelin adak olarak yapılmış olabileceğini ya da ölen kişilerin tanrıya yakın olması için işlenmiş olabilir. Çünkü sol üst paneldeki iki açık el ve bulunduğu diğer buluntularla birlikte değerlendirildiğinde bir kült merkezine adanmış bir stel olması muhtemeldir. Ancak in-situ şekilde olmaması ve üzerinde yazıt bulunmadığı için kesin olarak neden ve kim için yapıldığını bilemiyoruz. Ancak Afyonkarahisar'a bağlı Gazlıgölde adak steli üzerinde iki açık elin altında bir sunak bulunmaktadır²⁴⁴. Bir kadın figürü ve üç ayak kazan bulunmaktadır. Kazan bu stelin Apollona adanmış olma ihtimalini göstermektedir. Sunak Stockholm'deki Royal Palace Müzesi'nde bulunan Roma altarının²⁴⁵ üzerinde betimlenen kurban sahnesinde yer alan sunaktaki örnekte olduğu gibi üzerinden ateş çıkması sunağın ölünün arkasından yapılan ritüelle ilgili tasvirlerin yapılmış olması muhtemeldir.

Sol alt paneldeki kadın figürü Faustina portre tiplerinin MS 2. yy tarihli IX. portre tipiyle benzer özelliklere sahip olarak işlenmiştir²⁴⁶. Helenistik dönem ünlü kadın yontu tipinin daha sonra da Demeter/ Ceres tipinin ya da tanrıçanın rahibesi olarak kullanılan tipin devamı şeklindedir²⁴⁷. Bu tipte Akmonia'dan (Uşak/Banaz) bulunan ve bugün Afyonkarahisar arkeoloji müzesinde sergilenen Akmonia kadın portre yontusu ile kadının duruşu, ellerin hareketi, elbiseyi tutuşu gibi benzer özelliklere sahiptir. Figürün başından aşağı doğru inen mantosunu sağ eliyle göğüs hizasından tutmuş, sol eli aşağı doğru sarkarak elbisesini tutarken betimlenmiştir.

Alt panelleri kırık **Kat. No. 12**'nin, sol üst panelde altlık üzerinde ayakta bir kadın figürü işlenmiştir. Sağ üst panelde yine altlık üzerinde ayakta bir erkek figürü

²⁴¹ N. Eda Akyürek Şahin, "Neue Votivsteine aus dem Museum von Afyon", Gephyra,4, 2007, Ege Yayınları, İstanbul, 2008, res.68, s. 93

²⁴² Steller üzerinde görülen anahtar levhaları, açık eller bölgede Hekate kültü olduğunu göstermektedir.

²⁴³ Akyürek Şahin, "Neue Votivsteine aus dem Museum von Afyon", s.93.

²⁴⁴ Akyürek Şahin, "Neue Votivsteine aus dem Museum von Afyon", res. 83, s.101.

²⁴⁵ Tuna Akçay, Yunan ve Roma'da Ölü Kültü, Emel Erten ve Murat Özyıldırım (ed.), Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 2017, Fig: 60.

²⁴⁶ Ramazan Özgan, Roma Portre Sanatı II, İstanbul, Ege Yayınları, 2013, s. 244-245.

²⁴⁷ Özgan, Roma Portre Sanatı II, s. 245.

görülür. Figürlerin başları birbirine doğru bakmaktadır. Sol paneldeki kadın Kat. No. 11'deki kadın figürü gibi başından aşağı doğru inen mantosunu sağ eliyle göğüs hizasından tutmuş, sol eli aşağı doğru sarkarak elbisesini tutarken betimlenmiştir. Sağ alt paneldeki erkek figürü de kadın figürü gibi Kat. No. 11'deki erkek figürü ile benzer özelliklere sahiptir. Khiton üzerine himation giymiş sağ eli göğüs üzerinde, sol eli aşağı sarkık şekilde işlenmiştir. Figürün dağınık saç yapısı Marcus Aurelius portre büstlerinden I. ve II. tip saç yapılarına benzemektedir²⁴⁸.

Alt panelleri üst panellere göre yüksek **Kat. No. 13'ün**, bütün panel genişlikleri aynıdır. Sol üst panelde tutamağı olan bir kalemlik, sağ üst panelde anahtar deliği sola bakan yuvarlak bir anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin ikisinde de burgulu kapı tokmağı görülür. Burgu şeklindeki kapı tokmakları, düz olan kapı tokmaklarına oranla steller üzerinde daha azdır.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 14'ün** alt panelleri üst panellere göre yüksektir. Panellerde sol üst panelde çift tarafı bir tarak, sağ üst panelde ise anahtar deliği sola doğru olan yuvarlak anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin ikisinde de aslan başlı olan ve aslan ağzında halka şeklinde kapı tokmakları vardır. Aslan başlı kapı tokmaklarının etruskler tarafından kullanılmış²⁴⁹ ve Makedon mezarlarında işlenmiş olduğu görülür. Santa Sabina'da MÖ 3. yy tarihli bir lahit üzerinde kapıların alt panellerinde aslan başı tokmaklar işlenmiştir²⁵⁰. **Kat. No. 15** olan stelin sol üst panelinde bir kadın büstü, sağ üst panelde ise anahtar deliği sağa doğru olan bir anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerinde ise Kat. No. 14 gibi aslan başlı kapı tokmakları işlenmiştir.

Kat. No. 16 olan stelin kapısı üzerinde panel işlenmemiştir. Alınlık kısmındaki bitkisel betimlerden sonra panel işlenmeden bırakılmış olması stelin yarım kaldığını gösterir.

Üretim atölyesi Dokimeion stellerinde sık görülen alt panelleri üst panellere göre daha yüksek **Kat. No. 17'nin** bütün panelleri aynı genişliktedir. Sol üst panelde altlık üzerinde ayakta bir kadın figürü, sağ üst panelde ise altlık üzerinde ayakta bir erkek figürü işlenmiştir. Sol alt panelde bir iğ ve bir öreke betimleri görülür. Sağ alt

²⁴⁸ Özgan, Roma Portre Sanatı II, s. 220, vd.

²⁴⁹ Walsh, "Doors of the Greek and Roman World", , s.45.

²⁵⁰ Walsh, "Doors of the Greek and Roman World", s. 45.

panelde ise bir kalemlik yer alır. **Kat. No. 18** olan stel çoğu kapı tipi steldeki gibi üst panellerden daha yüksek alt panellere sahiptir. Sol üst panelde sağa doğru bir kama betimi işlenmiştir. Bu betim muhtemelen yöre halkının çiftçilikte kullandığı bir alet olmalıdır. Muhtemelen stel çiftçi birine ait olmalıdır. Sağ üst panelde bir anahtar levhası işlenmiştir. Sol alt panelde bir altlık üzerinde duran himation giymiş bir erkek figürü işlenmiştir. Sağ alt panelde ise Kat. No. 14 ve 15 gibi aslan başlı kapı tokmakları görülür.

Kapı tipi stellerde çok sık görülmeyen, üst paneller alt panellere göre daha yüksek **Kat. No. 19'un**, sol üst panelinde bir altlık üzerinde ayakta duran erkek figürü işlenmiştir. Figür himation giymiş olup belindeki kuşağın ucu aşağı doğru sarkıtılmıştır. Sağ üst panelde ise altlık üzerinde ayakta bir kadın figürü bulunmaktadır. Kat. No. 11 ve 12'deki kadın figürleri gibi başından aşağı doğru inen mantosunu sağ eliyle göğüs hizasından tutmuş, sol eli aşağı doğru sarkarak elbisesini tutarken verilmiştir. Kadının elbise kıvrımları orantılı şekilde aşağı doru iner. Sol alt panelde fazla yüksek olmayan bir kalemlik, sağ alt panelde ise tek taraflı bir tarak işlenmiştir.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 20'nin** sol üst panelinde kapağı açık bir kap işlenmiştir. Kapağı üst kısmında verilen kabın dışı çizgisel baklava dilimleriyle hareketlendirilmiştir. Sağ üst panelde bir kalemlik bulunur. Alt panellerinde Kat. No. 14, 15 ve 18 gibi aslan başlı kapı tokmakları bulunur. **Kat. No. 21** olan stelin üst panelleri alt panellere göre yüksektir. Stelin sol üst panelinde ayakta bir figür, sağ üst panelinde ayakta bir figür görülür. Stelin sol alt panelinde içinde ip tomarları olan bir sepet işlenmiştir. Sağ alt panelde anahtar deliği solda bir anahtar levhası işlenmiştir. **Kat. No. 22** olan stelin panelleri yaklaşık aynı ölçülerdedir. Sol üst panelde bir altlık üzerinde ayakta erkek figürü, sağ üst panelde bir altlık üzerinde ayakta kadın figürü yer alır. Sol alt panelde anahtar levhası, sağ alt panelde bir kap bulunmaktadır. **Kat. No. 23** olan stelin üst panelleri alt panellere göre daha yüksektir. Sol üst panelde ayakta giyimli erkek, sağ üst panelde ayakta giyimli kadın tasviri ve kadın tasvirinin solunda bir çocuk ve kadının baş hizasında iki tarafında birer el tasviri bulunmaktadır. Sol alt panelde kalemlik, bir hayvan ağzında kapı tokmağı ve üstte seçilemeyen nesne muhtemelen bir kap bulunmaktadır. Sağ alt panelde hayvan ağzında kapı tokmağı ve üst kısmında kabartma muhtemelen bir kap yer almaktadır.

Akmonia üretimi **Kat. No. 24**'ün üzerinde sekiz panel bulunmaktadır. Soldaki iki kanadı ile sağdaki iki kanadındaki üstteki panellerin betimleri aynıdır. İlk panelde tarak, ikinci panelde anahtar deliği sağa doğru olan anahtar levhası, üçüncü panelde tarak, dördüncü panelde anahtar deliği sağa doğru olan anahtar levhası işlenmiştir. Alttaki sol ilk panelde ayna ve onun üst kısmında bir sepet, ikinci panelde kapı tokmağı, üçüncü panelde üzerinde ip tomarları olan örgü bir sepet, dördüncü panelde ayna betimi bulunur.

Tembris merkez atölye üretimi **Kat. No. 25**'in panellerinin hepsi aynı genişliktedir. Ancak üst paneller daha yüksek işlenmiştir. Üstteki sol panelde uçları yan tarafa kıvrılan at nalı şeklinde kapı tokmağı, sağ panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası tasvir edilmiştir. Alttaki iki panelde de kapı tipli stellerde yoğun olarak tasvir edilen yuvarlak kapı tokmağı görülür. **Kat. No. 26** olan stel sol üst panelde, sağ paneldeki anahtar deliği sağa doğru olan anahtar levhasıyla bağlantılı bir palmet görülür. Palmet burada anahtar başlığı olarak verilmiştir. Sol alt panelde kalemlik, sağ alt panelde yün sepeti üzerinde bir kuş, eğirmen ve iğne bulunmaktadır. **Kat. No. 27**'nin panellerinin hepsi aynı genişlikte olup alt paneller biraz daha yüksek yapılmıştır. Sol üst panelde açılır şekilde bir kağıt rulosu betimlenmiştir. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası yer alır. Alt panellerin ikisinde de kapı tokmağı betimlenmiştir. Panellerdeki betimler, alınlıktaki niş içinde tahrip olan betimlerle ilgili olmalıdır.

Çalışma kapsamındaki stellerde Appia üretimi tek örnek **Kat. No. 28**'in üzerinde herhangi bir betim işlenmemiştir. Sağ üst panelin ortası tahrip olmuştur. Burada muhtemelen bir kapı tokmağı olmalı. Ancak alınlık ve söve kısımlarındaki detaylı betimlerden sonra panellerin boş bırakılmış olması kişiye özel bir üretim olmayıp, seri üretim yapıldığı için boş bırakılmış olmalıdır.

Amorium üretimi **Kat. No. 29** olan stelin sol üst panelinde tam anlaşılamayan bir betim bulunmaktadır. Sağ üst panelde bir anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin ikisinde de kapı tokmakları görülür. Aynı atölye üretimi **Kat. No. 30** olan stelin üst panellerinde yuvarlak kapı tokmakları işlenmiştir. Sol alt panelde iki adet yüksek dipli şişeler görülür. Sağ alt panelde bir sepet işlenmiştir.

Aizanoi üretimi **Kat. No. 31** olan stelin sol üst panelinde dört yapraklı bir rozet betimi işlenmiştir. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru olan yuvarlak bir

anahtar levhası işlenmiştir. Stelin alt panellerinde atölye özelliği olan ve Aizanoi üretimi stellerde sık görülen geometrik desenler görülür. Alt panellerde baklava dilimi şeklinde kabartmalar ve bunların ortasında yuvarlak kapı tokmakları yer alır. Baklava dilimi şeklinde kabartmaların altında balık pulu şeklinde kabartmalar bulunmaktadır. Bu stelin panellerindeki baklava dilimi ve balık pulu şeklindeki kabartmalar atölye özelliği olup, genel kullanım değildir.

Panellerde işlenen tokmak betimi **Kat. No. 24, 7, 4, 31, 25, 3, 1, 2, 6, 29, 30** olan stellerde düz şekilde, **Kat. No. 5, 13, 27** olan stellerde burgulu ve **Kat. No. 14, 18, 19, 20** stellerde ise aslan ağzında halkalar şeklinde görülür. Kapı tokmakları neredeyse bütün atölye üretimi olan stellerde vardır. Bu tokmak formlarının bazıları günümüzde ahşap kapılar üzerinde hala kullanılmaya devam etmektedir. Özellikle düz ve burgulu şeklinde olan kapı tokmaklarının Anadolu'nun hemen her yöresinde kullanımı görülür. Bu kapı tokmaklarının günümüz kapılarında, kapıların tek kanadında bulunması gelen kişinin geldiğini ev sahibine duyurması için, iki kanadında ayrı tokmak olması hem gelen kişinin geldiğini haber vermesi, hem de ev sahibi evden ayrılırken kapısına kilitleyip evinin güvenliğini sağlaması amaçlanmıştır. Ahşap kapılar üzerinde sık kullanımı, mezar stellerinin tipolojik olarak yapımının klasik ahşap kapıların karakteristik şekli olduğunu göstermektedir²⁵¹. Kapı tipi steller üzerinde görülen tokmakların herhangi bir işlevi bulunmamaktadır. Cinsiyet ayrımı yapılmadan kullanıldığı anlaşılan tokmaklar muhtemelen kapı formunu tamamlamak amacıyla kullanılmış olmalı.

Panellerde görülen diğer betim ise anahtar levhalarıdır. Tokmaklar gibi levhalarda dönem ve atölyeye göre çok fazla değişim göstermemektedir. Anahtar levhalarının bazı örneklerinin köşeleri ok ucu şeklinde işlenmiştir. Çalışma kapsamındaki steller üzerindeki levhalarda bulunan anahtar deliklerinin kadınlara ait stellerde sağa doğru, erkeklere ait stellerde ise sola doğru olduğu görülür. Ancak bu anahtar deliklerinin yönlerinin cinsiyete göre sabit olarak betimlendiğini söylemek doğru olmayacaktır. Tanrıça Hekate'nin atribüsü²⁵² olan anahtar ölenlerin yeraltındaki evlerinin kapısını simgelediği düşünülmektedir²⁵³. Ancak steller

²⁵¹ Walsh, "Doors of the Greek and Roman World", s.45.

²⁵² Şehrazat Karagöz, *Anadolu'dan Mezar Stelleri-Anatolian Steles*, Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, 1984, s. 10.

²⁵³ Şehrazat Karagöz, "Küçük Asya'ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate", *Anadolu Araştırmaları*, S. 16, s. 306.

üzerindeki kullanımının form olarak stelin bir kapıyı andırması için işlenmiş betimler olabilir. Panellerdeki tokmaklar, anahtar levhaları ve figürler dışındaki diğer betimler cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

4.3.3.1. Kadın Stellerindeki Betimler

Kadınlara ait stellerin panellerinde, iğ ve öreke, sepet veya sepet üzerinde iğ, öreke, ip tomarları ya da bir kuş olan betimler, ayna ve tarak gibi betimler hem panellerde hem de alınlıkta bulunur. Kadınlara ait stellerin panellerinde, iğ ve öreke (**Kat. No. 9, 10, 17, 3, 8**), sık görülür. Steller üzerindeki öreke bölgedeki kadınları bugün hala devam ettirdiği bir geleneğin erken örneklerindedir. Muhtemelen Roma Dönemi'nden beri devam eden bir uygulama olarak Afyonkarahisar'da Amorium ve Dokimeion gibi mezar steli üreten merkezlere yakın Bayat'ta bugün hala yünden yapılan ürünler²⁵⁴ yoğun talep görmekte ve meslek olarak devam etmektedir. Ayrıca günümüzde özellikle köy yerleşimlerinde kadınlar yünleri işleyerek yapmaya devam etmektedir.

Panellerde sepet veya sepet üzerinde iğ, öreke, ip tomarları ya da bir kuş (**Kat. No. 9, 10, 21, 24, 26**), betimi vardır. Kartalla ölünün bedeni temsil edildiği ve ölen kişinin tanrıya yakın olduğu ifade edilmişti. Bazı sellerde kartala antitetik duran kuş betiminin ölen kadını sembolize ettiği söylenebilir²⁵⁵. Ancak böyle ifade edildiğinde kartal betiminin tanrıya yakınlık anlamında betimlendiğini söylemek doğru olmayacaktır.

Kadının kendi güzelliğini görmesi ve bakımını yaparken kullandığı ayna betimi (**Kat. No. 9, 24**), kadın stellerinde görülen bir betimdir. Saç bakımını yapmasını ve saçını düzleştirmesine yardımcı olacak tarak (**Kat. No. 13**) betimi bulunur.

4.3.3.2. Erkek Stellerindeki Betimler

Erkek stellerinin panellerinde çoğunlukla yazı aletleri görülür. İçinde kalemler olan kalemlik (**Kat. No. 9, 17, 19, 20, 26**), rulo (**Kat. No. 27**), çekiç (**Kat.**

²⁵⁴ Öreke yardımıyla yünden eğrilen iplerden yapılan kilim, kıyafetler, çorap gibi ürünler bugün hala kadınlar tarafından yapılmaktadır.

²⁵⁵ Bozoğlu, Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri, s. 66.

No. 9), kama (**Kat. No. 18**) betimleri görülür. Steller üzerinde görülen yazı malzemeleri stel sahibinin okur yazar olduğunu gösterir. Çekicinin yapısı²⁵⁶, Ateş Tanrısı ve demirci Hephaistos'un atribüsü²⁵⁷ olan çift ağızlı baltaya benzemektedir. . Ancak **Kat. No 9**'da görülen çekiç stel sahibinin mesleğiyle alakalı değildir. Üzerinde bulunan yazıttan ve bir sepet içinde bulunan iğ ve örekeden stelin bir kadın ve çocukları için yapıldığı anlaşılmaktadır. Stel üzerindeki lanetli sözlerden dolayı balta betiminin ölen kişilerle ilgili olmayıp yapılan lanetlemelerle ilgili olabilir. Erkek stellerinde kartal, kadın stellerinde ise kuş veya güvercin betimlenmiştir.

4.4. Steller Üzerindeki Yazıtlar

Kapı tipi steller üzerindeki yazıtlarda stel sahibinin ismi, steli yaptıran kişiler ve akrabalık dereceleri yer alır. Stellerin üzerinde bulunan yazıtlardan Roma döneminde kullanılan kadın ve erkek isimlerini öğrenmekteyiz. Steller üzerinde sadece yaptıran veya yaptırılan kişilerin isimleri bulunmamaktadır. Steller üzerinde "hatırasına", "yaptırdı" gibi sözler sık kullanılmıştır²⁵⁸.

Kat. No. 1 olan stelin Olympos ve Tatia tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Yunan dünyasında Olympos adında dağlar bulunur. Ayrıca Olympos adında birçok kahraman da bulunur. Stelin üzerindeki yazıttan anne babalar tarafından çocukları ve torunları için stel yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Yazıtlardan insanların ölmeden önce kendisi için yaptırıldığı anlaşılan **Kat. No. 5** üzerinde sadece kendisi için yazıtı bulunur. **Kat. No. 8** olan stelde Athenodotos'un oğlu Cuintus'un mezarı kendi için yaptırdığı yazmaktadır. Cuintus isminin erkekler tarafından kullanıldığı anlaşılmıştır. **Kat. No. 5 ve 8** olan steller üzerindeki yazıtlara göre kişiler ölmeden önce kendileri için stel yaptırdıkları anlaşılır.

²⁵⁶ Burada görülen çekiç betimi bir ustayla ilişkilendirilmiştir. Ancak bu betim çift ağılı balta olarak betimlenmiş olması da muhtemeldir.

²⁵⁷ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, Sevgi Tamgüç (çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 243.

²⁵⁸ Roma İmparatorluk Dönemi mermer ocaklarının bazıları yazıtlar sayesinde anlaşılmaktadır. Ancak bazı ocaklarda yazıtsız üretim yapılmıştır. Dokimeion ocağı imparatorluk döneminde sistemli şekilde yazıtlı üretim yapmıştır. Bu ocak sadece renkli mermer üretiminde yazıt kullanmış olup beyaz mermerde yazıt kullanmamıştır. Ancak renkli mermerler arasında beyaz parium mermerinin bulunması nedeniyle bu varsayımın geçerliliği söz konusu değildir.

Üzerinde tek kapı bulunan **Kat. No. 6**'nın üzerindeki yazıttan üç erkek için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Pleistarkhos'un kızı Nana'nın²⁵⁹ kocası Aleksandros²⁶⁰, babası Pleistarkhos ve erkek kardeşi Kallias için yaptırdığı yazmaktadır. Bu stelin üzerinde tek kapı olmasına rağmen üç farklı kişi için yaptırıldığı anlaşılır. Ayrıca stel üzerindeki panellerden bir tanesinin boş olarak bırakılmış olmasından dolayı sonradan Nana'nın için bir betim işlemek üzere boş bırakılmış olabilir.

Kat. No. 7 olan stel üzerindeki yazıttan Aristoksenos'un kayınpederi Adymetos için stel yaptırdığı görülür. Bu yazıttan stelleri sadece çocukların kendi anne babaları için değil eşlerinin anne babaları için yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Kat. No. 9 da Mousaios oğlu Khrysogonos'un hayat arkadaşı Babis ve gençliklerine ulaşamamış çocukları Kyrile ve Mousaios için yaptırdığı anlaşılır. Khrysogonos isminin bir erkek ismi, Babis isminin ise kadın ismi olarak kullanıldığı anlaşılır. Günümüzde ataların isminin soyundan gelenlere verilme geleneginin Roma döneminden beri devam ettiğini gösteren yazıtta Khrysogonos hem atasının isminin Mousaios olduğu hem de çocuğuna bu ismi verdiği anlaşılır. Ayrıca Mousaios mitolojide nymphalar tarafından büyütülmüş müziğiyle hastaları iyileştiren büyük bir müzisyen olarak bilinir.

Steller üzerinde sık görülen lanetli sözlerdir. **Kat. No. 14** üzerindeki yazıtta mezara zarar verecek olanlar için lanetli sözler bulunmaktadır. Yazıtın bir kısmı Frigce yazıldığı için anlaşılammamaktadır. **Kat. No. 17** olan stelde mezara zarar verecek kişinin kutsal hazineye ödeyeceği 1000 attika paranın miktarına kadar yazmaktadır. Ancak yazıtın bir kısmı Frigce olduğu için tamamı anlaşılammamıştır.

Kapı tipi stellerin eşler tarafından yaptırıldığı anlaşılan **Kat. No. 23**'de kocası tarafından Satorneine için, kendisi ve çocukları için yaptırdığı yazmaktadır. Bu yazıttan Satorneine isminin kadınlar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. **Kat. No. 24** olan stel üzerindeki yazıtta Amyntas'ın kızı Ammia'nın bu steli genç kızı

²⁵⁹ Nana, Attis ile ilgili Frig efsanesinde Nehir-tanrı Saggarios'un kızı.

²⁶⁰ Aleksandros, Priamos ve Hekabe'nin oğulları olan Paris'in diğer adıdır. Aleksandros ismi bir çok atölye üretimi steller üzerinde görülür. Misya, Aizanoi, Tembris, Appia, Kotiaeion, Metropolis, Nakoleia, Alia, Akmonia, Diokleia, Prynnessos, Synnada, Pessinus stellerinde bulunur. Amorium üretimi stel üzerindeki yazıtta en sevgili erkek kardeşi Aleksandros anısına steli diktirdiği yazmaktadır. Yaman, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri, Lev: 7.

Menogeneia ve kendi için yaptırdığı anlaşılır. Ammia²⁶¹ ve Menogeneia isimlerinin kadınlar tarafından kullanıldığı görülür. **Kat. No. 25** olan stel üzerinde karısı Kleupatra ve çocukları babası için dindarlığından dolayı yaptı yazmaktadır. **Kat. No. 26** olan stel üzerindeki yazıttan Metrodoros'un, babası Gaius²⁶² ve annesi Tatia²⁶³ için yaptırdığı anlaşılır. **Kat. No. 28** olan stel üzerinde yazıttan Meleagros oğlu Meleagros ve Apphia Theophila'nın kocası Enlektos için yaptırılmıştır. Meleagros ve Enlektos isminin erkekler tarafından, Apphia Theophila ise kadınlar tarafından kullanılan isimlerdir.

Synnada üretimi olan **Kat. No. 1** üzerinde Tatia ismi yazmaktadır. Tembris üretimi olan **Kat. No. 26** üzerindeki yazıtta da Tatia ismi geçmektedir. Farklı atölyelerde üretilmiş olmalarına rağmen üzerinde geçen isimler aynıdır. Bu isimlerin Roma döneminde yaygın olarak kullanıldığını düşünülebilir. **Kat. No. 6'**daki Helen ismi olan Aleksandros ve Latin ismi olan Gaius isimlerinden dönemin kullanılan isimlerini öğrenmekteyiz.

Kat. No. 6, 8, 9, 24 ve 26 olan steller üzerinde bulunan yazıtlar sayesinde stelin kim için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. **Kat. No. 6, 9 ve 25** olan steller üzerindeki yazıtlardan eşler tarafından birbirleri için stellerin yaptırıldığı görülür. Ayrıca **Kat. No. 1, 5, 9 ve 24** olan stellerden anne babalar tarafından çocukları ve torunları için yaptırıldığı yazmaktadır. **Kat. No. 25, 26** olan steller üzerindeki yazıtlardan çocuklar tarafından ise anne ve babalarına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Steller kardeşler için ya da kayınpeder için yaptırıldığı görülür.

Steller üzerinde sık görülen yazıt lanetli sözlerdir. **Kat. No. 1, 9, 14, 17 ve 23** olan steller üzerindeki yazıtlarda, mezara başkasının defnedilmemesi için, mezara zarar verenler veya verecek olanlar için lanetli sözler bulunmaktadır. Lanetli sözler aşırı derecede ileri derecede ki, ne bir eşi olsun ne de bir çocuğu olsun, cehennemin dibinde nefessiz kalsın gibi beddualar yer alır. Steller üzerindeki yazıtlardan mezara zarar verenlerin maddi bir bedel ödeyeceği yazmaktadır. Lanetleme sözleri genelde

²⁶¹ Ammia ismi Misya, Aizanoi, Appia, Tembris vaisi, Koteion, Amorium, Orkistos, Vetisos stelleri üzerindeki yazıtlarda da görülür. Bu ismin farklı kentlerde kullanılmış olması yaygın kullanıldığını göstermektedir.

²⁶² Bu stel Tembris atölyesinde üretilmiş olup Gaius'un çocuğu tarafından kendisi ve eşi için yaptırıldığı yazmaktadır. Amorium üretimi üzerindeki yazıtta Lukios'un en sevgili oğlu Gaius anısına steli diktirdiği yazmaktadır. Yaman, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri, Lev: 5. Bu steller üzerinde geçen Gaius ismi muhtemelen farklı kişilere ait olup farklı kentlerde kullanıldığı görülür.

²⁶³ Tatia ismi Aizanoi, Appia, Akmonia, Metropolis, Diokleia, Amorium, Prynnessos, Dokimeion stellerindeki yazıtlarda da görülür.

Frigce yazılmıştır. Ancak Frigce çözülemediği için sözlerin hepsi anlaşılammıştır. Steller üzerindeki yazıtlarda Grekce ve Latince dışında Frigce kullanılmıştır. Yazıtlardan bölgedeki halkın Frig köklerine bağlı kaldığı anlaşılmaktadır.

4.5. Tarihleme

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kapı tipi stellerin çoğu MS 2. yy tarihlidir. Steller üretildikleri atölyenin tipolojik gelişimi ve üzerinde işlenen betimlerin tarihsel gelişimi sayesinde tarihlendirilmiştir.

Stellerin bir çoğu yaklaşık MS 120-130 yıllarında üretilmiştir. Bu steller Synnada üretimi olanlar **Kat. No. 1 ve 2'**dir. Ayrıca Synnada atölyesinin Dokimeion'a taşındıktan sonra yapılan ilk örneklerinden **Kat. No. 3 ve 4** olan steller akroterlerinin işlenişinden ve üçgen alınlıklarından dolayı Dokimeion atölyesinin erken örneklerinden olup MS 120-130 tarihlidir. Ancak bu stellerde Synnada üretim özellikleri devam ettiği anlaşılmaktadır. Lochman'da **Kat. No. 3** olan steli aynı döneme tarihlemiştir²⁶⁴.

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stellerin en erken örneklerinden olan **Kat. No. 5** Dokimeion üretimidir Waelkens bu steli Hadrian dönemine tarihlendirmiştir²⁶⁵. Ancak bu stel Lochman'ın yapmış olduğu ve çalışma kapsamındaki steller üzerine yapılan araştırmalarımıza göre atölyenin Dokimeion'a taşındıktan sonra yapılan ilk örneklerinden olup **Kat. No. 6** olan stelle yaklaşık aynı dönemde üretilmiş olup MS 110-140 aralığında bir tarihte üretilmiş olmalıdır.

Dokimeion atölye üretimi **Kat. No. 7 ve 8** olan stellerin alınlık ve akroterleri çok dar bir zaman kullanılmamıştır. Stel üzerindeki yazıtlardan da kesin bir tarih elde edilememiştir. Bu yüzden steller için yaklaşık MS 130-170 tarih aralığı verilebilir.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 9, 10, 11 ve 12** olan steller Dokimeion Tip Ila grubunun erken örneklerindedir. Bu steller kapı üstlerinin çıkıntısız ve stellerin üst kısımları ve sövelerinde betim olmadığı için MS 140-170 aralığında üretilmiş olmalıdır. Yaklaşık MS 180'den itibaren kapı üstleri çıkıntılı olarak görülür. **Kat. No.**

²⁶⁴ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, Kat. III. 4.

²⁶⁵ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 201.

11 olan steldeki figürün duruşu benzer özelliklerdeki yontularla karşılaştırıldığında stelin MS 2. yy üretimi olduğu stelin üretim tarihini belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Dokimeion Tip Iİb grubundaki **Kat. No. 13, 14, 15** ve **16** olan steller MS 150-170 aralığında üretilmiştir. Bu steller Dokimeion atölyesinin sonraki dönem üretimleridir. Dokimeion Tip Iİb grubundan olan steller kapının yan ve üst çerçevelerinin birleşim yerinde çıkıntı olmadığı ve stellerin alınlık kısımlarında betimler olduğu için atölyenin MS 2. yy ortalarında üretilmiştir. Lochman **Kat. No. 13** olan steli MS 140-150 aralığına tarihlemiştir²⁶⁶. Waelkens ise **Kat. No. 14** olan steli MS 138-161 aralığına tarihlemiştir²⁶⁷.

Dokimeion üretimi **Kat. No. 17, 18** ve **19**, atölyenin Tip II'nin grubundaki stellerin geç dönemlerinde üretilmiştir. Dokimeion tip Iİd grubundan olan stellerin, kapıların yan ve üst çerçevelerinin birleşim yeri çıkıntılıdır. Bu çıkıntı önce betim işlenmeden sade olarak sonra alınlık ve sövelerde betimler işlenerek devam etmiştir. Steller tipolojik olarak değerlendirildiğinde MS 180-190 aralığında üretilmiş olmalıdır. **Kat. No. 20** olan stel Dokimeion tip Iİe grubundan olan tek örnektir. Bu grup steller yaklaşık MS 190 yıllarında üretilmiş olmalıdır. Bu stel yaklaşık MS 180-200 aralığında üretilmiş olmalıdır.

Dokimeion tip Iİf grubundan olan steller MS 190-260 aralığında üretilmiştir. Dokimeion tip Iİf grubundan olan stellerin, kapıların yan ve üst çerçevelerinin birleşim yeri çıkıntılıdır. Tip II'nin geç dönemlerinde üretilen kapı üstü çıkıntılı ve sövelerinde betim işlenmiştir. **Kat. No. 21, 22** ve **23** olan steller tip Iİf girer. **Kat. No. 22** sövelerindeki betimden dolayı MS 190-200 tarihlidir. Bu tipteki **Kat. No. 21** ve **23** olan steller kapı sövelerindeki betimlerin işlenişinden dolayı MS 220--230 tarihlidir.

Akmonia üretimi **Kat. No. 24** olan stel üzerinde büyük mimari yapılarda görülen betimler işlenmiş olup, söve kısımlarındaki betimlerden dolayı MS 140-160

²⁶⁶ Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, Kat. III. 23.

²⁶⁷ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 199.

aralığında üretilmiştir. Waelkens ise **Kat. No. 24** olan stelli MS 138-161 aralığına tarihlemiştir²⁶⁸.

Kat. No: 25 olan stel Tembris merkez atölye üretimi olup alınlık ve akroterlerinin işlenişinden dolayı MS 130-150 tarih aralığında üretilmiş olmalıdır. Yine aynı atölye üretimi **Kat. No. 26** olan stel betimlerin tarihsel gelişimine göre MS 150-170 tarihlidir. Kat. No 25 ve 26 gibi Tembris merkez atölye üretimi **Kat. No. 27** olan stel, üzerindeki betimlerin tarihsel gelişimi ve atölye üretimi olan stellerin tipolojik gelişimine göre MS 140/150-180 aralığında üretilmiştir. Appia üretimi **Kat. No. 28** benzer örnekleri ve alınlıktaki aslanların duruşu, alınlık altındaki yumurta dizisi ve atölye üretim özelliklerine göre MS 180-190 tarihli olmalıdır.

Amorium üretimi steller MS 2. yy ikinci çeyreğine kadar alınlık içi boş bırakılmıştır²⁶⁹. MS 2. yy başlarında paneller bazen boş bırakılmış yada rozet ve bitkisel betimler işlenmiştir. Ancak MS 2. yy 2. yarısından itibaren alet ve benzeri betimler işlenmiştir. **Kat. No. 29** ve **30** olan steller MS 2. yy 2. yarısında üretilmiş olmalıdır.

Aizanoi üretimi **Kat. No. 31** olan stel söve betimleri ve atölye üretimi stellerin tipolojik gelişimine göre bu tip steller MS 145-200/220 gibi geniş bir aralıkta üretilmiştir.

²⁶⁸ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 199.

²⁶⁹ Waelkens, *Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, s. 207.

SONUÇ

Afyonkarahisar'ın bir çok kültüre ev sahipliği yaptığı kentteki buluntulardan ve yazılı kaynaklar anlaşılmıştır. Afyonkarahisar, Anadolu'nun kavşak noktasında olması önemini artırmıştır. Görkemli Frig anıtlarına sahip Frigya Bölgesinde bulunması bir başka açıdan önemini ortaya koyar. Kentin merkezde yer alması Frig sonrası dönemlerde de kentin yerleşim açısından önemini korumasına neden olmuştur. Roma Döneminde de çeşitli sanat üretimleri devam etmiştir. Önemli mermer ocakları, farklı kültürlerin bir arada bulunması, sanat eserlerinde çeşitlilik ve farklılıklar ayrıca mermerden yapılan çeşitli eserler bir çok bölgeye ihraç edilerek, farklı bölgelerin sanatını etkilemiştir.

Mezar stellerin, hem bir dini inanç ile hem de ekonomik refahla birlikte estetik bir sanat anlayışıyla yapıldıkları anlaşılmıştır. Kapı tipi stellerin kullanım amacı ve şekil olarak görünüşü önemli olduğu için amacına göre değerlendirilmiş ve Roma döneminde yoğun olarak ve uzun süre kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda stellerin farklı kullanım alanları ve bölgelere göre değişen formlarda yapıldıkları anlaşılmıştır. Kapı Tipi steller Anadolu'nun bir çok bölgesinde bulunmuştur. Bu stellerin tanımı, köken ve yayılım alanlarına, tipolojisine yer verilmiştir. Bu stellerin kökeni Anadolu dışında değil yerel atölyelerin üretimleridir. Stellerin kapı formunda yapılmasının temelinde dini inancın etkisi olduğu görülür. Stellerin batı kökenli olduğunu savunanların aksine steller inanç olarak tamamen doğu kültürünün bir yarattısı olduğu görülür. Form olarak bölgesel bir değişim görülse de inanç olarak bir çok kültürde aynı işlev için yapılmışlardır. Değişen bir formu olsa da kapı tipi olan stellerde her zaman bir kapı bulunmak zorundadır. Ancak her atölyenin stelleri detaylı olarak incelendiğinde stellerin ana hatları her atölyenin farklıdır. Form olarak benzer olsa da stellerin üzerindeki betimler farklılık gösterir.

Kapı tipi mezar stelleri Anadolu'nun bir çok bölgesine yayılmıştır. Ancak Roma döneminde Frigya Bölgesinde yoğun olarak kullanıldığı bölgede bulunan antik kentler, kasabalar ve günümüz yerleşim yerlerinde sayıca fazla bulunmasından anlaşılmaktadır. Bu stellerin özellikle erken örnekleri ve bazı atölyelerdeki geç dönem üretimlerinde de görülen üçgen alınlık ve alınlık akroterleri, Anadolu'nun yerli kültüründen etkilenerek Frig kaya anıtlarını örnek alarak yaptıkları

anlaşılmıştır. Özellikle Midas anıtı, Areyastis anıtı gibi Frig anıtlarından Bu kapı tipi stellerin başlangıçta kullanılan üçgen alınlığın anıtlarla benzer forma sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden stellerin yoğun üretimi, Frig anıtlarının yakınlarındaki atölyelerde fazla yapılmıştır. Frig kaya anıtlarında yer alan alınlık, kemer veya üç silme Roma dönemi kapı tipi mezar stellerinde devam ettiği görülmektedir. Steller tek bir kültürden etkilense de, Frig, Yunan ve Roma geleneklerinin ortak bir yaratacısı olarak şekillendirilmişlerdir. Steller üzerinde bulunan yazıtlardan bölgede Roma döneminde farklı kültürlerin bir arada yaşadığı, Grekçe ve Frigçe kullanımının devam ettiği görülmektedir. Çalışma kapsamındaki kapı tipi steller ve benzer formları inanç ve farklı kültürlerin birleşimiyle bu forma dönüşmüştür.

Tez kapsamında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bulunan 31 adet kapı tipi stel, buluntu konumları ve tipolojik özelliklerine göre Afyonkarahisar'daki antik kentlerin dışında da üretildikleri tespit edilmiştir. Stellerin üretim teknikleri atölyelerin üretimde ileri düzeye ulaşmış olduğunu göstermektedir. Stellerin bazıları daha önceki çalışmalarda ele alınmıştır. Ancak atölye tipolojisinin yeniden oluşturulması ve müze bahçesinde bulunan stellerin bir bütün halde değerlendirmesi açısından yeniden tez kapsamına alınmış ve üzerlerindeki betimlerden bu eserlerin, büyük mimari yapılarla benzer kompozisyonda işlendiği anlaşılmıştır.

Daha önce yapılan tipolojilerden yararlanılarak özellikle Afyonkarahisar sınırlarındaki atölyelerin tipolojisi yeniden oluşturulmuştur. Dokimeion kentinde bulunan ünlü mermer ocakları ve burada bulunan atölye sayesinde mermer işçiliği gelişmiş ve bu atölye diğer atölyeleri de etkilemiştir. Dokimeion atölyesi başlangıçta Synnada atölyesinin devamı olarak benzer formlarda stel üretimi yapmıştır. Ancak önceki oluşturulan tipolojilerden farklı tiplerden dolayı tarihsel olarak atölyenin üretiminin Aizanoi gibi atölyelerin üretiminde etkisi olduğu anlaşılmıştır. Dokimeion atölyesinin Aizanoi atölyesinin üretiminin başlangıç aşamasında etkilemiştir. Afyonkarahisar müzesinde bulunan Aizanoi üretimi stel, Dokimeion üretimleri devam ettiği tarihte kente getirilmiş olması Aizanoi atölyesinin de stel üretiminde ün yapmış olduğunu göstermektedir. Aizanoi üretimi stel üzerinde işlenen betimlerin Büyük mimari yapılarla aynı özelliklerde olmasından dolayı stel üretimi yapan ustaların hem büyük yapılarda hem de stel üretiminde çalıştıkları anlaşılmıştır.

Dokimeion atölyesinin, Lemnos stelinden yola çıkarak Yunanistan'a kadar stel ihraç ettiği söylenebilir. Sadece Yunanistan değil Anadolu'nun farklı bölgelerine de ihraç ettiği buluntuların aynı atölye özelliği göstermesinden anlaşılmaktadır. Bu stellerin bazılarının panellerinin boş bırakıldığı görülür. Bu örnekler seri bir üretim olmalıdır. Genel olarak kapı tokmağı ve anahtar levhaları işlenen bir çok stelin iki paneli boş bırakılmıştır. Bu steller bu şekilde üretimden çıkmış ancak daha sonra panellere stel sahibine dair betimlerin işlenmesi için boş bırakıldığı yüksek bir ihtimaldir. Bu yüzden steller her zaman bir kişinin isteğine göre özel olarak üretilmemiştir.

Her atölyenin farklı tipte stel ürettiği ve her atölyecinin kendine özgü bir üslup kullandığı görülür. Stellerin üzerinde işlenen panel betimlerinin bazıları cinsiyete göre, bir kısmı ise dini inanca göre farklı elemanlarla dekore edilmiştir. Kapı panellerinde işlenen bazı betimler²⁷⁰ atölyenin kendine özgü bir kullanımınıdır. Cinsiyete göre işlenen betimler genelde panellerde görülür. Kapıları alınlık ve söve kısımlarında işlenen betimlerin cinsiyete göre farklılık göstermesi fazla görülmeyen bir kullanımdır. Ancak özellikle kapıların alınlık kısımları hemen her atölyede farklı bir formda yapıldığı görülür. Benzer şekilde kapıların söve kısımlarında işlenen betimler de bir çok atölye üretiminde farklılık gösterir.

Kapı tipi steller bilinen eserlere göre MÖ 6. Yüzyıldan MS 5. yüzyıla kadar kullanıldığı bilinmektedir. Çalışma kapsamında bulunan stellerden Afyonkarahisar'da bulunan Dokimeion, Synnada, Amorium kentlerinin atölye üretimlerinin formları tespit edilmiştir. Dokimeion üretimi steller sayı olarak fazla olduğu için atölyenin stel üretimi ve stellerin tarihsel olarak gelişen formu belirlenmiştir. Bu sayede atölyenin MS 2. ve 3. yüzyılda yoğun olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışma kapsamındaki steller benzer örnekleriyle karşılaştırılarak ve üretildiği atölye özelliklerini yansıtmaması, stel tiplerine, üzerlerindeki bitkisel betimlere ve figürlerin işlenişlerine göre MS 2. ve 3. yy tarihlidir. Özellikle figür bulunan stellerin MS 2. yy üretimi olduğu ve dönemin heykel sanatıyla paralel olarak üretildiği, benzer formlarda işlenmiştir. Çalışma kapsamındaki stellerde en erken tarihli stelin Synnada üretimi olduğu en geç üretimin ise Aizanoi üretimi

²⁷⁰ Aizanoi üretimi steller üzerinde görülen geometrik betimler atölyeye özgüdür.

olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Dokimeion atölyesinin Synnada atölyesinden sonraki bir tarihte üretim yapmış ve başlangıçta Synnada formunda stel üretmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Herodotos, *Tarih*, Müntekim Ökmen (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Homeros, *İlyada*, Abdullah Ersoy (çev.), Panama Yayıncılık, Ankara, 2014.

Strabon, *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII, XIII, XIV, Adnan Pekman (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven (çev.), Fikret Yegül (bde.), Bülent Artamlı (ded.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 2015.

Modern Kaynaklar

Akçay, Tuna, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Emel Erten ve Murat Özyıldırım (ed.), Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 2017.

Akçiçek, Eren, "Anadolu'da Tıp Tarihinde ve Halk Hekimliğinde Haşhaş", 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon, 1994, s. 62.

Akok, Mahmut, "Afyon Çavdarlı Höyük Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIV.1.2, 1967, s. 5-34.

Anderson, J. G. C., "A Summer in Phrygia II" *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 18, 1898, pp. 81-128 ve 340-344.

Başaran, Cevat, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Yayınları, Erzurum, 1995.

Bingöl, Orhan, "İki Dünya Arasındaki Kapı Tümülüslerine İlişkin Bir Anımsatma", *Anatolia*, S. 38, 2012, s.

- Boardman, John, *Arkaik Dönem Yunan Heykeli*, Yaşar Ersor (çev.), İstanbul, 2013.
- Bozdağ, Mehmet, *Frig Vadisi*, Afyonkarahisar Valiliği Kültür Yayınları, 2009.
- Buckler, W. H., Calder, W. M., and C. W. M. Cox, "Asia Minor 1924, II, Monuments from Cotiaemum", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 15, 1925, pp.141-171.
- Buckler, W. H. and Calder, W. M., "Monuments and Documents from Phrygia and Caria", MAMA, Vol, VI, Manchester, 1939.
- Buckler, William H., Calder W. M. and Guthrie, W. K. C., "Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia", MAMA, Vol. IV, Manchester, 1933.
- Calder, William M., "Corpus Inscriptionum Neo-Phrygiarum", *The Journal of Hellenic Studies*, S. 31, 1911, s 161-215.
- MAMA, Vol. I, Manchester, 1928.
- , "Monuments from Eastern Phrygia", MAMA, Vol. VII, Manchester, 1956.
- Claerhout, Inge ve Devreker, John, *Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti Pessinus*, Betül Avunç (çev.). Homer Kitabevi, 2008.
- Cox, C. W. M. and Cameron, A., "Monuments from Dorylaeum at Nacolea", MAMA V, Manchester, 1937.
- Çilingiroğlu, Altan, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, İzmir, 1997, s. 102-103.
- Diebner, Sylvia "M. Waelkens: Die Kleinasiatischen Türsteine", *Bonner Jahrbücher*, 188, 1988, s. 614-616.
- Drew Bear, Thomas, "M. Waelkens: Die Kleinasiatischen Türsteine. Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür", *Gnomon*, 63, 1991, s. 424-428.
- "Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar", *Afyonkarahisar Kütüğü I*, Ankara, 2001.

- “ Phrygia, Pisidia, Lycaonia'da Epigrafik Yüzey Araştırması”, AST 21-1, 2004, s. 105-108.
- , "Afyon ve Kütahya Müzelerindeki Politeist ve Hristiyan Yazıtları", AST 24-1, 2007, s. 433-442.
- "Apameia, Dokimeion ve Kotiaieion Yazıtları", AST, 27-2, 2010, s. 451-461.
- Drew-Bear, Thomas ve Lochman Tomas, "Grabreliefsaus Amorion, Orkistos Und Der Antiken Siedlung Von Bağlıca Zeugen Verlorengegangener Grabbauten", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*, IV, 1996, s. 109-134.
- Ergeç, Rıfat, "Nekropolen und Graber in der südlichen Kommagene", *Asia Minor Studien*, 47, Bonn, 2003.
- Fıratlı, Nezi, "Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Bellekten*, XXIX, 1965, s. 263-328.
- Gibson, Elsa, "Gravestones in the Kütahya Museum", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XXV, 1981, s. 59.
- Gönçer, Süleyman, *Afyon İli Tarihi I*, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Kollektif Şirketi, İzmir, 1971.
- Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü*, Sevgi Tamgüç (çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Haspels, C. H. E. *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments I-II*, Princeton, 1971.
- Hürmüzlü, Bilge, “Pisidia’da Gömme Geleneklerinin Işığında Kültürle Arası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, 2007, s. 1-22.
- İlaslı, Ahmet, "Afyon'da Arkeolojik Kazılar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004b, s.180-187.
- , "İlk Yerleşimde Türk Egemenliğine Kadar Afyon", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004c, s. 49-62.

- , "İlk Yerleşimden Türk Egemenliğine Kadar Afyon'da Sanat", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004a, s. 347- 368.
- Jes, Kai, "Gebeute, Türgrabsteine in Aizanoi", *ISTMITT*, S. 47, 1997, s. 231-250.
- , "Türgrabsteine in Aizanoi II, Fassaden Monumente mit Scheintür", *ISTMITT*, 51, 2001, s. 283-285.
- Johnson, Gary J., "A Christian Business and Christian Self-Identity in Third, Fourth Century Phrygia", *Vigiliae Christianae*, Vol. 48, No. 4, 1994, pp. 341-366.
- Karagöz, Şehrazat, *Anadolu'dan Mezar Stelleri-Anatolian Steles*, Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, 1984.
- Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S: 38, Ankara, 2005, s. 11-30.
- , "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S:49, Ankara, 2009. s. 194-233.
- Keleş, Vedat ve Çelikbaş, Ersin, "Paphlagonia Hadrianoupolisi'nde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, S. 8/6, Ankara, 2013, s: 365-376.
- Kelp, Ute , "Grave Monument sand local İdentities in Roman Phrygia", 2013, s. 70-94.
- Koçak, Özdemir, "Afyon Bolvadin İlçesi Yüzey Araştırmaları 2002", *AST 21-1*, 2004, s. 173-184.
- , "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *AST 23-1*, 2006, s. 83-94.
- , "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivaslı İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırması", *AST 32-1*, 2015.
- Koçak, Özdemir ve Işık, Adem, "2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", *AST 24-1*, 2007, s. 357-380.

- , "2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik YüzeY Araştırması", AST 25-2, 2008, s.
- Kortanoğlu, R. Eser, "Dağlık Frigya Bölgesi Hellenistik ve Roma Dönemi Kaya Mezarlarında Frig Etkileri", *Midas'ın Ülkesinde Anıtların Gölgesinde*, Taciser Tüfekçi Sivas ve Hakan Sivas (ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012. s. 288-307.
- , "Phrygia'da Makedonia Kalkan Bezemeleri ile Süslenmiş Bir Kaya Mezarı ve Mezar Sahibinin Kökeni Üzerine", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, Antalya, 2008, s. 735-745.
- , Helenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Frigya Bölgesi Kaya Mezarları, 1. Cilt, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Kurtz, Donna C. and Boardman, John, *Greek Burial Customs*, London, 1971.
- Levick, Barbara, vd., "Monuments from Aezanitis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. IX, Manchester, 1988.
- , "Monuments from Upper Tembris Valley, Catiaeum, Cadi, Synaus, Ancyra and Tiberiopolis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. X, Manchester, 1993.
- Lightfoot, Chris, Lightfoot Mücade, *Anadolu'da Bir Bizans Kenti Amorium*, M. Lightfoot (çev.), Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Lochman, Tomas, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien*, Basel, 2003.
- Mellink, Machteld, "The Symbolic Doorway of the Tumulus at Karaburun, Elmalı", *Türk Tarih Kongresi*, S. VIII. 1, 1976, s. 383-387.
- Muscarella, Oscar White, "Phrygian or Lydian", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 30-1, 1971, pp. 43-63.
- Nauman, Rudolf, "Die Bedeutung der Türsteine Beiden Kaianlagen an der Agora in Aezani", *ISTMITT*, 25, 1975, s. 343-350.

- Ortaç, Meral, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 37, 2016, s. 144-160.
- , "Bolu İli Seben ve Merkez İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017", AST 2008, 10.05.2018, saat: 16:50-17:05
- Özgan, Ramazan, *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul, Ege Yayınları, 2013.
- Özgen, İlknur ve Öztürk, Jean, *The Lydian Treasure*, İstanbul, 1996.
- Özgüç, Nimet, "Afyonkarahisar, Kayseri ve Malatya Çevresinden Derlenmiş Olan Mühürler", *Anatolia*, S: 10, 1966, s. 155-178.
- Pfuhl, Ernst and Möbius, Hans, *Die ostgriechischen Grabreliefs I*, Deutsches Archaologisches Institut, Mainz an Rhein, 1977.
- Polat, Gürcan, "Bir Anadolu-Akhamenid Dönemi Ölü Kültü Gelişi: Tümüls Önünde Steller ve Seremoni Alanları", *Olba*, XI, 2005, s. 1-23.
- Ramsay, W.M., "A Study of Phrygian Art II" *Journal of Hellenic Studies*, X, 1889, s. 147-189.
- Ramsay, William M., "Sepulchral Customs in Ancient Phrygia", *The Journal of Hellenic Studies*, 5, 1884, p. 241-262.
- Ramsay, William M., Some Phrygian Monuments, *The Journal of Hellenic Studies*, 3, 1988, s. 256-263.
- Roosevelt, Christopher H., "Symbolic Door Stelae and Graveside Monuments in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology*, S. 110-1, 2006. s. 65-91.
- Santella, Thomas M., *Drugs The Straight Facts Opium*, David J. Trigg (ce.), Printed in the United States of America, New York, 2007.
- Schmidt, Klaus, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe*, Rüstem Aslan (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s. 114-vd.
- Schmökler, Hartmut, "Sumer Dini II", Mehmet Turhan Özdemir (çev.), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI. 1. Ankara, 1973, s. 367-390.

- Selim, Hasan, "The False Door Stela of Re and his Family", MDIAK, 58, Mainz, 2002, s.410.
- Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Ender Varinlioğlu, Ankara, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, 1997.
- Sivas, Taciser Tüfekçi, "Eskişehir- Afyonkarahisar- Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Şahin, Mustafa, *Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*, TTK, 2000.
- Şahin, N. Eda Akyürek, "Neue Votivsteine aus dem Museum von Afyon", *Gephyra*, 4, Ege Yayınları, İstanbul, 2008, s. 59-115.
- Tamsü, Raşan, "Phryg Kaya Altarları", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Tezcan, Burhan "İkiztepe Kazısı", VIII. Türk Tarih Kongresi, 1, 1976, s. 391-397.
- Topbaş, Ahmet, "Dinar (Apameia) Tiyatro Kurtarma Kazısı", 1. MKKS, Ankara, 1990, s. 309-328.
- Topbaş, Ahmet, Efe, Turan and İlaslı, Ahmet, "Salvage Excavations of The Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and The Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii", *Anatolia Antiqua*, VI, 1998, s. 21-94
- Tritsch, F. J., "False Doors on Tombs", JHS, 63, 1943, s. 113-115.
- Ulrich, Roger B., *Roman Woodworking*, New Haven, 2007.
- Varkıvanç, Burhan, "Türsteine aus Kaunos", *Asia Minor Studien*, 39, 2000, s. 332.
- Waelkens, Marc, *Die Kleinasiatischen Türsteine: Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz, 1986.

Waelkens, Marc, "Doorstones", Barbara Levick vd., "Monuments from Aezanitis Recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron and J. Cullen", MAMA, Vol. IX, London, 1988.

Walsh, D. A., "Doors of the Greek and Roman World", *Archaeology*, Vol. 38-1, 1983, s.44-50.

Yaman, Hüseyin, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Yılmaz, Işıl "Roma İmparatorluğu Döneminde Pergamon ve Sikkeleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Yüksel, İbrahim, "Şehrin Adı (Afyon Değil, Afyonkarahisar)", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, T.C. Afyon Valiliği (der.), Afyon, 2004, s. 45- 48.

İnternet Kaynakları

<http://www.asiaminorcoins.com>

KATALOG

Katalog No: 1

Müze Envanter No: 9971

Buluntu Yeri:Şuhut höyük eteği

Müzeye Geliş Tarihi: 05.09.1984

Malzemesi: Mermer

Dönemi:Roma

Atölyesi:Synnada

Tip: Synnada Tip J

Ölçüleri: Yüksek: 102 cm, Gen: 74-70 cm, Kal: 24 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış kareye yakın olup boyuna dikdörtgendir. Üçgen alınlıklı, tepe noktası ve yanları akroterlidir. Yan akroterleri yarım olarak tasvir edilmiştir. Akroterler arasında rozet betimleri görülmektedir. Üçgen alınlığın orta kısmında yuvarlak bir kabartma yer alır. Kapı sövesinden itibaren enine kısılmıştır. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış olup dört panellidir.

Panellerin genişlikleri aynı olup alt paneller üst panellerden daha yüksek yapılmıştır. Paneller üzerinde sol üst panelde dört yapraklı rozet, sağ üst panelde dört tarafı ok ucu şeklinde anahtar deliği sola doğru bir anahtar levhası, alt panellerde solda ve sağda halka biçiminde kapı tokmağı betimleri tasvir edilmiştir. Üçgen alınlığın içinde yazıt yer alır.

Yazıt: 1 ταβλαρίου τέκνοις
Ὀλύμπου καὶ Τατιας
3 καὶ ἐγγόνοις· ἐὰν δέ τις κακῶς
ποιήσῃ, ἔξει κατάραν.

Çevirisi: *Olympos ve Tatia [bu mezarı] çocukları ve torunları için [yaptırdı]. Eğer birisi kötü niyetli bir şey yapacak olursa, lanetlenecek.*

Tarih: MS 120-130

Katalog No: 2**Müze Envanter No: 1554****Buluntu Yeri:**Şuhut ilçesinden bir taşçıdan müsadere**Ölçüleri:** Yüksek: 91,5, Gen:59, Kal:23**Malzemesi:** Mermer.**Müze Geliş Tarihi:** 11.10.1947**Dönemi:**Roma**Atölyesi:**Synnada**Tip:** Synnada Tip J

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış kareye yakın olup boyuna dikdörtgendir. Üçgen alınlıklı, tepe ve yanları akroterlidir. Yan akroterleri yarım olarak tasvir edilmiştir. Akroterler arasında sarmaşık dalları, üst kısımlarında ise yıldız şeklinde betimler görülmektedir. Üçgen alınlığın orta kısmında yuvarlak bir kabartma yer alır. Alınlık ve kapı arasında silmeler vardır. Kapının dış kısmında silmeler vardır. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerinde dört panel bulunmaktadır.

Panellerin hepsi aynı genişlikte olup alt paneller üst panellerden daha yüksek yapılmıştır. Panellerin sol üst panel boş bırakılmıştır. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası bulunmaktadır. Alt panellerde solda kapı tokmağı, sağ panel boş olarak görülür.

Tarih: MS 120-130**Referans:** Waelkens, 1986, no.495.**Katalog No: 3****Müze Envanter No: 9993****Buluntu Yeri:**İscehisar, Doğanlı köyü**Müze Geliş Tarihi:** 22.07.1986**Malzemesi:** Mermer.**Dönemi:**Roma**Atölyesi:** Dokimeion**Tip:** Dokimeion Tip J, Tip 1**Ölçüleri:** Yüksek: 92 cm, Gen: 74 cm, Kal: 15-13 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış kareye yakın olup boyuna dikdörtgendir. Üçgen

alınlıklı, tepe ve yanları akroterlidir. Yan akroterleri yarım olarak tasvir edilmiştir. Akroterli stelinin tepe ve yan akroterleri arasında solda beş, sağda altı kollu rozet motifi bulunmaktadır. Üçgen alınlığın orta kısmına sepet motifi tasvir edilmiştir. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış olup dört panellidir.

Panellerin hepsi neredeyse aynı ölçülerdedir. Üstteki sol üst panelde bir öreke ve bir şişe, sağ üst panelde köşeleri ok ucu şeklinde anahtar levhası, sol ve sağ alt panellerde ise halka şeklinde kapı tokmağı tasvir edilmiştir.

Tarih: MS 120-130

Referans: Lochman, 2003, Abb. 88

Katalog No: 4

Müze Envanter No: 9520

Buluntu Yeri: Bostanlı Köyü Roma mezarlığı.

Müze Geliş Tarihi: 30.12.1982.

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma.

Atölyesi: Dokimeion

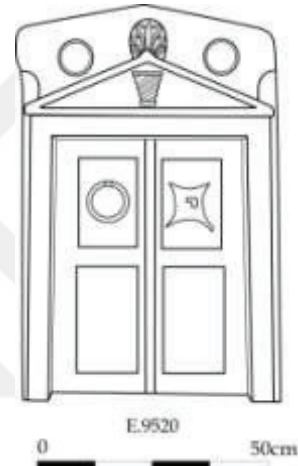
Tip: Dokimeion Tip J, Tip 1

Ölçüleri: Yüksek: 70 cm, Gen:45 cm, Kal:13-20 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Kapı tipli olan stel üçgen alınlıklıdır. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış dört panellidir.

Alınlığın tepe ve yanlarında akroter yer alır. Yanlardaki akroterler yarım olarak işlenmiştir. Alınlık içinde sepet motifli, alınlık dışında ise yanlarda birer kalkana benzer motifler yer alır. Ancak üzerlerinde rozet benzeri kabartmalar olması muhtemeldir. Kapı üzerindeki panellerin hepsi aynı genişlikte olup alt paneller daha yüksektir. Kapının sol üst panelinde kapı tokmağı, sağ üst panelinde anahtar kilidi sağa bakan anahtar levhası vardır. Alt panelleri boş bırakılmıştır.

Tarih: MS 120-130

Katalog No: 5

Müze Envanter No: 1647

Buluntu Yeri: Gedik Ahmet paşa hamam onarımı.

Müze Geliş Tarihi: 1968

Malzemesi: Mermer.

Dönemi:Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 1

Ölçüleri: Yük:87,5 cm, Gen:54 cm, Kal:26 cm

Tanımı: Kapı tipi stelin sağ tarafı kırıktır. Kapı üzerindeki betimler fazla derin işlenmemiştir. Stelin üst kısmı üçgen alınlıklıdır. Alınlığın tepesinde tam, sol üst köşesinde yarım palmet motifleri görülür. Alınlığın üstünde iki akroter arasında küçük çiçek şeklindeki rozet betimi bulunmaktadır. Rozetin alt kısmında ve alınlığın içinde yazıt vardır. Alınlığın içinde orta kısımda açık lale motifi işlenmiştir. Alınlık ve kapı arasında silmeler yer alır. Kapı iki kanatlı olup dört panele ayrılmıştır.

Paneller üst paneller aynı yüksekliktedir. Sağ taraf kırık olduğu için sağ panellerin genişlikleri bilinmemektedir. Sol üst ve alt panel aynı genişliktedir. Kapı üzerindeki panellerde sol üst panel boş bırakılmış, sağ üst panelde muhtemelen kırık kabartma parçasından anlaşıldığı kadarıyla köşeleri ok ucu şeklinde biten anahtar levhası olmalı. Sol alt panelde düz kapı tokmağı, sağ alt panel kırık olduğu için bilinmiyor.

Üçgen alınlık içinde yazıt bulunur.

Yazıt: καὶ <έ>αυτ[— — —]
 καὶ τέκνοις — — —

Çevirisi: ... kendisi ve çocukları için....

Tarih: MS 120-140

Referans: Waelkens, 1986, no. 466

Katalog No: 6

Müze Envanter No: 1549

Buluntu Yeri:Kaldırılan büyük mezarlık

Müze Geliş Tarihi: 1928

Malzemesi: Mermer.

Dönemi:Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 1

Ölçüleri: Yüksek: 83 cm, Gen: 53 cm, Kal: 21 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmıştır. Stelin üst kısmında kırık olup kapı yüzeyi tahrip olmuştur. Kapı tipindeki stel üçgen alınlıklı olup alınlığın üzeri bitkisel kabartmalarla süslenmiştir. Alınlık içinde yuvarlak bir kabartma bulunmaktadır. Çatı kısmından silmelerle gövde kısmına geçilmiştir. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerinde dört panel görülmektedir.

Panellerin ölçüleri yaklaşık aynı ölçülerde olup içlerindeki betimler tahrip olmuştur. Sol üst panel boş bırakılmıştır. Sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası tasvir edilmiş, alttaki sağ ve sol panellerde halka şeklinde kapı tokmağı işlenmiştir. Kapının üst kısmında tahrip olmuş iki satırlık yazıt bulunur.

Yazıt: Νανα Πλειστάρχου [Ἀλε]ξάνδρω ἀνδρὶ καὶ Πλειστ[άρ]-
χω πατρὶ καὶ Καλλ[λί]α εἰδίῳ ἀδελφῶ [μνήμη]ς [χάριν].

Çevirisi: *Pleistarkhos'un kızı Nana; kocası Aleksandros, babası Pleistarkhos ve erkek kardeşi Kallias için hatıralarına şükranlığından [bu mezarı yaptırdı].*

Tarih: MS 110-140

Referans: Waelkens, 1986, no. 467

Katalog No: 7

Müze Envanter No: 6497

Buluntu Yeri: Çay ilçesi, karayolları şantiyesi.

Müzeye Geliş Tarihi: 02.12.1972

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 1

Ölçüleri: Yüksek: 100 cm, Gen: 71 cm, Kal: 20 cm

Tanımı: Kapı üzerindeki kabartmalar, betimler ve fazla derin işlenmemiştir. Alınlığın tepesi ve yanlarında akroter yer alır. Akroterler palmet motifi işlenmiş olup tepe akroter de tam, iki köşedeki akroterler ise yarım işlenmiştir. Alınlığın tepesinden yanlara doğru bitkisel motifler işlenmiştir. Akroterlerin arasında daire şeklinde kabartmalar üzerine işlenmiş solda dört yapraklı, sağda çiçek şeklinde beş yapraklı

rozet motifleri işlenmiştir. Üçgen alınlık ortası kalkan motiflidir. Alınlık ile kapı arasında silmeler görülür.

Stelin yüzü dört panele ayrılmıştır. Kapı üzerindeki panellerin hepsinin genişliği aynı olup üst paneller alt panellerden daha yüksektir. Kapı tipli olan stel üçgen alınlıklıdır. Sol kısmın üst ve alt paneli boş bırakılmıştır. Sağ panellerde üstte köşeleri ok ucu şeklinde sonlanan ve ortasındaki anahtar deliği sağa doğru yapılmış anahtar levhası işlenmiştir. Sağ alt panelde kapı tipi stellerde sık görülen kapı tokmağı işlenmiştir.

Yazıt: Ἀριστόξ[ενος] ἰδ[ί]ω πενθερῶ Ἀδυμήτω θαλαμειδα
Ιος νι σεμον κνουμανει κακον αδακετ αινι σα τ[ο]υ τεαμας
τι επιττετικμενος ειτου

Çevirisi: *Aristoksenos[bu mezarı] kayınpederi Adymetos için [yaptırdı]. Gerisi Frigce.*

Tarih: MS 130-150

Referans: Waelkens, 1986, no. 470

Katalog No: 8

Müze Envanter No: 1995

Buluntu Yeri: Şuhut ilçesi

Ölçüleri: Yük: 64 cm, Gen:90 cm, Kal:15 cm

Malzemesi: Mermer.

Müze Geliş Tarihi: 1968

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 1

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmıştır. Stelin alt kısmı kırık olup üstteki paneller görülmektedir ancak alt kısım hakkında bilgi bulunmamaktadır. Üçgen alınlıklı, tepe ve yanları akroterlidir. Yan akroterleri yarım. Akroterler arasında dört yapraklı yonca yaprağına benzeyen betimler vardır. Alınlık ortasında medusa başı işlenmiştir. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerindeki panellerden üstteki iki panel görülmektedir.

Panellerin ölçüleri neredeyse aynıdır. Sağ panelde bir eğirmen, sol panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası vardır. Kapı üzerinde iki satır yazıt bulunmaktadır.

Yazıt: Κόϊντος ν Ἀθηνοδότου τὸν βωμὸν
ἐα[υτῶ] ν κατεσκεύασε.

Çevirisi: *Athenodotos'un oğlu Cuintus bu mezarı kendisi için yaptırdı.*

Tarih: MS 130-170

Referans: Waelkens, no. 497.

Katalog No: 9

Müze Envanter No: 1462

Buluntu Yeri: İscehisar ilçesi, Kâhta tepesi mevkiinden.

Müze Geliş Tarihi: 25.11.1943.

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2a

Ölçüleri: Yük: 97cm, Gen:70-65 cm, Kal:40-15 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Stel üst kısmı çıkıntılı, yukarıdan aşağıya doğru hafif daraltılmıştır. Kapının üst kısmında silmeler yer alır. Söveler derin işlenmiştir. Sövelerin yanları detay işlenmeden düz bırakılmıştır. Kapı üzerinde dört panel bulunmaktadır. Kapı iki kanatlıdır. Kapı kanatlarının ortasında sütun şeklinde plaster görülmektedir. Kapı üzerindeki paneller üç silmeli şekillendirilmiştir.

Üst panellerin genişliği ve yüksekliği birbirine eşit, alt paneller ise üstteki panellerle aynı genişlikte ancak daha yüksek yapılmıştır. Panellerde sol üstte çekiç, sağ üstte ayna, sol alt panelde stylus bulunur. Sağ alt panelde bir sepet ve üzerinde iki öreke bulunur. Stel üzerindeki betimler fazla tahribat görmemiştir.

Yazıt: Χρυσόγονος Μουσαίου Βαβει συνβίω κα<i>Κυρίλη
2 καὶ Μουσαίω τέκνοις ἀώροις μνήμης χάριν.
[[T]] ὃς ἂν ποσκόφει τῷ ἥρῳ, μήτε αὐτῷ γῆ βατή, μ-
4 ἢ θάλασα πλωτή, μὴ γαμοῖ τεκνοποιοῖ,
ὑπὸ Τάρταρα δὲ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα λήθην μη

6 ἔχοντο-ς.

Çevirisi: *Mousaios oğlu Khrysogonos, [bu mezarı] hayat arkadaşı Babis ve henüz gençliklerine dahi ulaşamamış çocukları Kyrile ve Mousaios için hatıralarına olan şükranlığından [yaptırdı]. Her kim mezara zarar verecek olursa; ona, ne kara aşılabilir ne de deniz geçilebilir olsun! Ne bir eşi ne de bir çocuğu olsun! Cehennem dibinde nefessiz kalsın!*

Tarih: MS: 140/150-170

Referans: Waelkens, 1986, no. 501

Katalog No: 10

Müze Envanter No: 1551

Buluntu Yeri: Gedik Ahmet paşa hamam onarımı.

Müze Geliş Tarihi: 1966.

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2a

Ölçüleri: Yüksek: 93 cm, Gen: 65 cm, Kal: 28-24 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Stelin üst kısmı silmelerle dışa çıkıntılıdır. Kapı tipi stel atölyenin bir grubunun özelliği olarak üst kısmında ve sövelerde bezeme yapılmadan sade olarak yapılmıştır. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı kanatlarının ortasında sütun başlığı olan plaster yer alır. Kapı üzerinde dört panel bulunmaktadır. Üst paneller aynı yükseklikte, alt paneller aynı yükseklikte olup, genişlikleri her panel kendi üstündeki ile aynı genişliktedir.

Kapı üzerindeki panellerde sağ üst panelde bir sepet kabartması, sağ üst panelde ise anahtar deliği sağa doğru yapılmış anahtar levhası işlenmiştir. Sol alt panelde bir iğ ve öreke, sağ alt panelde ise kapı tipi stellerde hemen her örnekte bulunan kapı tokmağı işlenmiştir.

Tarih: MS: 140/150-170

Referans: Waelkens, 1986, no. 474

Katalog No: 11**Müze Envanter No: 6981****Buluntu Yeri: Çavdarlı Kovalık Höyükten****Müze Geliş Tarihi: 02.10.1974****Malzemesi: Mermer****Dönemi: Roma****Atölyesi: Dokimeion****Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2a****Ölçüleri: Yüksek: 79 cm, Gen: 52 cm, Kal: 13 cm**

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, yanları ile arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Kapı tipi stel lentoludur. Lentosu üç silme halinde yukarıya doğru giderek genişler. Stel atölye özelliği olarak alınlık kısmı ve söveleri boş bırakılmıştır. Stelin ortadanplaster ile iki kanada ayrılır. Dört panele ayrılmıştır. Üst, orta ve altta köşeli çukurlar yer alır.

Panellerin hepsinin genişliği aynıdır. Alt paneller üst panellerden daha yüksek yapılmıştır. Stelin sol üst panelinde iki tane açık el betimi yer alır. Sağ üst panelde ateş sunağı bulunmaktadır. Stelin sol alt panelinde kadın figürü işlenmiştir. Sağ alt panelde bir erkek figürü görülmektedir.

Tarih: MS: 140/150-170**Katalog No: 12****Müze Envanter No: -****Buluntu Yeri:-****Malzemesi: Mermer.****Müze Geliş Tarihi: -****Dönemi: Roma****Atölyesi: Dokimeion****Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2a****Ölçüleri: Yüksek: 68 cm, Gen: 70 cm, Kal: 48 cm**

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, yanları ile arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmıştır. Stel çok fazla tahrip olmuştur. Stelin üstteki iki panelden alt kısmı kırıktır. Sol taraftaki kapı sövesi tahrip olmuştur. Stel atölye özelliği olarak kapının üst kısmı ve söveleri boş bırakılmıştır.

Ortadan plaster ile iki kanada ayrılan stelin üstteki iki paneli görülmektedir. Diğer panellerin varlığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Üst panellerin ikisinin genişliği ve kalınlığı aynıdır. Sol panelde bir kadın figürü, sağ tarafta bir erkek figürü işlenmiştir. Figürler Roma dönemi özellikleri göstermektedir. Başları birbirine dönmüş şekilde tasvir edilmişlerdir.

Tarih: MS 140/150-170

Katalog No: 13

Müze Envanter No: 9336

Buluntu Yeri: Sultandağı ilçesi, Yeşil çiftlik kasabası.

Müze Geliş Tarihi: 08.09.1981

Malzemesi: Mermer

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2b

Ölçüleri: Yüksek: 86 cm, Gen:87 cm, Kal:20 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ile yanları düzgün, üst kısmı detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış kare şeklindedir. Üstte Lentolu olan stelin üzerindeki kapı derin işlenmiştir. Ortadan plaster ile iki kanada ayrılmış ve dört paneldir.

Kapının üstünde kapalı palmet dizisi altında yumurta sırası yer alır. Yumurta dizisi altında kapının silmeleri vardır. Kapı üzerindeki panellerin hepsi aynı genişlikte işlenmiş ancak alt paneller daha yüksektir. Sol üst panelde kalemlik, sağ üst panelde anahtar deliği sola bakan anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerin ikisinde de burgulu kapı tokmağı işlenmiştir.

Tarih: MS: 140-170

Katalog No: 14

Müze Envanter No: 1550

Buluntu Yeri: Sülün köyü Hisar Höyük

Müze Geliş Tarihi: 09.11.1932

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2b

Ölçüleri: Yüksek: 85 cm, Gen: 71 cm, Kal: 21 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Kapı üst kısmı dışa doğru çıkıntılı olup yumurta dizisi ve palmet motifleri derin işlenmiştir. Kapı söveleri düzgün olup boş bırakılmıştır. Alınlık ve kapı arasında silmeler vardır. Kapının dış kısmında silmeler vardır. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerinde dört panel bulunmaktadır.

Panellerin hepsi aynı genişlikte olup alt paneller biraz daha yüksek işlenmiştir. Sol üst panelde tarak betimi sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru olan bir anahtar levhası, alt panellerin ikisinde de aslan başı şeklinde kapı tokmağı işlenmiştir. Stelin üst kısmında iki satır, kapının üst kısmında tek satır yazıt yer alır.

Yazıt: ὁς ἂν τούτῳ τῷ μνημείῳ κακῶς προσποιήσῃ ἢ τοῖς
προγεγραμμένοις ὑπεναντίον τι πράξῃ, με δεῶς κὲ
ξεμελῶς κ εἰτετικμενος εἶτου.

Çevirisi: *Eğer birisi bu mezara kötü bir şey yapacak ya da yazılanların aksine bir şey yapacak olursa, (gerisi Frigce?)*

Tarih: MS 140-170

Referans: Waelkens, 1986, no. 493

Katalog No: 15

Müze Envanter No: 1478

Buluntu Yeri: Çay ilçesi, Değirmendere köyünden.

Müzeye Geliş Tarihi: 21.06.1947.

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2b

Ölçüleri: Yüksek: 115 cm, Gen:82 cm, Kal:22-18 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Kapı üst kısmı dışa doğru çıkıntılı olup yumurta dizisi ve palmet motifleri derin işlenmiştir. Kapı söveleri düzgün olup boş bırakılmıştır. Kapı dış hattı 5 silmeli işlenmiştir.

Kapı üzerinde dört panel işlenmiştir. Panellerin üstteki ve alttakilerinin genişlikleri aynı olup, alt paneller daha yüksektir. Kapının sol üst panelinde detaylı işlenmiş kadın büstü yer alır. Kadının saçı başörtüsünün altından alında gösterilmiş, ikiye ayrılmış ve yanlara taranmış. Kadının göz bebeği işlenmiş. Elbise kıvrımları işlenmiş, göğüs kısmında “V” kıvrım yapılmış. Göğüsleri elbisenin altından belirgin yapılmış. Sağ üst panelde kapı tipi stellerde sık görülen anahtar levhası işlenmiştir. Alt paneller sol ve sağdaki aynı betimler işlenmiş olup aslan başlı kapı tokmakları işlenmiştir. Kapı tokmakları aslanların ağzında gibi verilmiştir. Ayrıca kapı tokmakları genelde sade ve düz olarak betimlenirken bu stelde aslan başlarıyla verilmiş ve yivli olarak işlenmiştir. Figürlerde ve süslemelerde ustalık göze çarpıyor.

Tarih: MS 140-170

Katalog No: 16

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer.

Müze Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

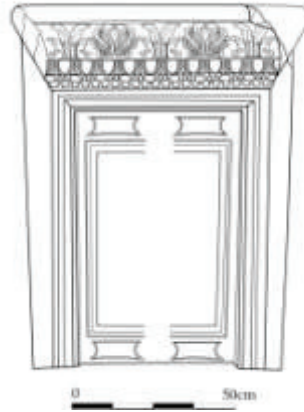
Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2b

Ölçüleri: Yük: 97 cm, Gen: 73 cm, Kal: 35-21 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden bırakılmıştır. Stelin sağ üst köşesi kırıktır. Stel atölyenin bir grubunun özelliği olarak üst kısmı bitkisel bezemelerle süslenmiş ancak söveleri sade bırakılmıştır. Stel üzerinde kapı söveleri olmasına rağmen orta kısmı boş bırakılmıştır.

Tarih: MS 140-170

Katalog No: 17

Müze Envanter No: 1557

Buluntu Yeri: Afyonkarahisar'da kaldırılan büyük mezarlıktan.

Müze Geliş Tarihi: 1928.

Malzemesi: Mermer.

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2d

Ölçüleri: Yüksek: 88 cm, Gen:68 cm, Kal:28-24 cm

Tanımı: Kapı tipli olan stelin üst kısmı ve söveleri sade yapılmıştır. Stelin üst kısmı düz olarak işlenmiştir. Kapı üzerinde dört panel olup iki kanatlıdır. Üst panellerin yükseklikleri ve genişlikleri aynı olup alt paneller üst panellerle aynı genişlikleri aynı ancak daha yüksektir. Kapı üzerindeki sol üst panelde bir kadın figürü, sağ üst panel bir erkek figürü işlenmiştir. Alt panellerdeki betimler üst kısımdaki figürlerle ilgili yapılmış olmalı. Kadın figürünün altındaki sol alt panelde iki iğ, sağ alt panelde kalemlik yer alır.

Yazıt: εἴ τις δὲ ἄλλος ἀντιποιήσῃται ἐκτείσει εἰς τὸ ἱερότα[τον]

ταμεῖον ἀττικὰς χειλίας ἔ τοῖς γηροκομήσασιν

ἔξεσται μόνοις.

τίς ἂν κακῶς ποίσει τῷ μνημίῳ ἔσται αὐτῷ

πρὸς τὸν θεόν.

Çevirisi: *Şayet bir başkası aksini yapacak olursa en kutsal hazineye 1000 attika ödeyecek. Eğer mezara zarar verecek olursa hesabını tanrıya verecek.*

Tarih: MS 180-220

Referans: Waelkens, 1986, no. 480

Katalog No: 18

Müze Envanter No: 2011-40

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2d

Ölçüleri: Yüksek: 106 cm, Gen: 80 cm, Kal: 37-33 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Sağ üst köşesi kırıp olup stelin yüzeyi çok tahrip olmuştur. Stelin üst kısmında silmeler vardır. Stel atölye özelliği olarak üst kısmı ve söveleri boş bırakılmıştır. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerinde dört panel görülmektedir.

Kapı üzerindeki panellerin genişlikleri aynı olup alt paneller daha yüksek yapılmıştır. Panellerdeki betimler çok tahrip olmuştur. Sol üst panelde sağa doğru bir kama, sağ üst panelde anahtar levhası işlenmiştir. Alt panellerde solda bir erkek figürü, sağ alt panelde ise aslan başı şeklinde kapı tokmağı görülür. Kapının üst kısmında yazıt vardır ancak çok tahrip olmuştur.

Tarih: MS 180-190

Katalog No: 19

Müze Envanter No: 10102

Buluntu Yeri: Organize sanayi müdürlüğünden

Ölçüleri: Yük:97 cm, Gen: 74 cm, Kal: 26-18 cm

Malzemesi: Mermer.

Müzeye Geliş Tarihi: 31.12.1987

Dönemi: Roma

Atölyesi: Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2d

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Kapının üst kısmındaki silmeli kısım, kapı söveleri ve stelin alt kısmı tahrip olmuştur. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış olup dört panellidir. Stel üzerindeki bezemeler derin işlenmiştir.

Panellerin hepsinin genişliği aynı olup üst paneller daha yüksek yapılmıştır. Panellerin üst, orta ve altlarında köşeli çukurlar yer alır. Üst panellerde solda erkek figürü, sağda kadın figürü, ayakta betimlenmiştir. Tasvirler himationa sarılmış biçimde betimlenmiştir. Kadın tasvirinin altında sol alt panelde kalemlik sağ alt panelde tek taraflı bir tarak motifi, işlenmiştir. Kapının üzerinde üç satır yazıt bulunmaktadır.

Yazıt: [ἔνεκα μνήμης] χάριν. [ἰος κε σεμου] κνουμανε κακεναδδακετμε ζεμελωσ κε δεωσ κε τιπτετικμενος ειτου

Çevirisi: *Hatırasına olan minnetluktan.*

Yazıtın geri kalanı Yunanca harfler kullanılarak yazılmış yerli bir dil. Frigce.

Tarih: MS 180-200

Referans: Lochman, 2003, Abb. 103

Katalog No: 20

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer.

Müze Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2e

Ölçüleri: Yük: 105 cm, Gen: 77 cm, Kal: 32-23 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Kapı üst kısmı dışa doğru çıkıntılı olup yumurta dizisi ve palmet motifleri derin işlenmiştir. Kapı söveleri düzgün olup boş bırakılmıştır. Kapı söveleri silmelerden oluşturulmuştur. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı üzerinde dört panel görülmektedir.

Panellerin ölçüleri neredeyse aynıdır. Sol üst panelde bir kap ve üst kısmında kabın kapağı olabilecek yuvarlak bir kabartma vardır. Sağ üst panelde kalemlik, alt panellerde aslan başı şeklinde kapı tokmağı betimlenmiştir.

Tarih: MS 180-200

Katalog No: 21

Müze Envanter No: 7312

Buluntu Yeri: Afyonkarahisar ulu camii önü.

Müze Geliş Tarihi: 1976

Malzemesi: Mermer

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2f

Ölçüleri: Yük: 92 cm, Gen: 72 cm, Kal: 28-23 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ile yanları düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Stelin sağ üst köşesi kırıktır. Alt kısmı hafif tahrip olmuştur. Lento kısmı yukarı doğru giderek genişleyen dört silmeden meydana gelir. Sövelerinde düğümlü halat şeklinde bezemeler işlenmiştir. Kapı iki kanatlıdır. Kanatların arasında plaster vardır ve kapı dört panele ayrılmıştır.

Panellerin genişlikleri aynı olup üst paneller daha yüksek yapılmıştır. Panellerde sol panelde khiton ve himation giymiş ayakta bir kadın figürü yer alır. Üstteki sağ panelde himationa sarılmış ayakta bir erkek figürü yer alır. Kadın tasviri altındaki sol alt panelde yün sepeti, Erkek tasvirinin altındaki sağ alt panelde kilit deliği sağa bakan anahtar levhası yer alır.

Tarih:MS 220-230

Katalog No: 22

Müze Envanter No: 13426

Buluntu Yeri: Nevzat Köşik'ten satın alındı.

Ölçüleri: Yük: 93 cm, Gen: 67 cm, Kal: 22 cm

Malzemesi: Mermer

Müze Geliş Tarihi:-

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2f

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir.Stelin üst kısmı tahrip olmuştur. Sol üst köşesi ve sağ alt köşesi kırıktır. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış dört panellidir.

Stelin üst kısmı çıkıntılı ve silmelidir. Kapı sövelerinde bitkisel bezemeler işlenmiştir. Panellerin hepsinin ölçüleri de aynı olup panellerin üst, orta ve altlarında köşeli çukurlar yer alır. Sol üst panelde erkek figürü, sağ üst panelde kadın figürü yer alır. Sol alt panelde anahtar levhası, sağ alt panelde bir kap betimlenmiştir.

Tarih:MS 190-200

Katalog No: 23

Müze Envanter No: 2002/1/A

Buluntu Yeri:Hasan Kabayel'den satın alınma

Müze Geliş Tarihi: 2002

Malzemesi: Mermer

Dönemi:Roma

Atölyesi:Dokimeion

Tip: Dokimeion Tip J, Grup 2f

Ölçüleri: Yüksek: 96 cm, Gen: 68 cm, Kal: 22 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgen biçimlidir. Üst köşeler kırık olup alt köşelerde oldukça tahrip olmuştur. Stelin üst kısmı silmelerle dışa çıkıntılıdır. Kapı tipi stel atölyenin bir grubunun özelliği olarak üst kısmı sade, sövelerde bezeme yapılmıştır. Kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kapı kanatlarının ortasında sütun başlığı olan plaster yer alır. Kapı üzerinde dört panel bulunmaktadır.

Panellerin genişlikleri neredeyse aynı olup üst paneller alt panellerden daha yüksek yapılmıştır. Üst sol panelde ayakta giyimli erkek, sağ üst panelde ayakta giyimli kadın tasviri, kadın tasvirinin sağında bir çocuk ve kadının baş hizasında iki tarafında birer el tasviri bulunmaktadır. Sol alt panelde kalemlik, bir hayvan başı ve üstte seçilemeyen nesne bulunmaktadır. Sağ alt panelde bir hayvan başı ve üst kısmında kabartma yer almaktadır.

Yazıt: Σατ]ορνείνη ιδίω τέκν[φ
2 μνήμ]ης χάριν. εἰ δέ τις τ[ολμήσει θεῖναί τινα,
πυήσει πρὸς τὸν θεὸν [

Çevirisi: (bu mezarı kendisi), karısı Satorneine ve çocuğu için hatırasına izafeten (yaptırdı). Eğer birisi (buraya başka) birisini defnedecek olursa ... tanrının huzurunda hesabını verecek.

Tarih: MS: 220-230

Katalog No: 24

Müze Envanter No: 1470

Buluntu Yeri: Uşak, Banaz ilçesi, Selçik köyü, kara dede mevkiinden.

Müzeye Geliş Tarihi: 20.07.1935.

Malzemesi: Mermer

Dönemi: Roma

Atölyesi:Akmonia

Tip: Tip G

Ölçüleri: Yüksek: 118 cm, Gen:147 cm, Kal:50-60 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, arka yüzü kaba bırakılmış enine dikdörtgen biçimlidir.Kapı söveleri derinliğinde işlenmiştir. Kapı dört kanatlıdır. Her kanadın plasterle ayrılmıştır. Kapı üzerinde dört üstte, dört altta, sekiz panel bulunmaktadır. Panellerin hepsi eşit genişliktedir. Üst panellerin

aynı yükseklikte, alt paneller üst panellerden daha yüksektir. Üst paneller 21 cm, alt panellerin yüksekliği 33 cm'dir. Kapının orta kısmında 6 cm genişliğinde sütun işlenmiştir.

Stelin üst kısmında ortada üç satırlık yazıt bulunur. Yazıtın yanlarında daire şeklinde kabartmalar görülmektedir. Kabartmaların yanlarında betimler yer alır. Stelin üst köşelerinde sağda iğ, solda ayna ve iğ işlenmiştir. Kapı sövelerinde palmet ve çiçek motifleri yer alır. Kapının üstteki panellerinin soldaki iki kanadı ile sağdaki iki kanadındaki betimler aynıdır. İlk panelde tarak, ikinci panelde anahtar levhası, üçüncü panelde tarak, dördüncü panelde anahtar levhası işlenmiştir. Alttaki ilk panelde ayna ve onun üst kısmında sepet, ikinci panelde kapı tokmağı, üçüncü panelde sepet, dördüncü panelde ayna betimleri işlenmiştir.

Yazıt: Ἀμμία Ἀμόντου νεωτέρα
Μηνογενεΐα θυγατρὶ
κὲ ἑαυτῆς ζῶσα μνήμης χάριν.

Çevirisi: *Amyntas'ın kızı Ammia, (bu mezarı) daha genç olan kızı Menogeneia'nın aziz hatırası için ve henüz hayatta olan kendisi için (yaptırdı).*

Tarih: MS 140-150

Referans: Waelkens, 1986, no. 440

Katalog No: 25

Müze Envanter No: 7689

Buluntu Yeri: İhsaniye ilçesi, Osman köyünden Aziz Tekik'in pancar tarlasından bulunmuştur ve müsadere edilerek Aziz Tekik'den alınmıştır.

Müze Geliş Tarihi: 10.08.1979

Malzemesi: Mermer.

Dönemi: Roma

Atölyesi: Tembris Merkez Atölye

Tip: Tip C

Ölçüleri: Yük: 125 cm, Gen: 74 cm, Kal:37 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış olup dört panellidir. Stel üzerindeki bezemeler fazla derin olmayıp sıg işlenmiştir. Stel üçgen alınlıklı, tepe ve yan akroterlidir. Yan akroterler yarım verilmiştir. Tepe ve

yan akroterler arasında sağda kalemlik, solda kitap sayfası şeklinde tasvirler bulunur. Alınlık ortasında krater tasviri vardır.

Üstteki sol panelde uçları yan tarafa kıvrılan at nalı şeklinde kapı tokmağı, sağ panelde anahtar kilidi sağa doğru bir anahtar levhası tasvir edilmiştir. Alttaki iki panelde de kapı tipli stellerde yoğun olarak tasvir edilen yuvarlak kapı tokmağı görülür. Kapı ile alınlık arasındaki yatay bölme üzerinde tek sıra yazıt bulunur.

Yazıt: Κλευπάτραή γυνήκαί οἰυίοιπατρι
Ῥωμύλωεὐσεβήsic.ἔνεκεν

Çevirisi: *Karısı Kleupatra ve çocukları babası için dindarlığından dolayı [yaptı].*

Tarih: MS 130-150

Referans: Lochman, 2003, Abb, 34

Katalog No: 26

Müze Envanter No: 7688

Buluntu Yeri:İhsaniye ilçesi, Osman köyünden Aziz Tekik'in pancar tarlasından bulunmuştur ve müsadere edilerek Aziz Tekik'den alınmıştır.

Ölçüleri: Yüksek: 122 cm, Gen: 76 cm, Kal:25-32 cm

Malzemesi: Mermer

Müze Geliş Tarihi: 10.08.1979

Dönemi:Roma

Atölyesi: Tembris Merkez Atölye

Tip: Tip F

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü ve yanları düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış boyuna dikdörtgendir. Alttaki kapı şeklinde, üst kısmında alınlık olmak üzere iki kısımdan oluşur. Alınlık ortasında kemerli bir niş görülmektedir. Nişin içinde oldukça iyi korunmuş kartal bulunmaktadır. Kartal kanatlarını iki yana açmış, baş sola dönük şekilde tasvir edilmiştir. Nişin iki yanında bitkisel kabartmalar vardır. Nişin sol tarafında iki sayfalı bir tablet, sağ yanında koku şişesi, el aynası ve tarak kabartması görülür. Kapı söveleri üzerinde çiçek, dal, üzüm yaprağı ve üzüm salkımından oluşan bordür bulunmaktadır. Kapı plaster ile ikiye ayrılmış dört panellidir.

Panellerin genişlikleri aynı olup alt paneller daha yüksek yapılmıştır. Sol panelde sağ paneldeki anahtar deliği sağa doğru olan anahtar levhasıyla bağlantılı bir

palmet görülür. Sol alt panelde kalemlik, sağ alt panelde yün sepeti üzerinde bir kuş, eğirmen ve iğne bulunmaktadır. Nişin altındaki düz alanda ve kapının üst kısmında yazıt vardır.

Yazıt: Μητρόδορο[ς Γ]αίω καὶ Τατία γονεῦσι γλυκυτάτοις
μνήμῆς χάριν ἀνέστησεν.

Çevirisi: *Metrodoros, çok sevgili babası Gaius ve annesi Tatia için hatıralarına olan şükranlığından [bu mezarı yaptı].*

Tarih: MS 150-170

Referans: Lochman, Abb. 35

Katalog No: 27

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi: Tembris Merkez Atölye

Tip: Tip C

Ölçüleri: Yüksek: 150 cm, Gen:76 cm, Kal:16 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı ve derin, arka yüzü düzleştirilmeden kaba bırakılmış, üçgen alınlıkla sonlanmış boyuna dikdörtgendir. Stelin üst kısmı üçgen olarak sonlanmış ve alınlığın içinde kavis şeklinde derinlik vardır. Kavisin üstünde üçgen alınlığa simetrik bitkisel bezemeler görülür. Alınlığın tepe noktasında ve iki yanında akroterler görülür. Kavisin içinde tahrip olmuş iki figür kabartmasının izleri görülmektedir. Kavisin sağ tarafında yatay bir el aynası işlenmiştir. Stelin alınlıktan kapının işlendiği alt tarafa üç sıra kabartma ile süslenmiştir. Kapı söveleri derin işlenmiş bitkisel betimlerle süslenmiştir. Sövelerin dışında yumurta dizisi görülür. Stelin orta kısmındaki kapı iki kanatlı yapılmıştır. Kanatların arasındaki plasterin iki yanında silme şeklinde kabartmalar vardır. Kapı üzerinde dört panel görülmektedir.

Panellerin hepsi aynı genişlikte olup alt paneller biraz daha yüksek yapılmıştır. Sol üst panelde açılır şekilde bir kağıt rulosu, sağ üst panelde anahtar deliği sağa doğru bir anahtar levhası yer alır. Alt panellerin ikisinde de kapı tokmağı betimlenmiştir.

Tarih: MS 140/150-180

Katalog No: 28

Müze Envanter No: 2006/18/A

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer

Müze Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi: Appia

Tip: Tip F

Ölçüleri: Yük: 92 cm, Gen:75 cm, Kal:15 cm

Tanımı: Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, detaylı işlenmiştir. Stelin üst kısmı üçgen olarak sonlanmış ve alınlığın içinde kavis şeklinde derinlik vardır. Kavisin üstünde üçgen alınlığa simetrik bitkisel bezemeler görülür. Nişin içinde karşılıklı iki aslan bulunur. Kapı üstündeki lentoda yumurta dizisi, kapı sövelerinde ise detaylı işlenmiş bitkisel bezemeler yer alır. Kapı panellerine betim işlenmeden bırakılmıştır.

Yazıt: ----- -ήδὺς ἄπα

2 ----- Ἀπφία Θεοφίλα -----

Μελεάγρω β', Ἐγλέκτω ἀνδρὶ ἰδίῳ καὶ τὰ τέκνα μνήμης χά[ρι]ν.

Çevirisi: *Apphia Theophila* ve çocukları, *Meleagros oğlu Meleagros* ve (*Apphia Theophila'nın*) kocası *Enlektos* için hatıralarına izafeten yaptırdı.

Tarih: MS 180-190

Katalog No: 29

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Kireçtaşı

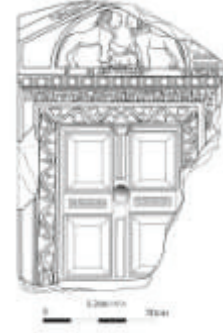
Müze Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi: Amorium

Tip: Tip F

Ölçüleri: Yük: 88 cm, Gen:80 cm, Kal:37 cm

Tanımı:Kareye yakın olan stel kullanıldığı malzemeden dolayı çok fazla tahrip olmuştur. Stelin ön yüzü düzgün ancak arka tarafı düzleştirilmemiştir. Stel üzerinde taçlandırılmış üçgen alınlık görülür. Alınlığın iki üst kısımlarında ve alınlığın içinde yuvarlak kabartmalar işlenmiştir. Üçgen alınlıkla kapı arasında silme vardır. Kapı muhtemelen iki kanatlı olup kapı üzerinde dört panel vardır. Kapı üzerindeki panellerin boyutları aynı olup karedir. Sol paneldeki kabartmanın ne olduğu tam anlaşılamamaktadır. Sağ üst panelde anahtar levhası, alt panellerde kapı tokmağı betimlenmiştir.

Tarih: MS 2. yy 2. yarısı

Katalog No: 30

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Kireçtaşı

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi: Amorium

Tip: Tip C

Ölçüleri: Yüksek: 90 cm, Gen: 60 cm, Kal: 50 cm

Tanımı:Stel kullanıldığı malzemeden dolayı çok fazla tahrip olmuştur. Stelin ön yüzü düzgün ancak arka tarafı düzleştirilmemiştir. Stel çatı şeklinde sonlanmıştır. Stel üzerinde taçlandırılmış üçgen alınlık görülür. Alınlığın ortasında bir kabartma işlenmiştir. Stel üzerindeki panellerin hepsi aynı yükseklikte olup sağ paneller daha geniş yapılmıştır. Üst panellerde kapı tokmağı işlenmiştir. Sol alt panelde iki ???, sağ alt panelde bir sepet tasvir edilmiştir.

Tarih: MS 2. yy 2. yarısı

Katalog No: 31

Müze Envanter No: -

Buluntu Yeri:-

Malzemesi: Mermer.

Müzeye Geliş Tarihi: -

Dönemi:Roma

Atölyesi: Aizanoi

Tip: Tip G, Naikos Stel 2b

Ölçüleri: Yük: 121 cm, Gen:98 cm, Kal:42-34 cm

Tanımı:Kapı tipi mezar steli düzgün kesilmiş, ön yüzü düzgün, arka yüzü düzleştirilmeden bırakılmıştır. Stelin sağ üst yanı dışa doğru çıkıntılı olup kırıktır. Stelin alt köşelerinde kırıklık görülür. Stelin üst kısmında üçgen bir alınlık, alınlığın içinde kapı ile arasında kalın silmeler bulunan kavisli bir bulunmaktadır. Nişin içinde başını sağa doğru çevirmiş bir kuş işlenmiştir. Alınlığı sol üstünde bitkisel bezeme, sağ yanında bir kabın içinde çıkan üzüm dalları yer alır. Stelin ortasındaki kapı oldukça derin işlenmiş olup söve kısımlarında bitkisel bezemeler vardır. Kapı üzerinde dört panel işlenmiştir.

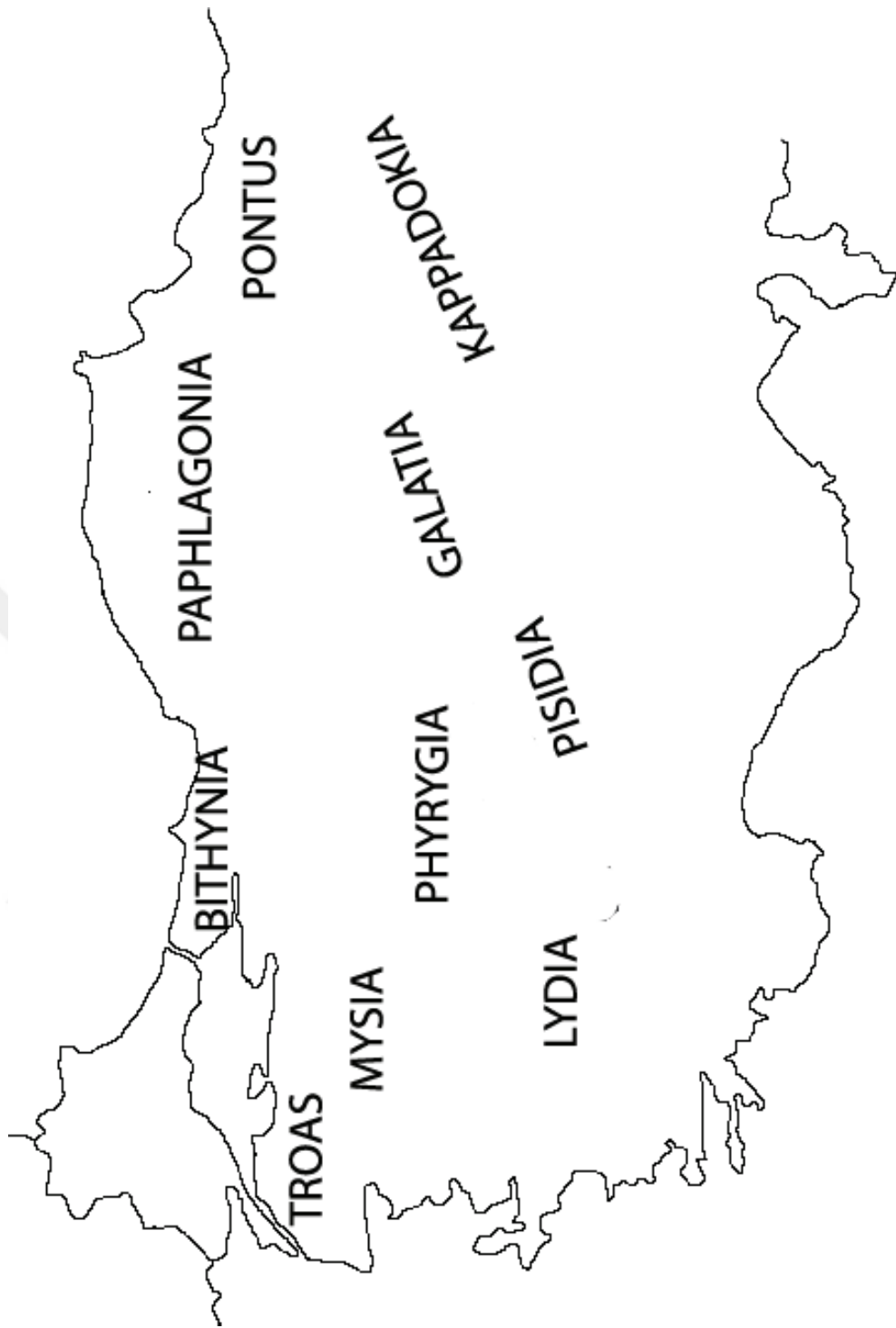
Panellerin hepsi aynı genişlikte işlenmiş olup alt paneller daha yüksektir. Sol üst panelde dört yapraklı bir rozet, sağ panelde anahtar deliği sağa doğru olan bir anahtar levhası görülmektedir. Alt panellerin ikisinde de baklava dilimi şeklinde geometrik kabartma ve içlerinde yuvarlar kapı tokmağı vardır.

Tarih:MS 145-200/220

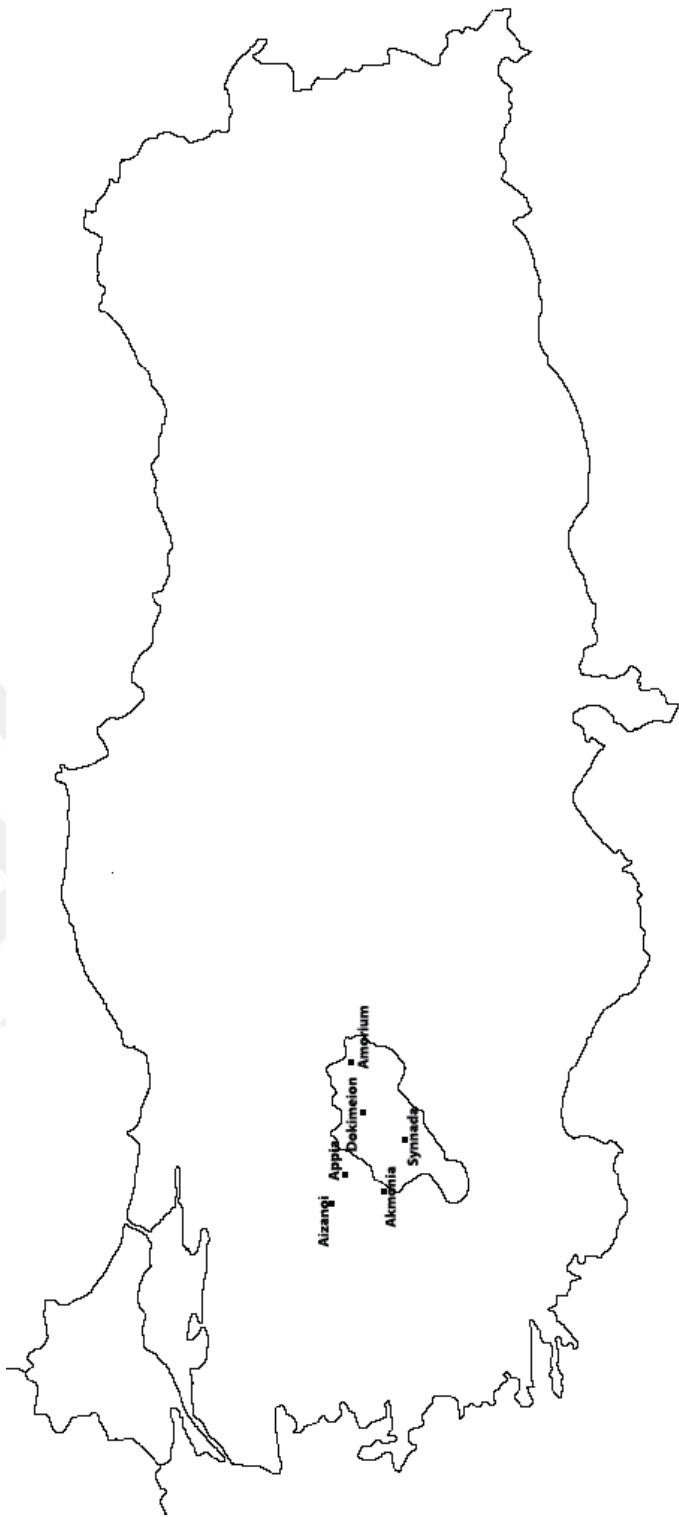
HARİTALAR

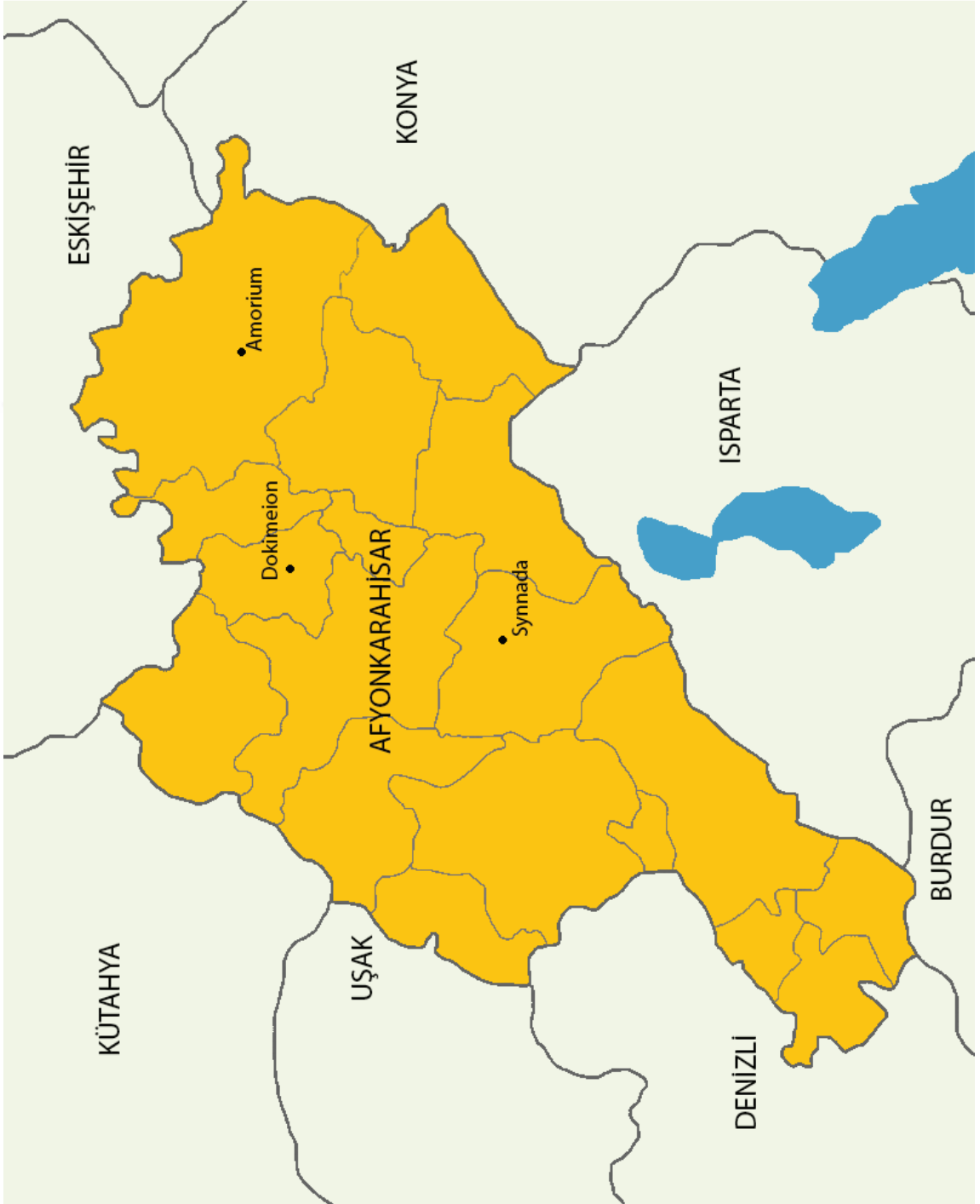
Harita 1

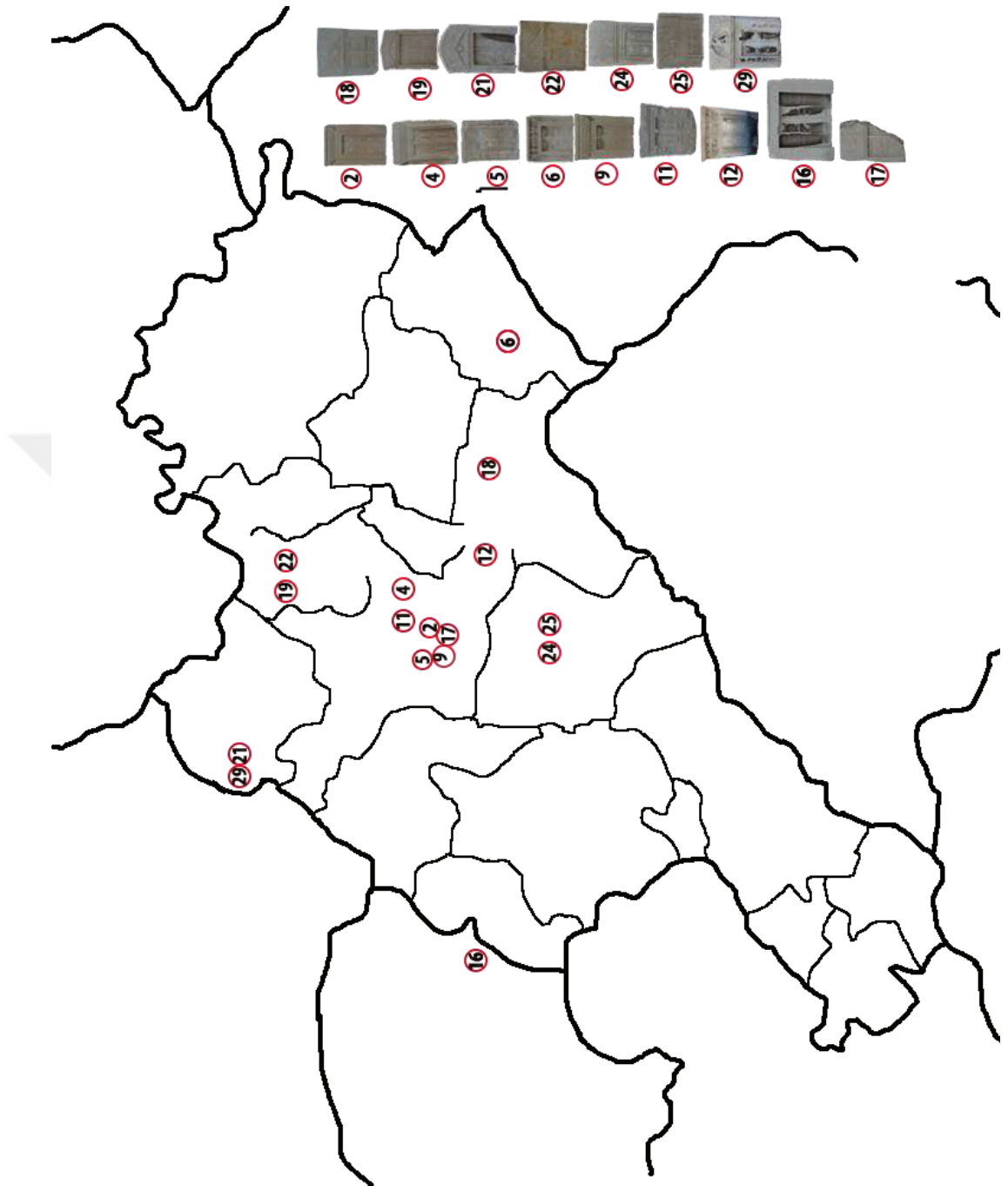
Harita 2

Harita 3

Harita 4

Harita 5

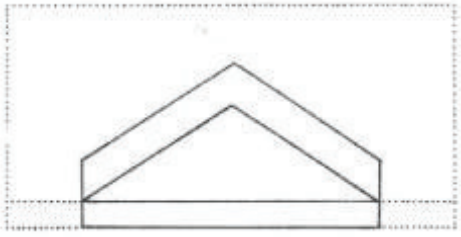
TABLOLAR

Tip İsimleri	Tipler	Bölge ve Şehir	Dönem-Tarih
Tip: A		Karaburun İkiztepe	MÖ6. Yy- MÖ 1. yy
Tip: B		Pessinus Kışlaköy	MÖ 23-MS14
Tip: C		Kuzey Frigya, Galatya ve Pisidya sınırları, Paphlagonia	Helenistik Dönem itibaren
Tip: D		Kuzey Frigya	Helenistik Dönem itibaren
Tip: E		Kuzey ve Orta Frigya, Güney Galatya	Helenistik Dönem itibaren

Tablo: 1a

Tip: F		Kuzey ve Orta Frigya ve Galatya	Roma İmparatorluk Dönemi
Tip: G		Orta Frigya ve Galatya sınırında	Roma İmparatorluk Dönemi
Tip: H		Amorium, Pessinus, Orkistos	Roma İmparatorluk Dönemi
Tip: J		Synnada, Dokimeion, Prymnessos, Akarçayebene	MS1.yy/ MS 2.yy
Tip: K		Prymnessos, Orkistos, Pessinus	MS1.yy/ MS 2.yy

Tablo: 1 b

Tip: L		Akmonia, Philemelion, Antiocheia, Aizonai	MS1.yy/ MS 2.yy
Tip: M		Frigya Bölgesi	MS1.yy- MS 2.yy

Tablo: 1 c

Çizim	Tarih	Tip
	MS 110	Tip 1
	MS 130	Tip 1
	MS 130-165/170	Tip 1

Tablo 2a

	MS 140/150	Tip 2a
	MS 150	Tip 2b
	MS 150	Tip 2c
	MS 180/190	Tip 2d
	MS 190	Tip 2e
	MS 190-260	Tip 2f

Tablo 2b

Resim	Kat. No.	Atölye	Tip	Tarih
	Kat. No: 1	Synnada	Synnada Tip J	MS 120-130
	Kat. No: 2	Synnada	Synnada Tip J	MS 120-130
	Kat. No: 3	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 120-130
	Kat. No: 4	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 120-130
	Kat. No: 5	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 115-140
	Kat. No: 6	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 110-140

Tablo 3a

	Kat. No: 7	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 130-170
	Kat. No: 8	Dokimeion	Tip J Dokimeion I	MS 130-170
	Kat. No: 9	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIa	MS 140/150- 170
	Kat. No: 10	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIa	MS 140/150- 170
	Kat. No: 11	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIa	MS 140/150- 170
	Kat. No: 12	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIa	MS 140/150- 170

Tablo 3b

	Kat. No: 13	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIb	MS 140-170
	Kat. No: 14	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIb	MS 140-170
	Kat. No: 15	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIb	MS 140-170
	Kat. No: 16	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIb	MS 140-170
	Kat. No: 17	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIId	MS 180-220
	Kat. No: 18	Dokimeion	Tip J Dokimeion IIId	MS 180-190

Tablo 3c

	Kat. No: 19	Dokimeion	Tip J Dokimeion II d	MS 180-200
	Kat. No: 20	Dokimeion	Tip J Dokimeion II e	MS 180-200
	Kat. No: 21	Dokimeion	Tip J Dokimeion II f	MS 220-230
	Kat. No: 22	Dokimeion	Tip J Dokimeion II f	MS 190-200
	Kat. No: 23	Dokimeion	Tip J Dokimeion II f	MS 220-230
	Kat. No: 24	Akmonia	Tip G	MS 140-160

Tablo 3d

	Kat. No: 25	Tembris Merkez Atölye	Tip C	MS 130-150
	Kat. No: 26	Tembris Merkez Atölye	Tip F	MS 150-170
	Kat. No: 27	Tembris Merkez Atölye	Tip C Tembris Merkez Atölye Ib	MS 140/150-180
	Kat. No: 28	Appia	Tip F	MS 180-190
	Kat. No: 29	Amorium	Tip F	MS 2. yy 2. yarısı
	Kat. No: 30	Amorium	Tip C	MS 2. yy 2. yarısı

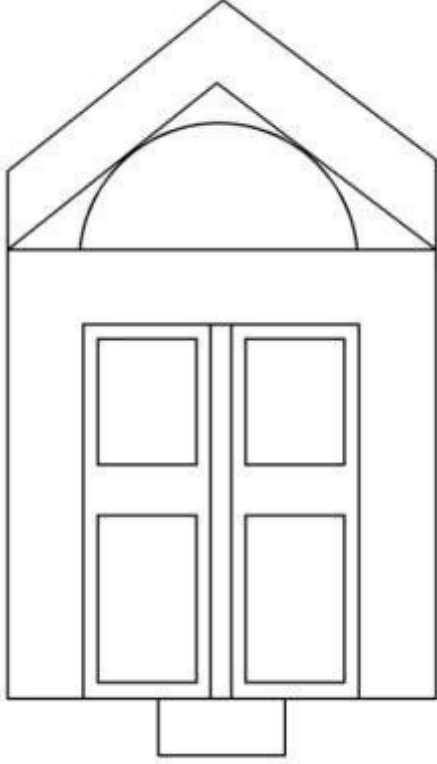
Tablo 3e

	Kat. No: 31	Aizanoi	Tip G Naiskos Stel I Ib	MS 145- 200/220
---	--------------------	----------------	--	----------------------------------

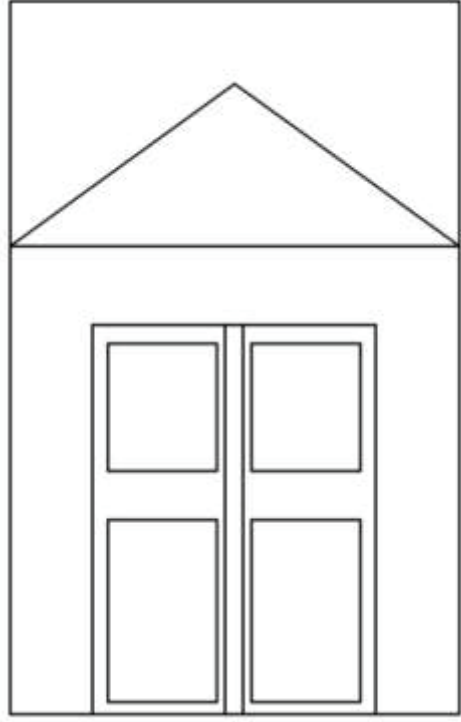
Tablo 3f

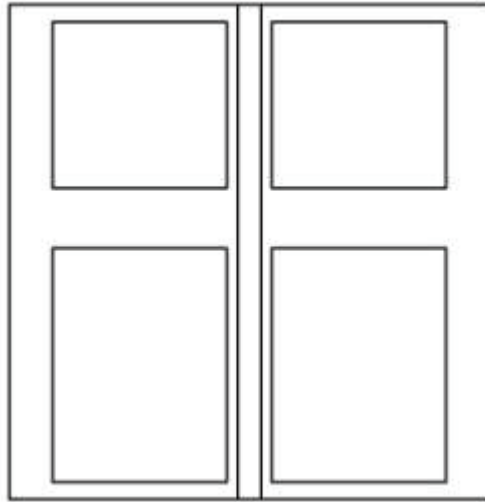
ÇİZİMLER

Çizim 1

Çizim 2

Çizim 3

Tip A

Çizim 4

Tip B

Çizim 5

Tip M

Çizim 13

Tip C

Çizim 6

Tip D

Çizim 7

Tip E

Çizim 8

Tip F

Çizim 9

Tip G

Çizim 10

Tip K

Çizim 14

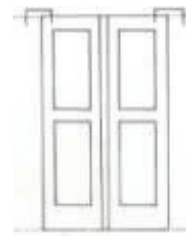
Tip H

Çizim 11

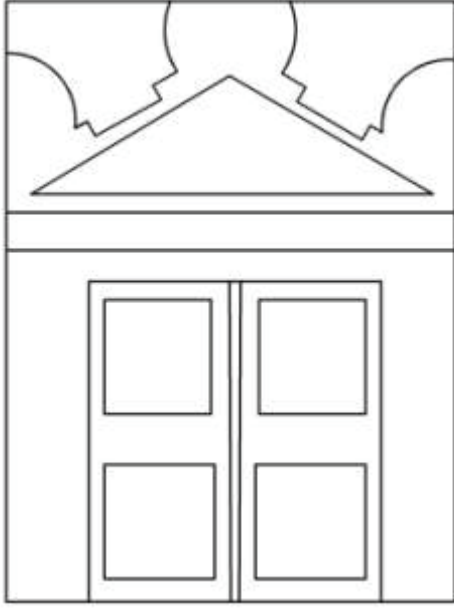
Tip J

Çizim 12

Tip L

Çizim 15

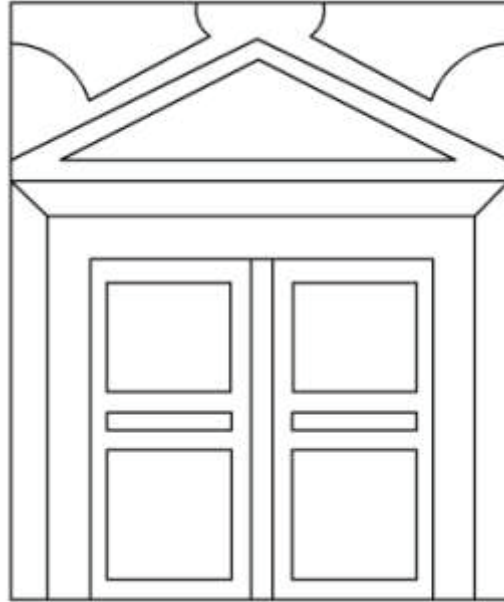
110

Çizim 16

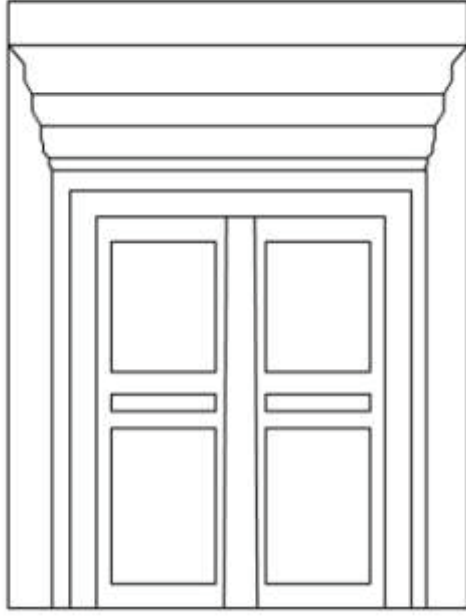
130

Çizim 17

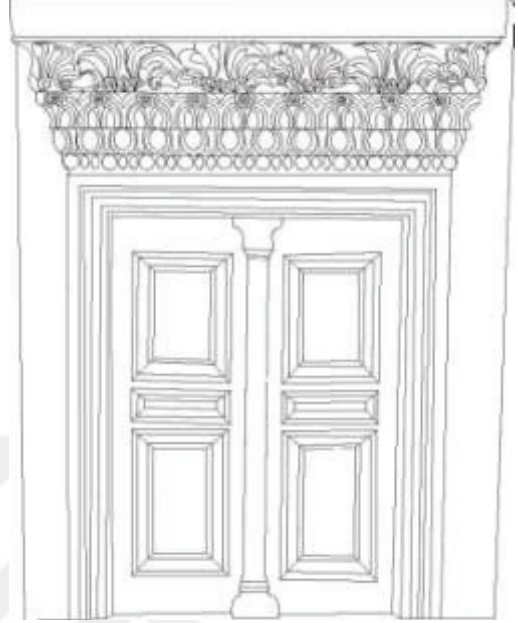
130-165/170

Çizim 18

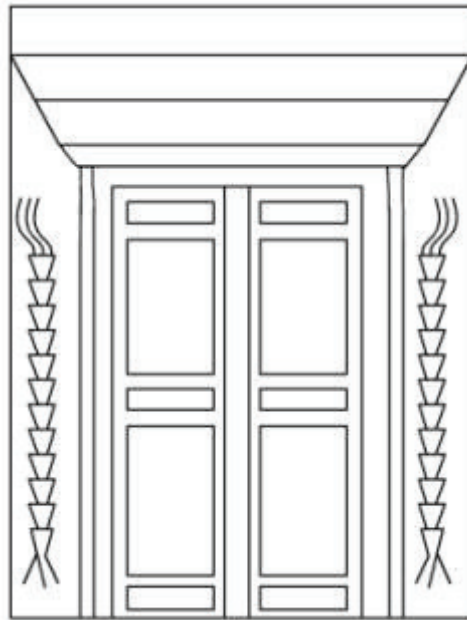
140/150

Çizim 19

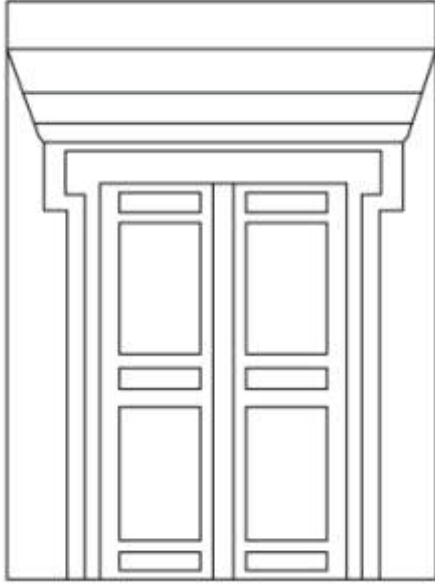
150

Çizim 20

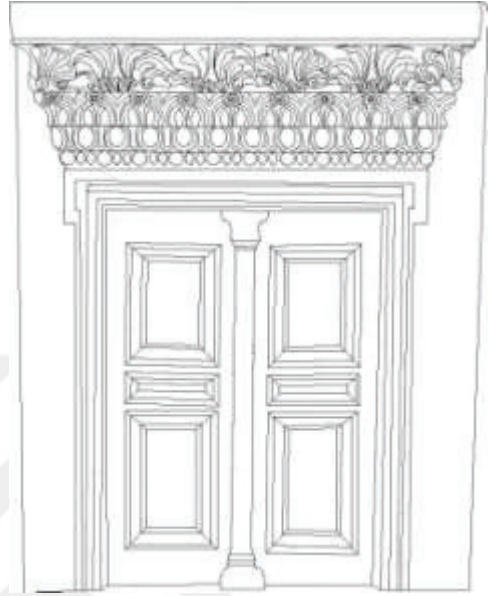
150

Çizim 21

180/190

Çizim 22

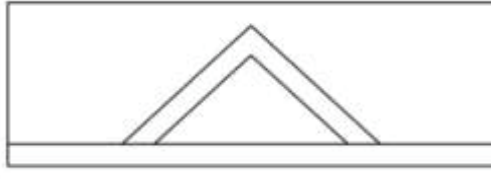
190

Çizim 23

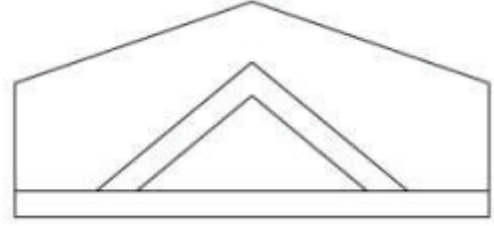
190-260

Çizim 24

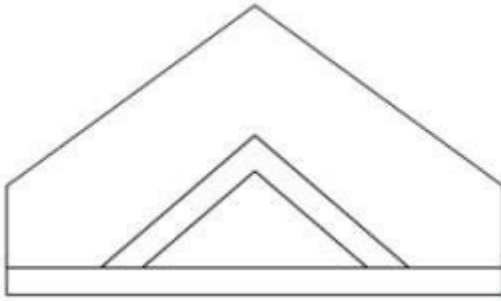
Dikdörtgen blokta üçgen alınlık

Çizim 25: 1. Evre

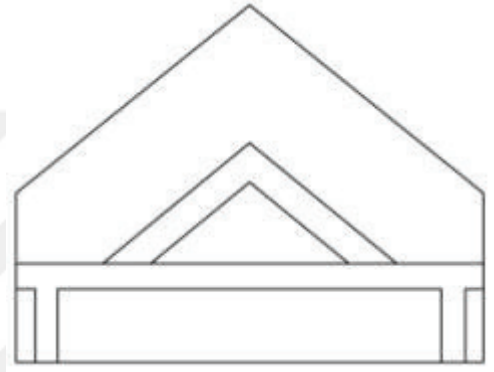
Hafif sivrilen dikdörtgen blokta üçgen alınlık

Çizim 26: 2. Evre

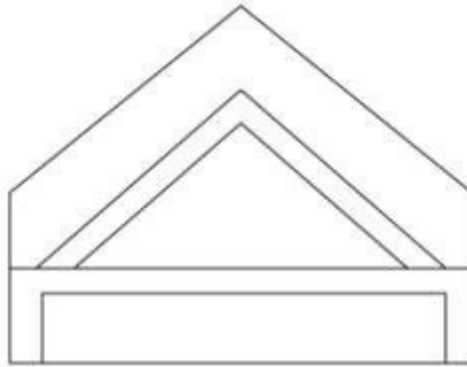
Sivrilmiş dikdörtgen blokta üçgen alınlık

Çizim 27: 3. Evre

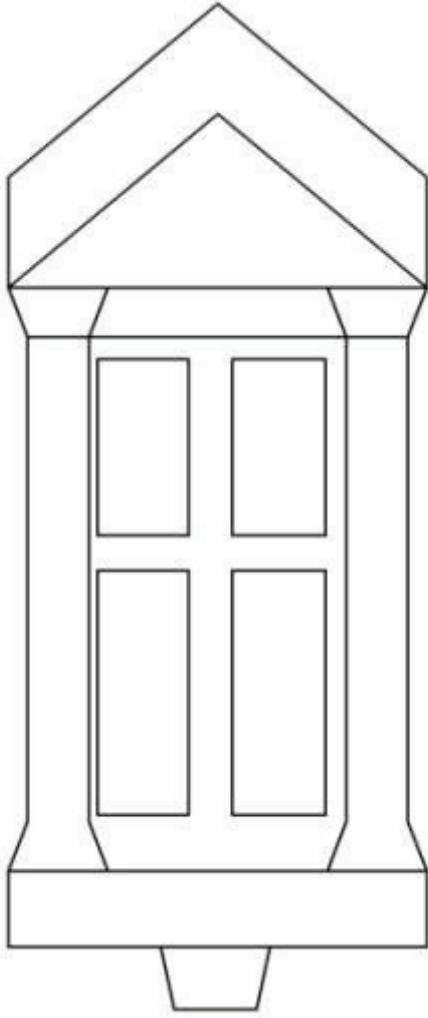
Sivrilmiş dikdörtgen blokta lentolu üçgen alınlık

Çizim 28: 4. Evre

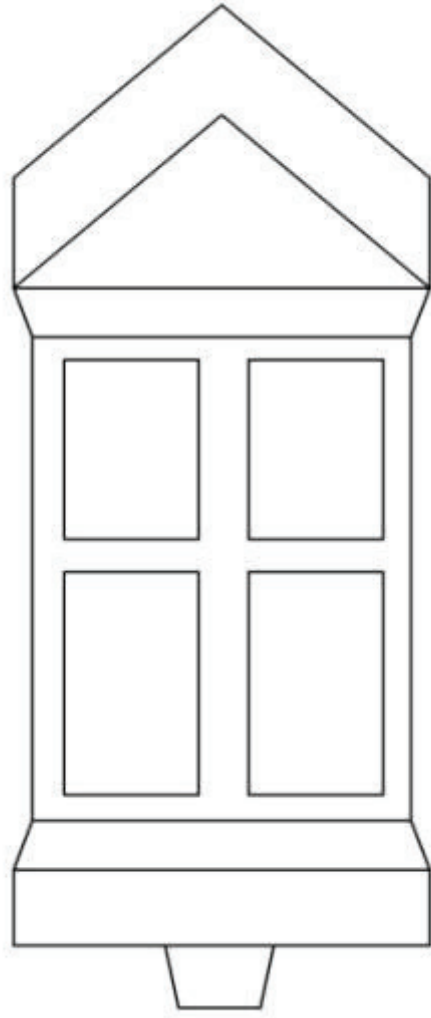

Sivrilmiş dikdörtgen blokta lentolu geniş üçgen alınlık

Çizim 29: 5. Evre

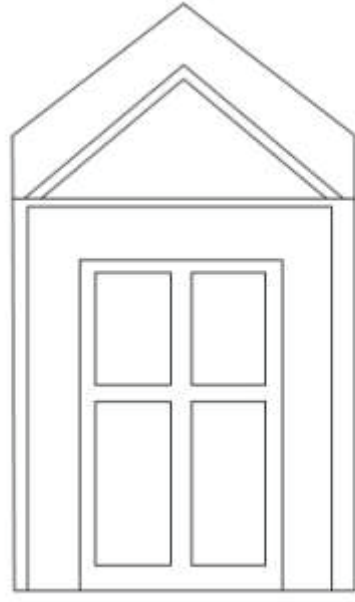
Çizim 30

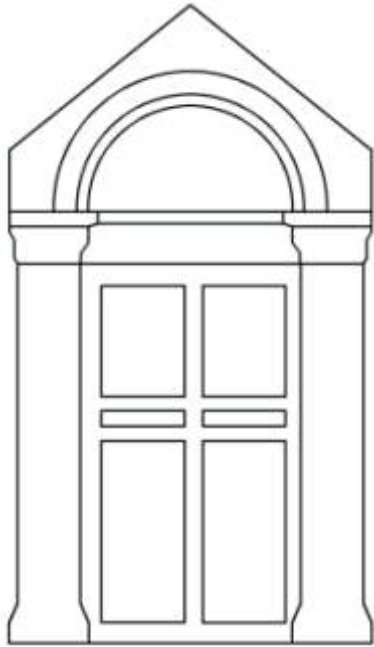
Çizim 31

Çizim 32: Tip 1a

Çizim 33: Tip 1b

Çizim 34: Tip 2a

Çizim 35: Tip 2b

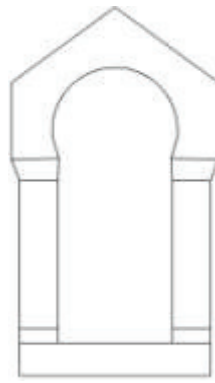
130-150

Çizim 36: 1a

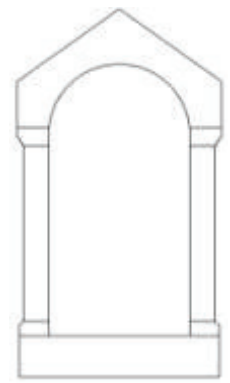
140/50-190

Çizim 37: 1b

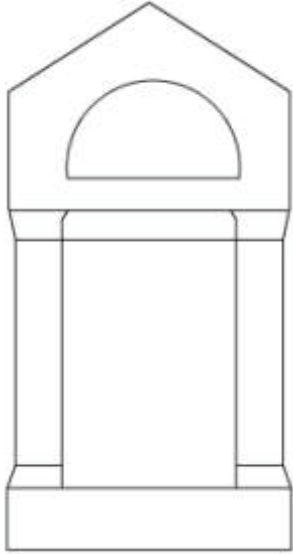
170/80-310

Çizim 38: 2a

170/80-310

Çizim 39: 2b

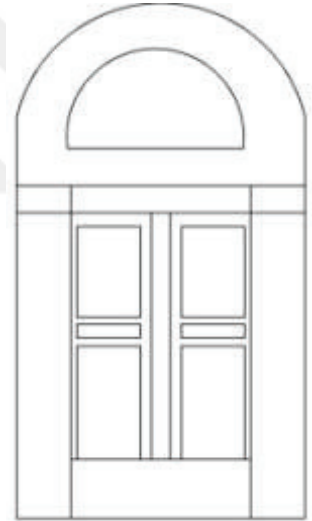
170/80-230

Çizim 40: 3

190/200

Çizim 41: 4a

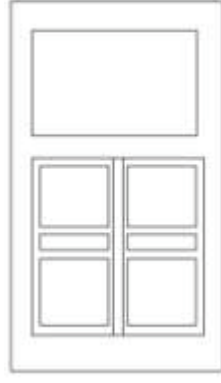
200/210

Çizim 42: 4b

180

Çizim 43: 5a

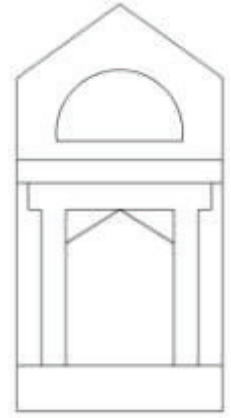
180

Çizim 44: 5b

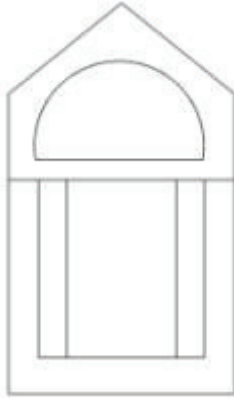
160/170

Çizim 45: 6a

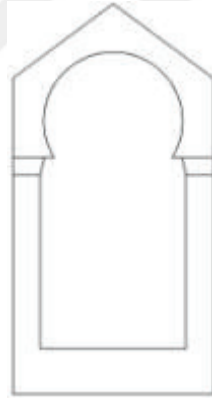
190

Çizim 46: 6b

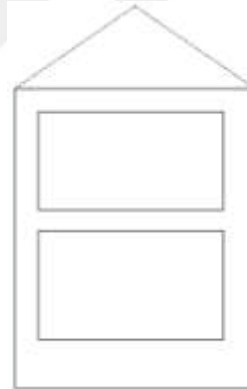
200-230/40

Çizim 47: 6c

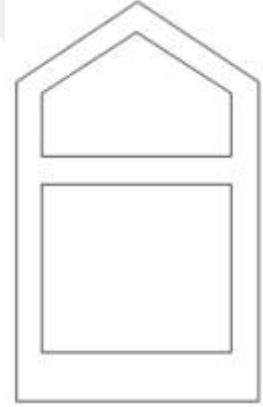
190-230

Çizim 48: 7

200

Çizim 48: 8a

180-240

Çizim 50: 8b

MS 85

Çizim 51

80/85

85

90-140

90-165

Çizim 52

70/85

70/85

140/145

Çizim 53

100

135

140/145

135

Çizim 54

80

80

80/85

80/85

80/90

145

145/170

170/180

175/200

145/170

Çizim 55

140/150

140/150

150-180

180/190

190

Çizim 56

140-160

150-170

160-190

160-170

140-160/170

160/170-180

190-200

170-230

Çizim 57

140-150

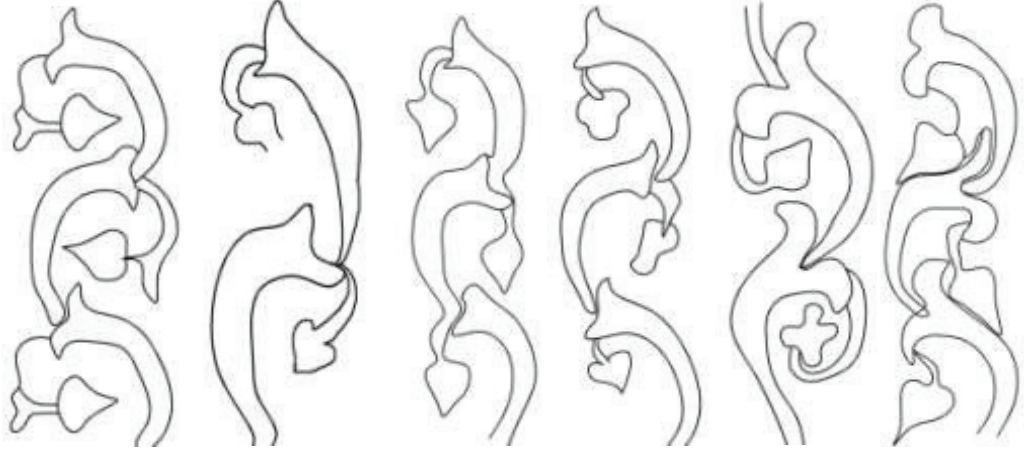

140/150-180

160-3.yy

Çizim 58

140/50

150/60

150-165

160-180

170-200

200-210/20

Çizim 59

180-210/220

210/20-240

240-310

Çizim 60

160/170-190

180-220

Çizim 61

E.9971

0 50cm

Çizim 62

0 E.1554 50cm

Çizim 63

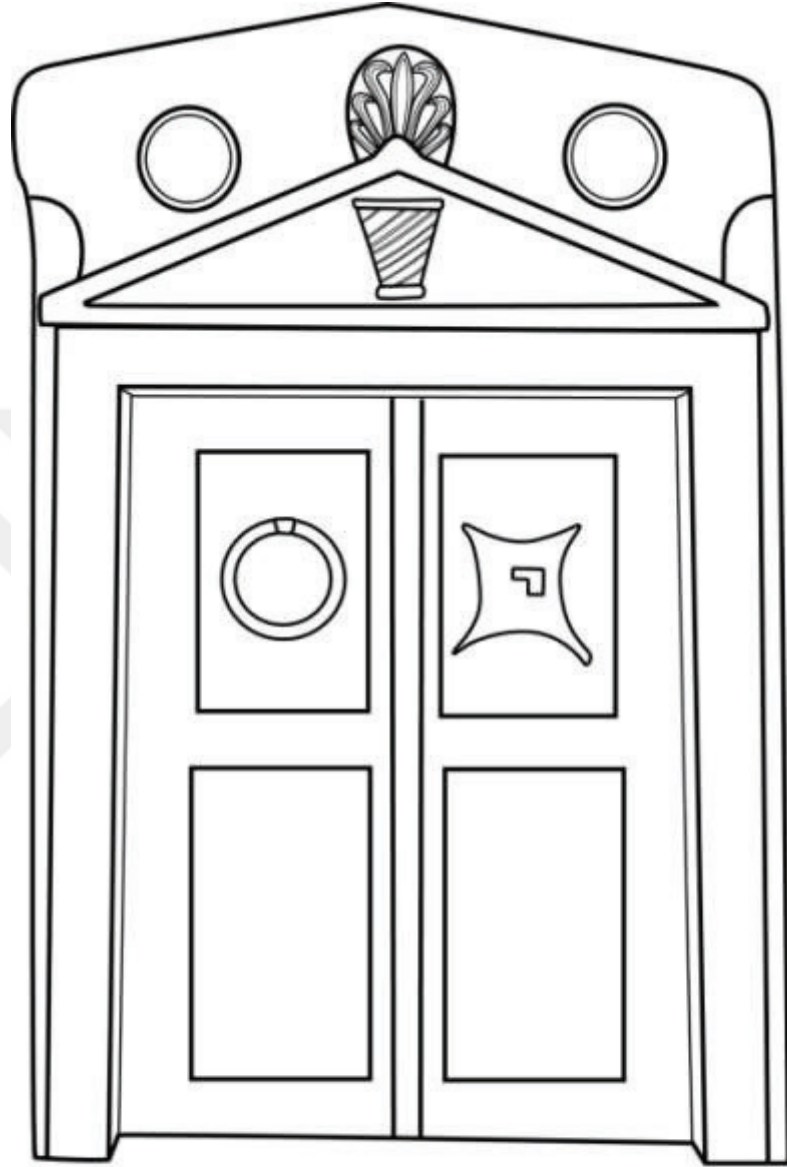

E.9993

0

50cm

Çizim 64

E.9520

0

50cm

Çizim 65

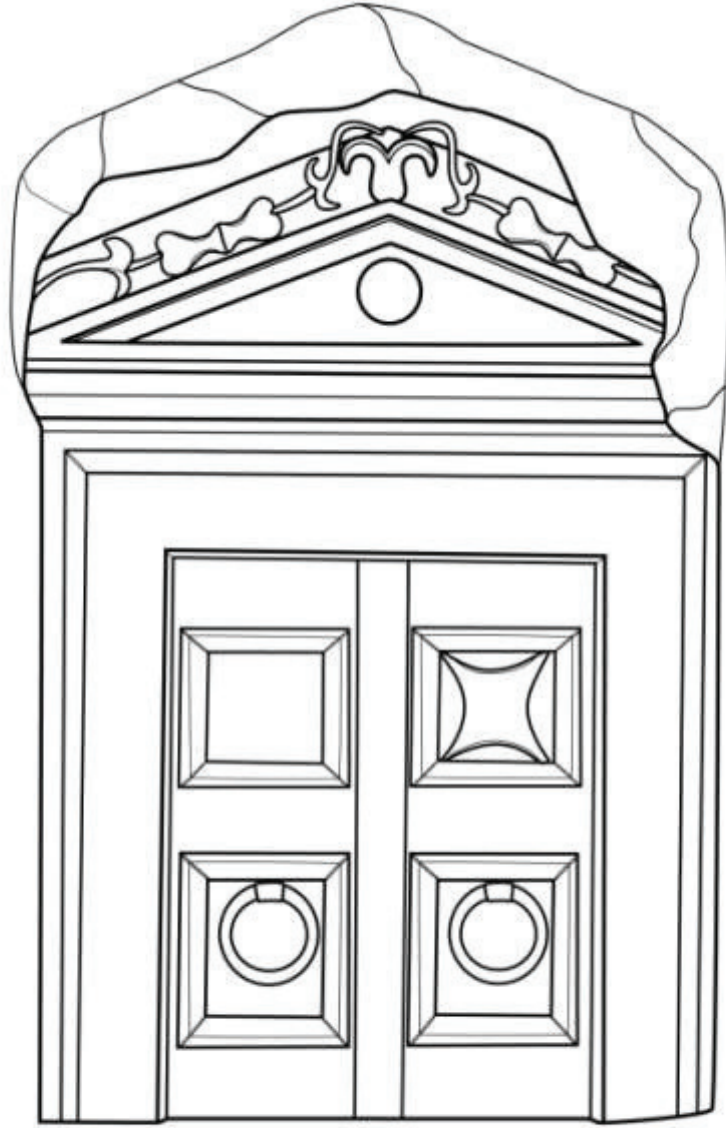
0

E.1647

50cm

Çizim 66

E.1549

0

50cm

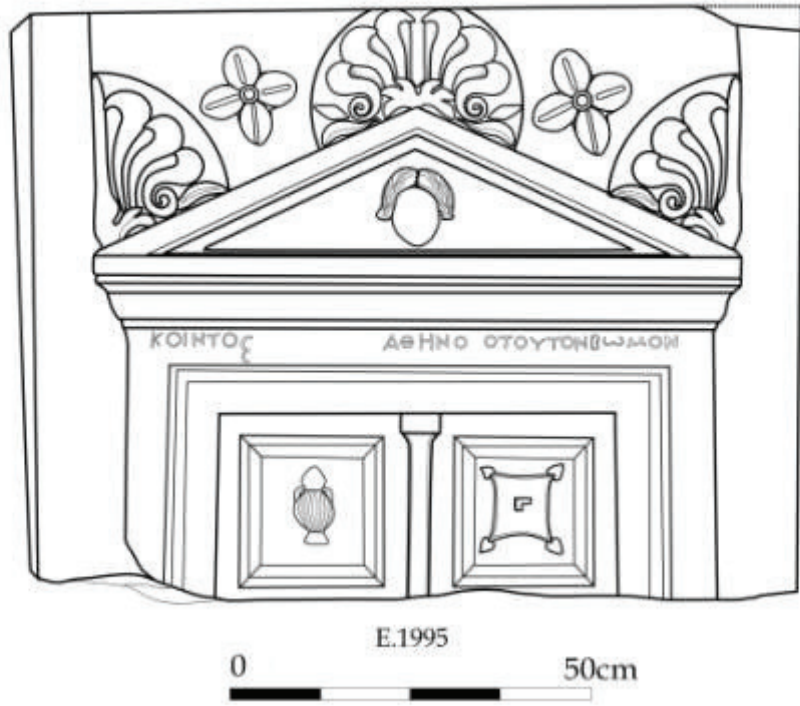
Çizim 67

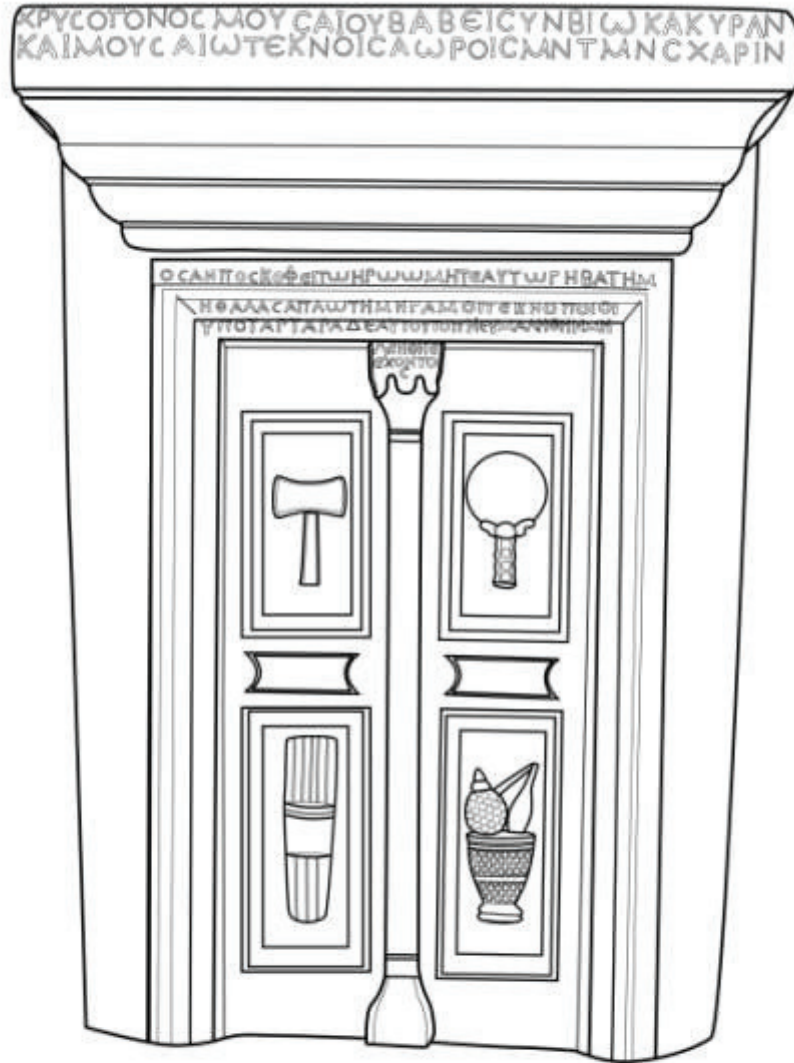
E.6497

Çizim 68

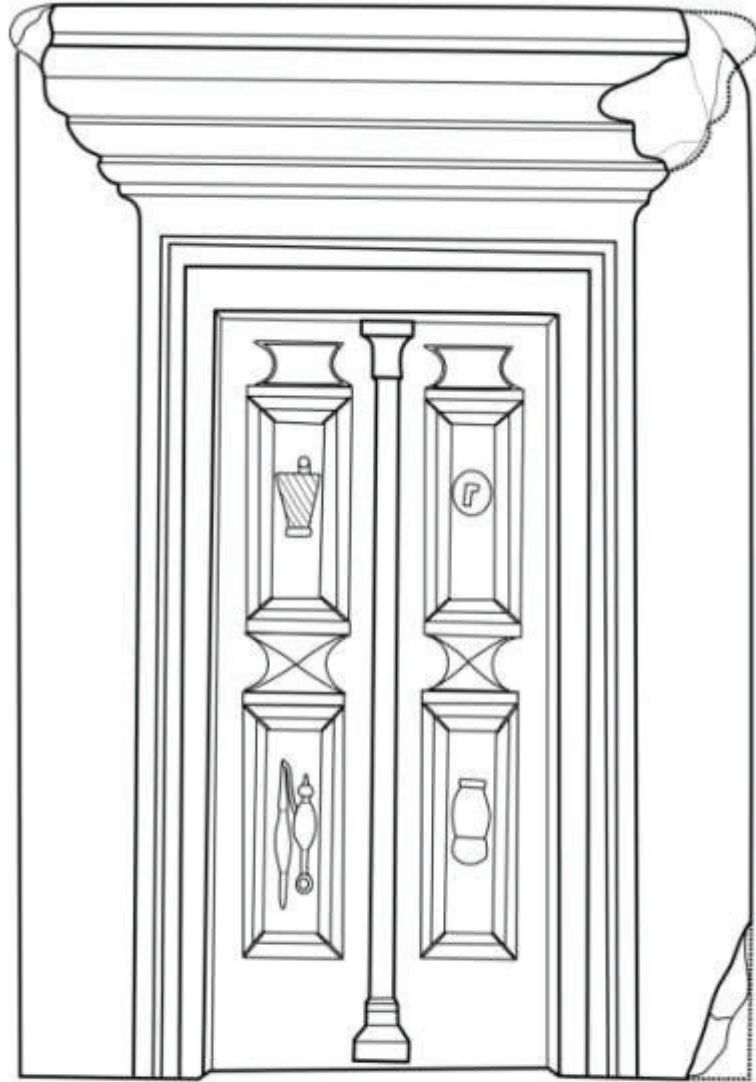

Çizim 69

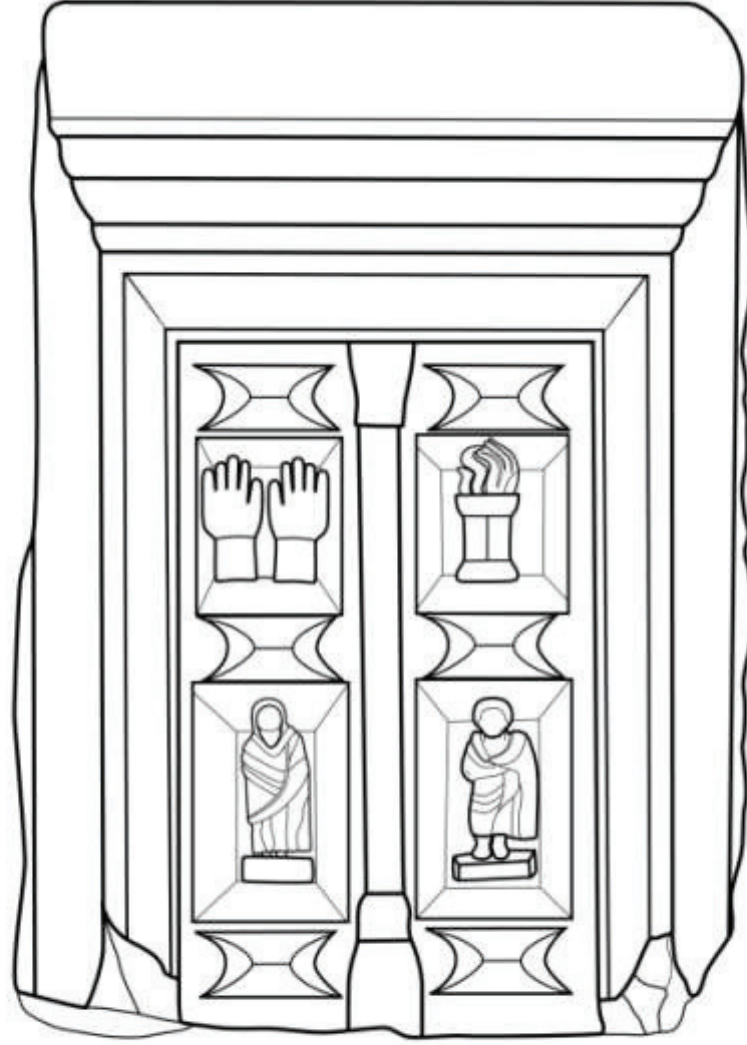
0 E.1472 50cm

Çizim 70

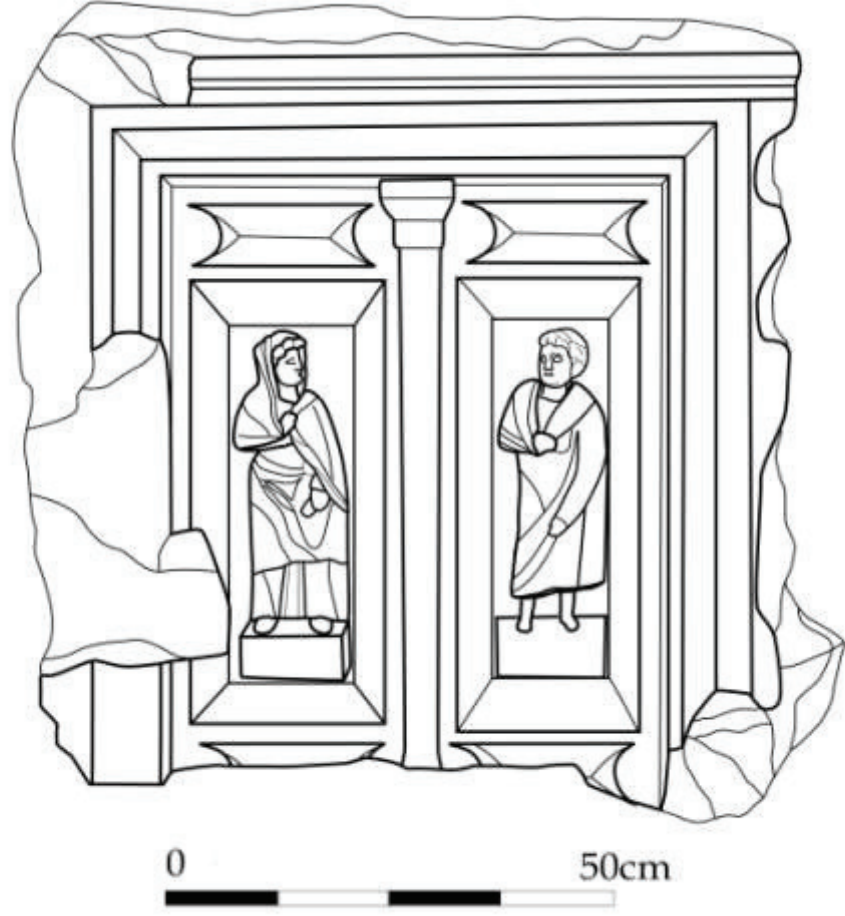
0 E.1551 50cm

Çizim 71

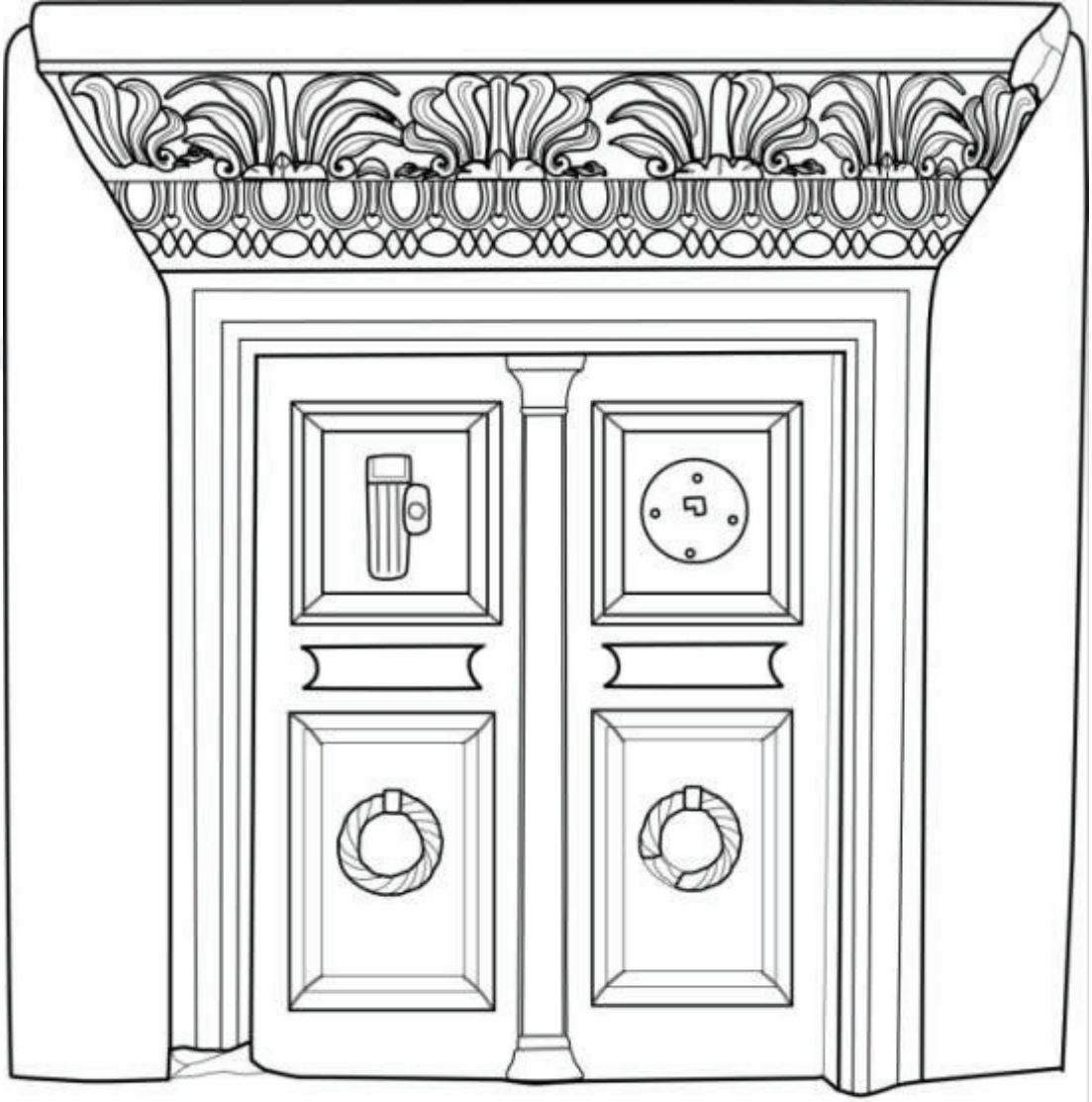

0 E.6981 50cm

Çizim 72

Çizim 73

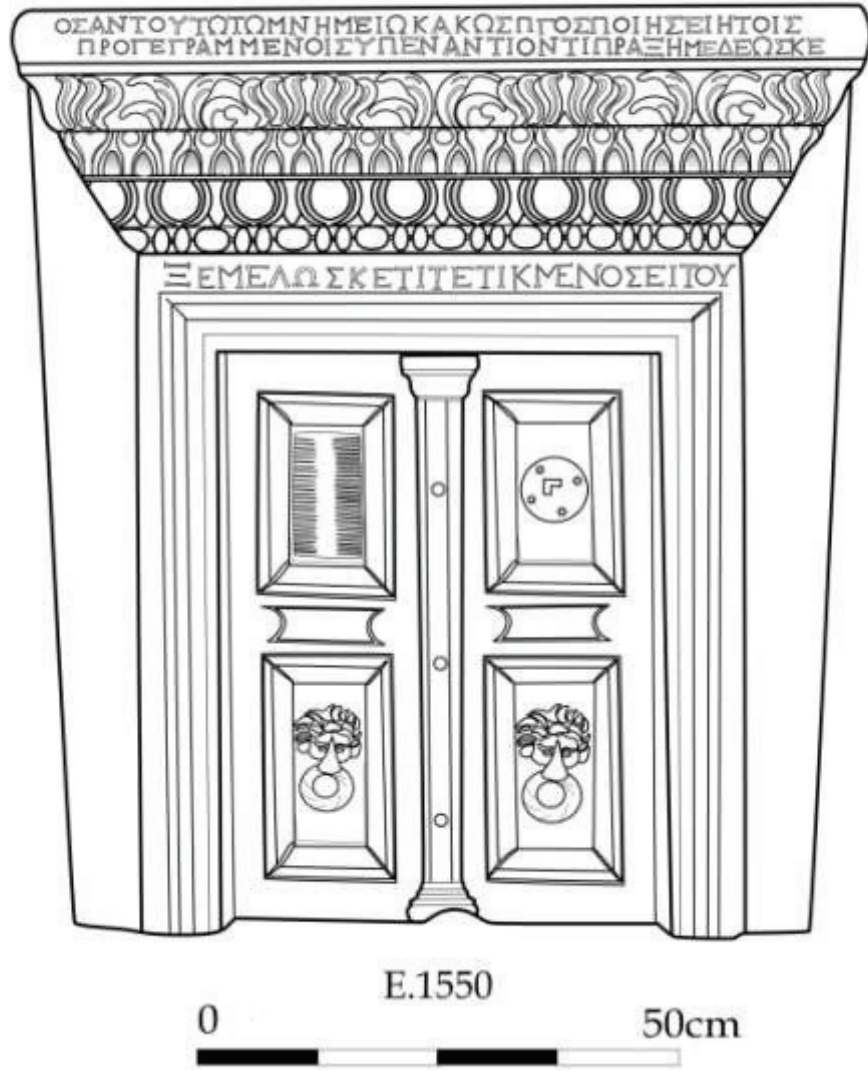
E.9336

0

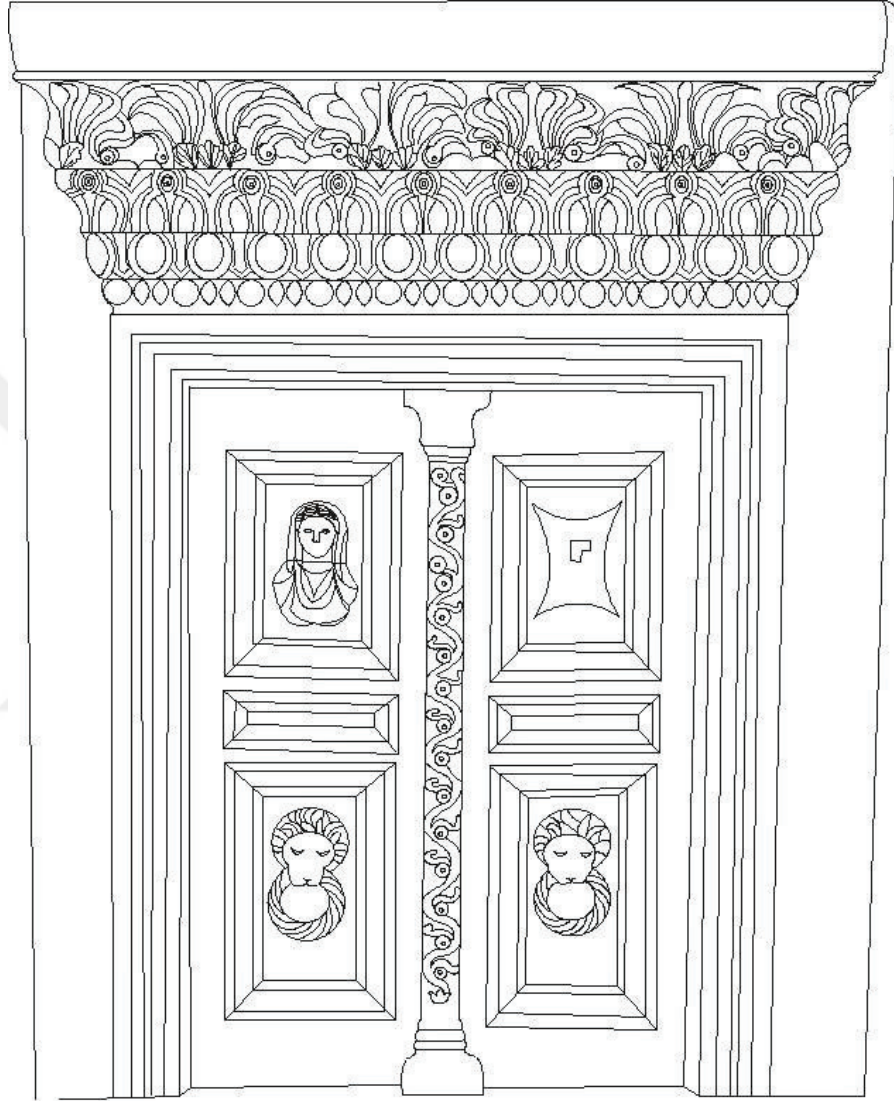
50cm

Çizim 74

Çizim 75

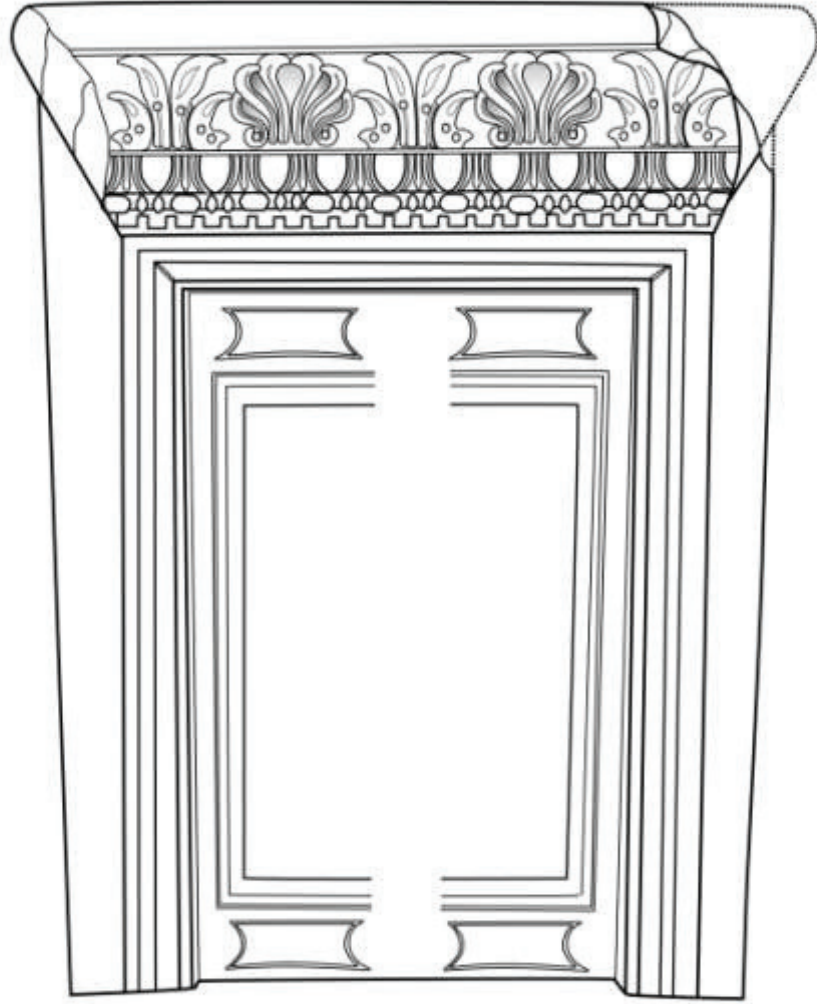
E. 1478

50 cm

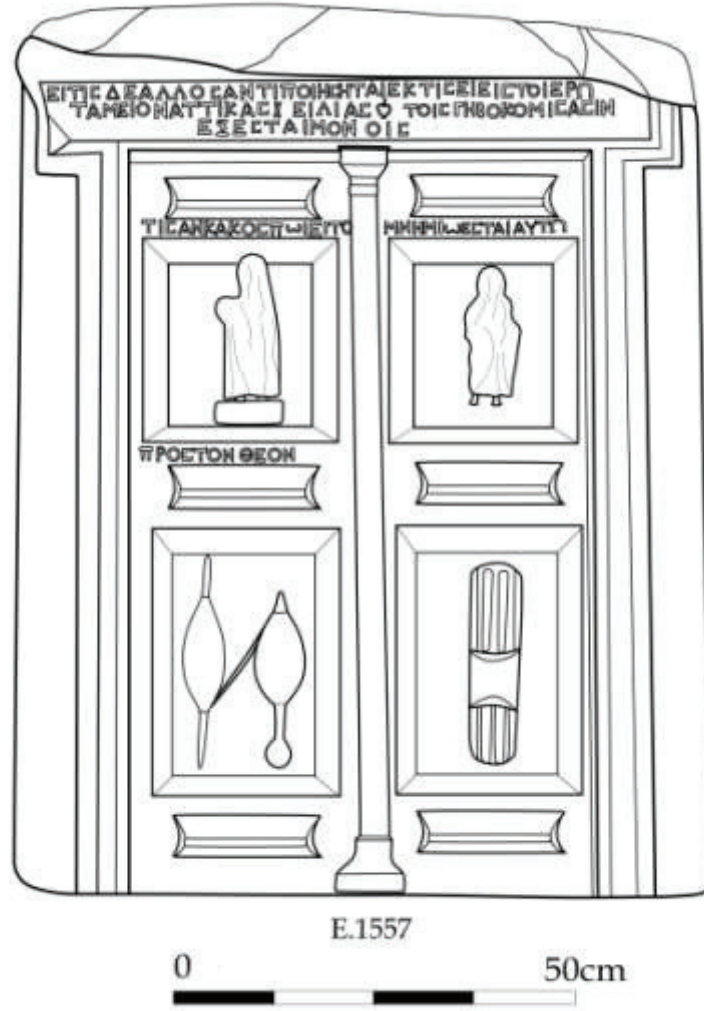

Çizim 76

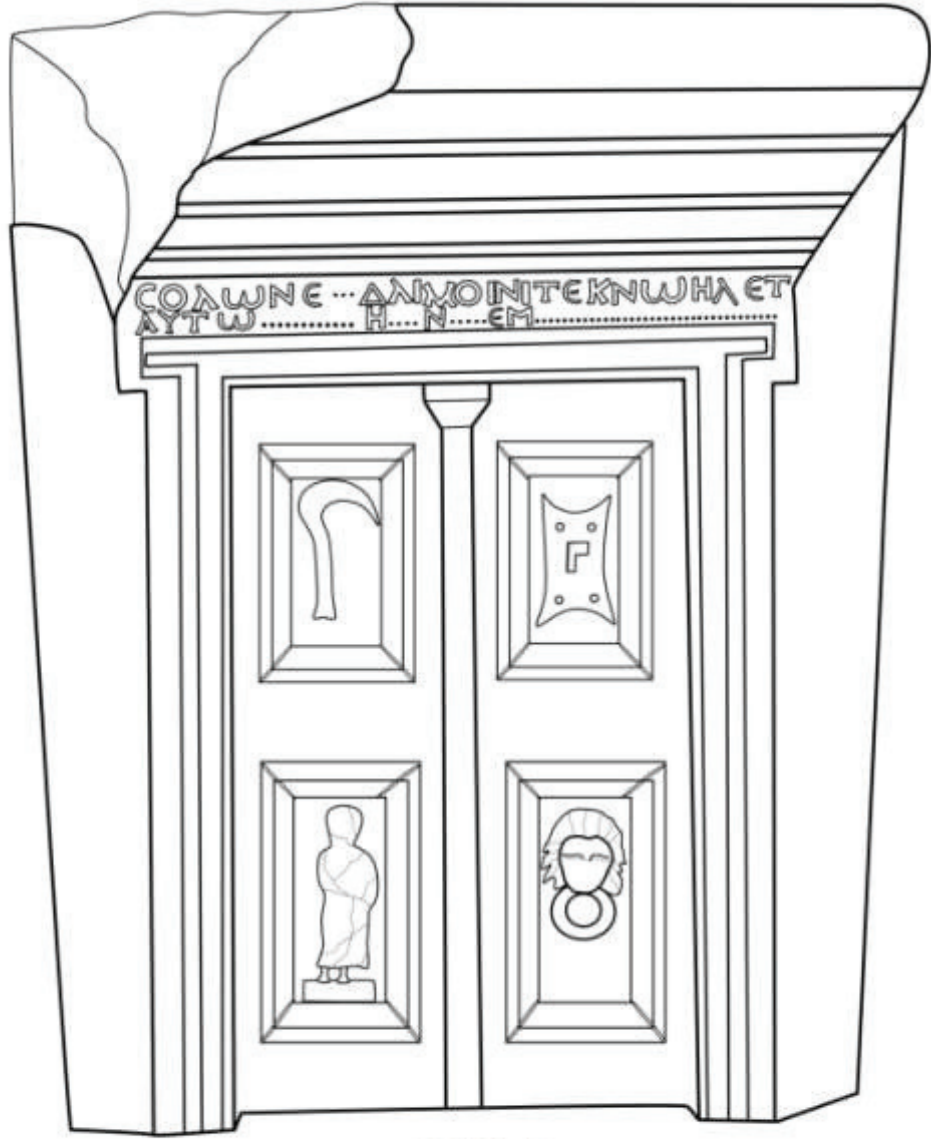

0 50cm

Çizim 77

Çizim 78

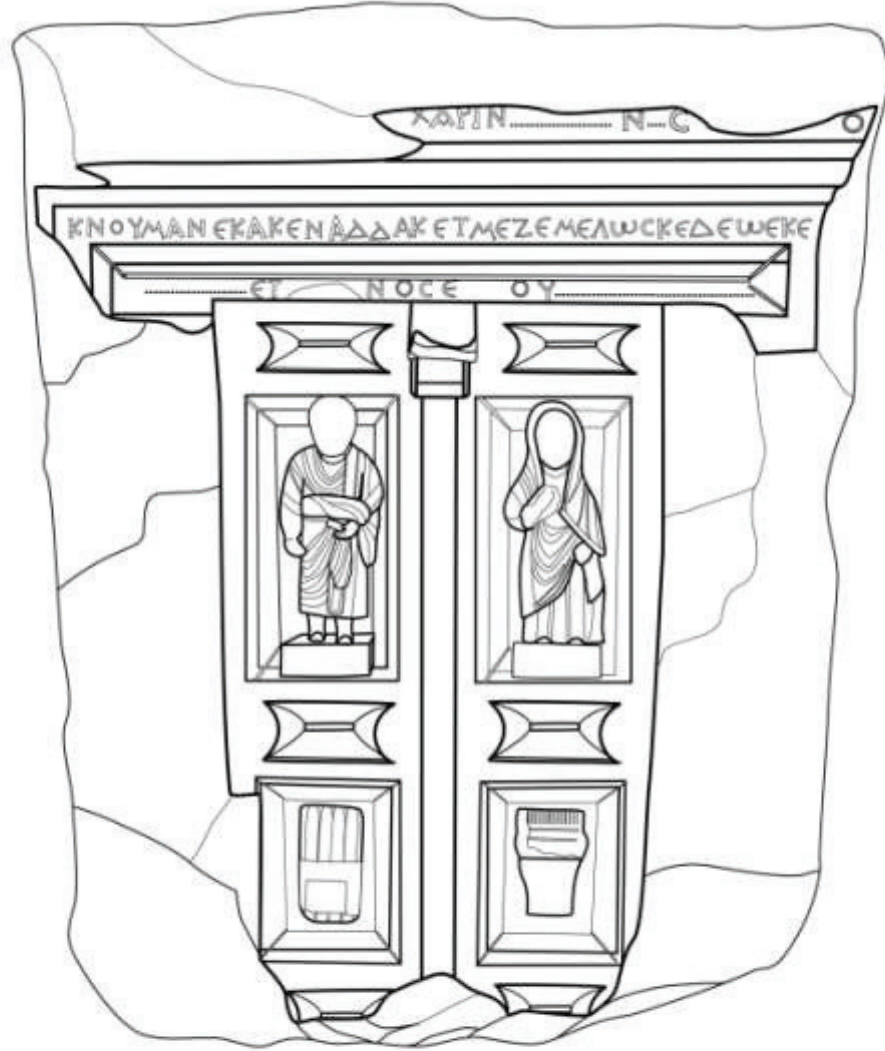
E.2011-40

0

50cm

Çizim 79

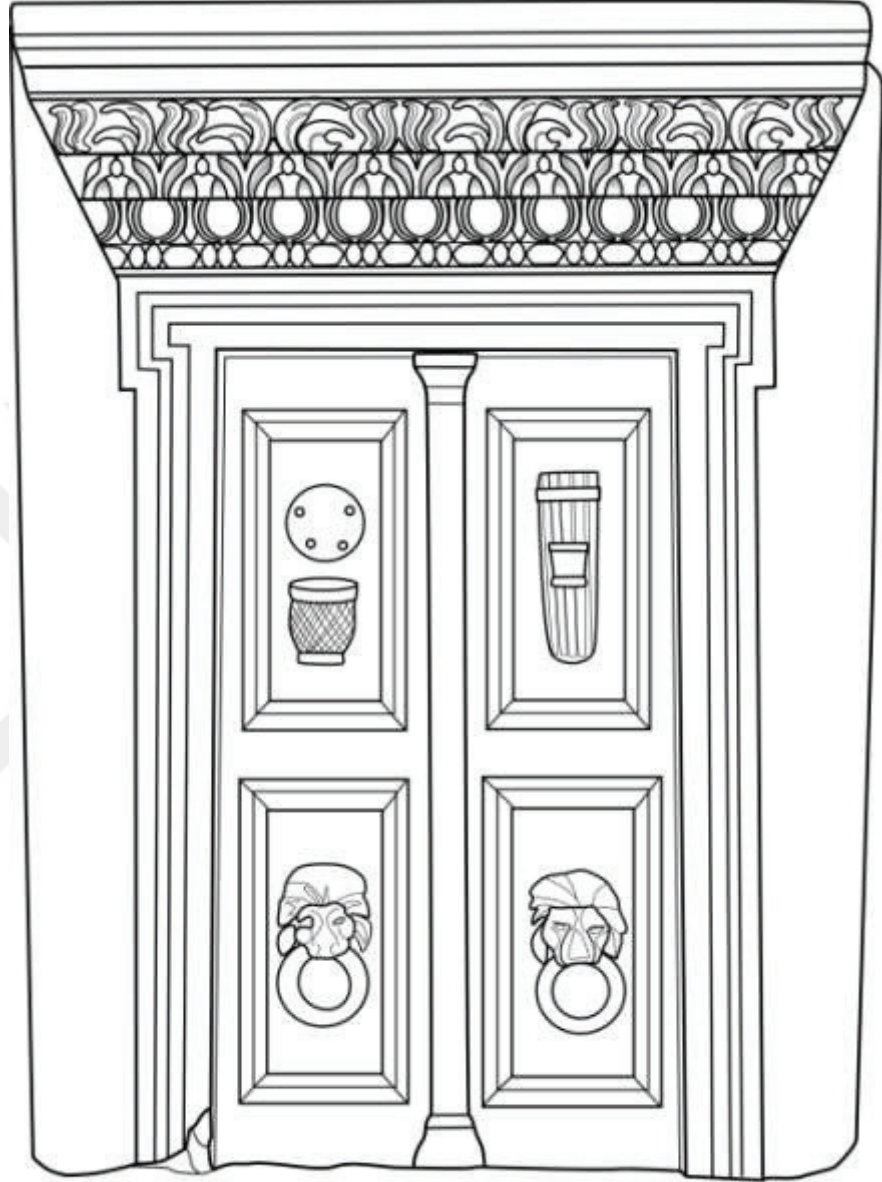
E. 10102

0

50cm

Çizim 80

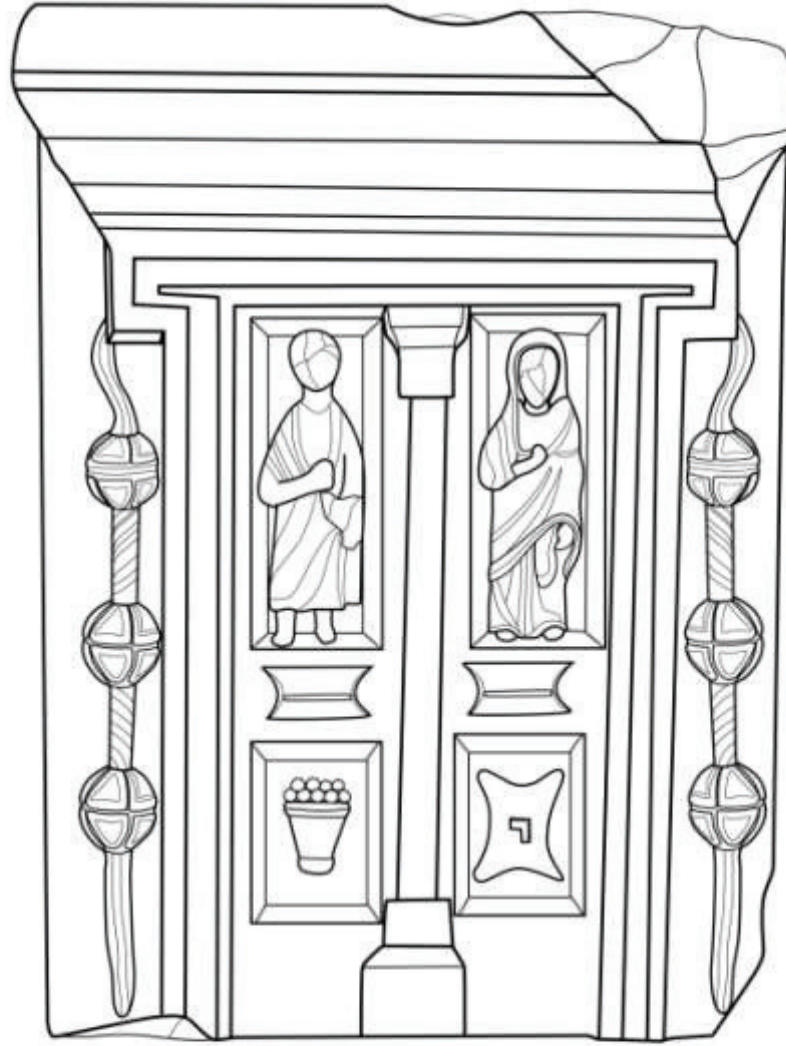

0

50cm

Çizim 81

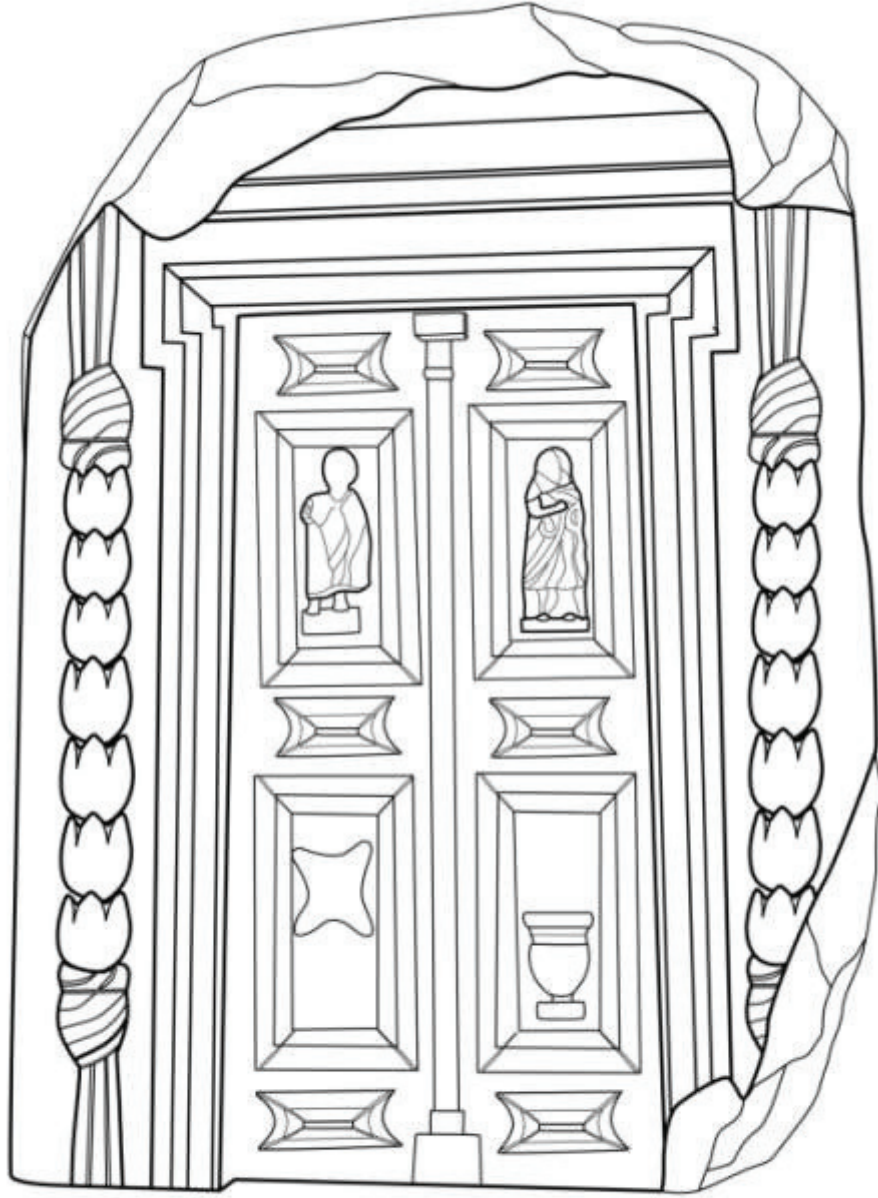
E.7312

0

50cm

Çizim 82

E.13426

0

50cm

Çizim 83

0 E.2002-1A 50cm

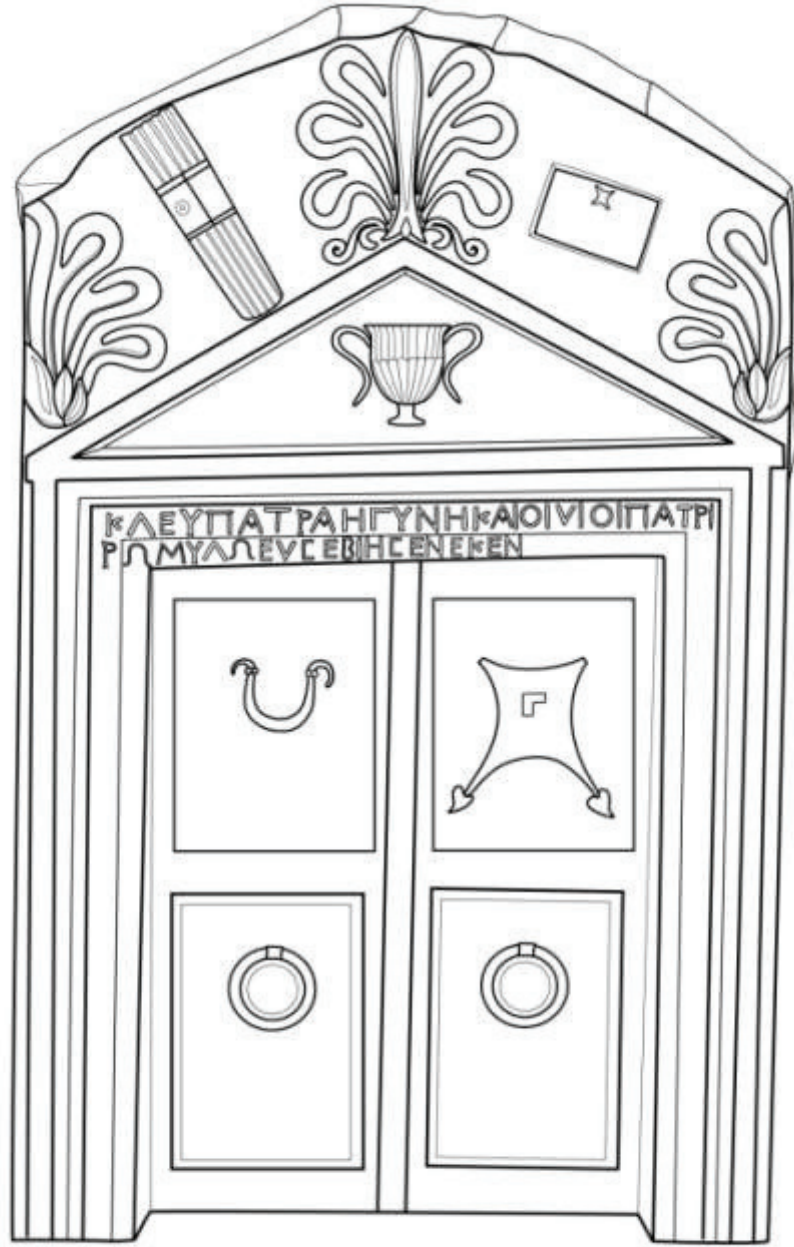
Çizim 84

E.1470

0 50cm

Çizim 85

E.7689

0

50cm

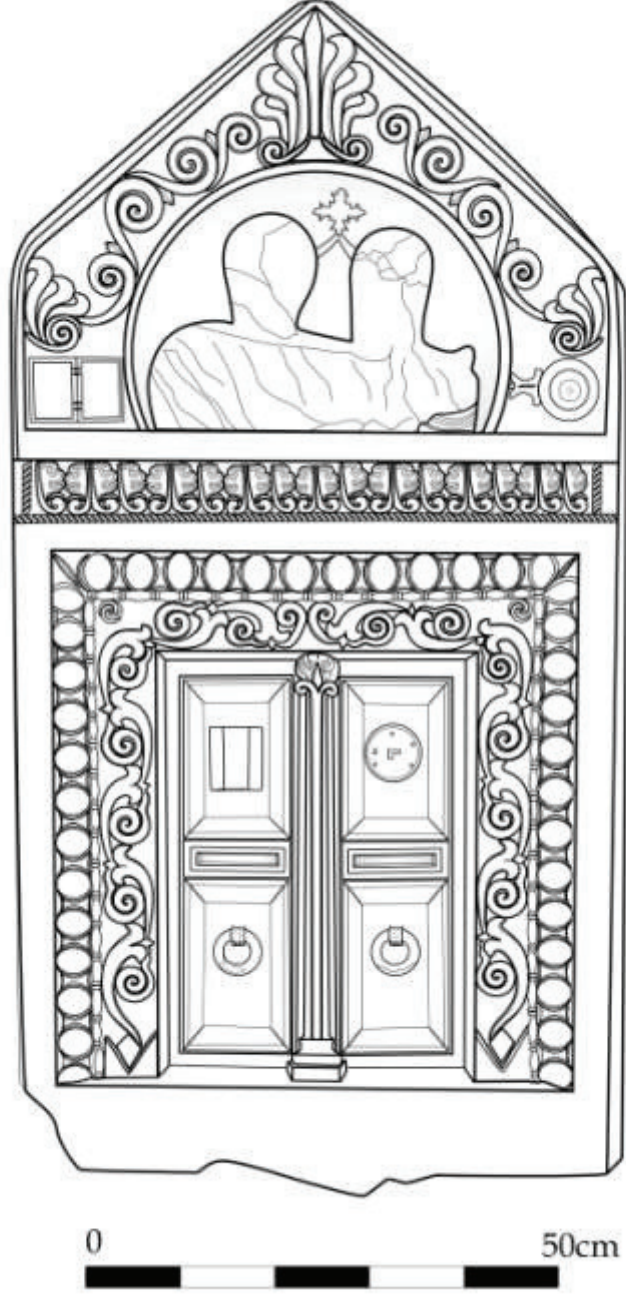

Çizim 86

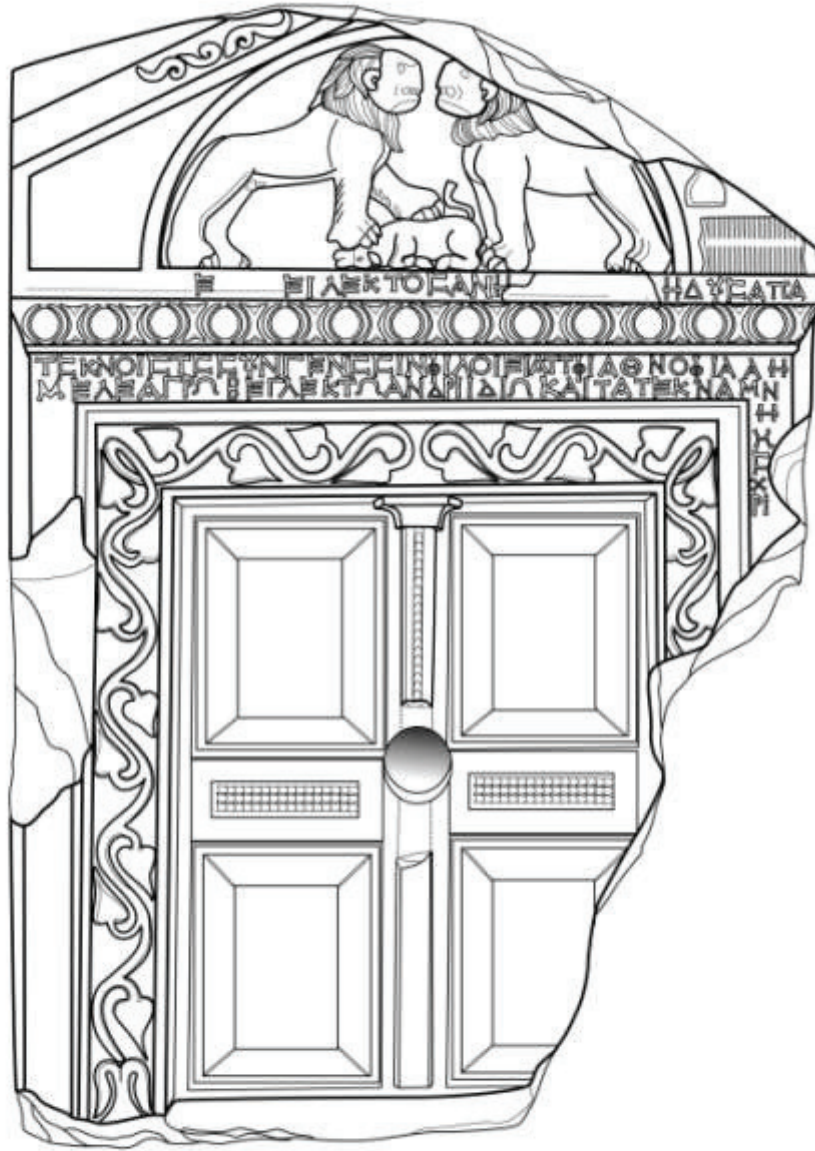

0 E.7688 50cm

Çizim 87

Çizim 88

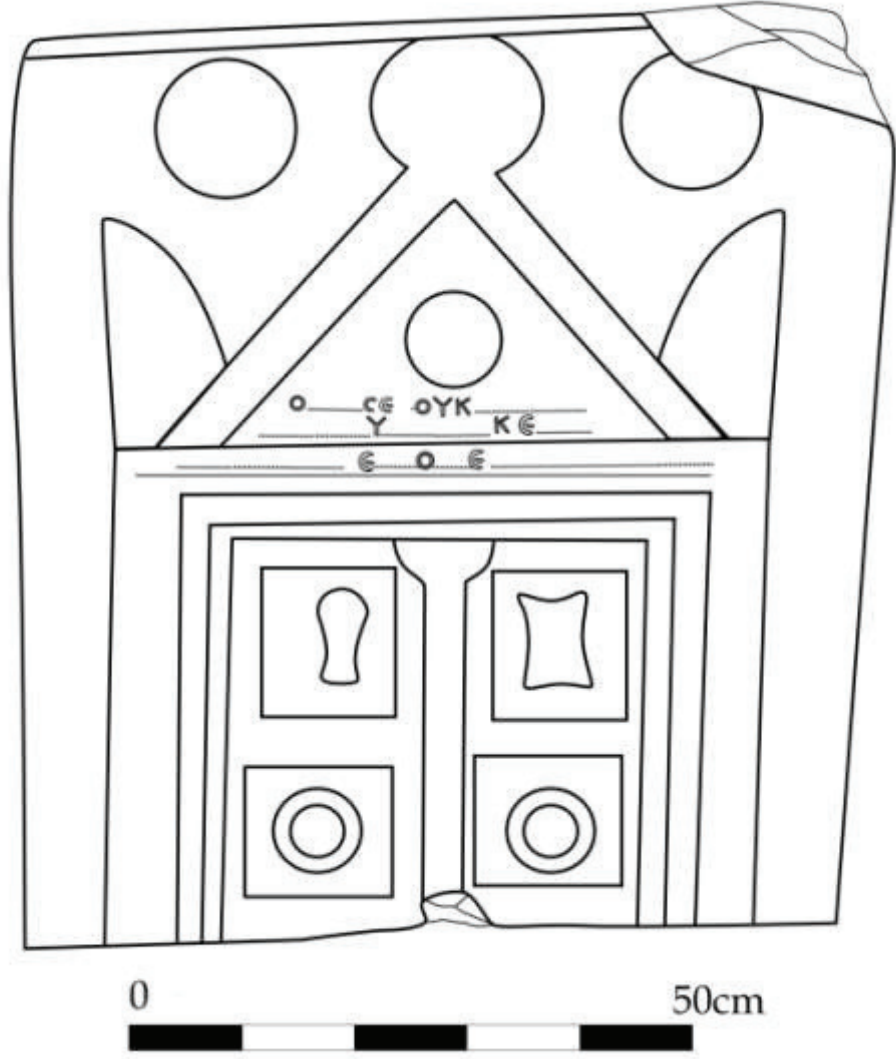

E.2006/18/A

0

50cm

Çizim 89

Çizim 90

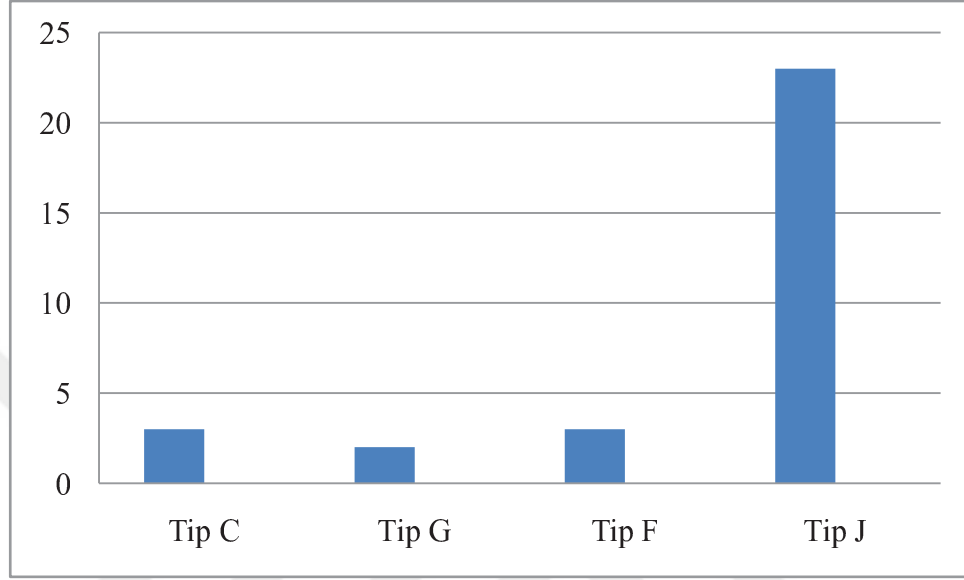
Çizim 91

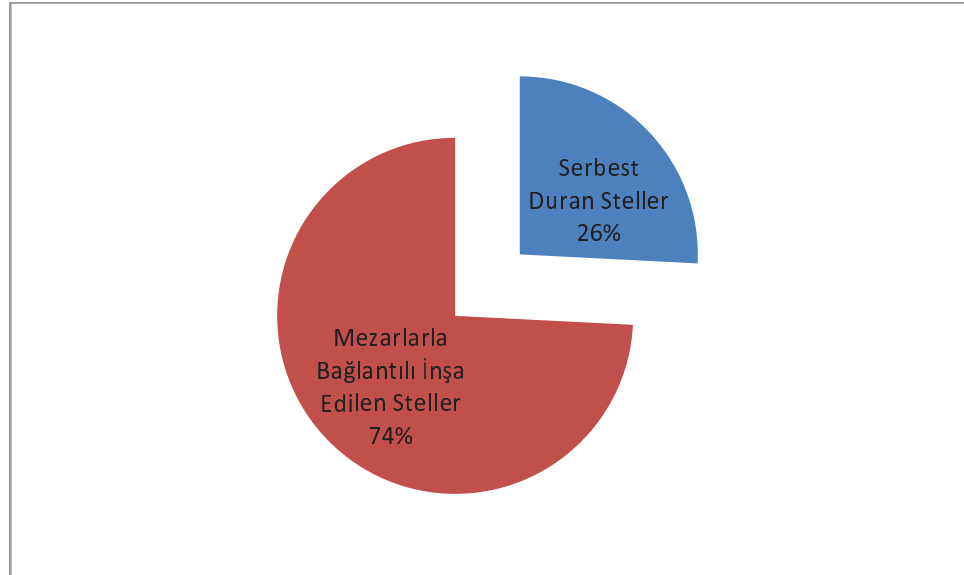
0 50cm

Çizim 92

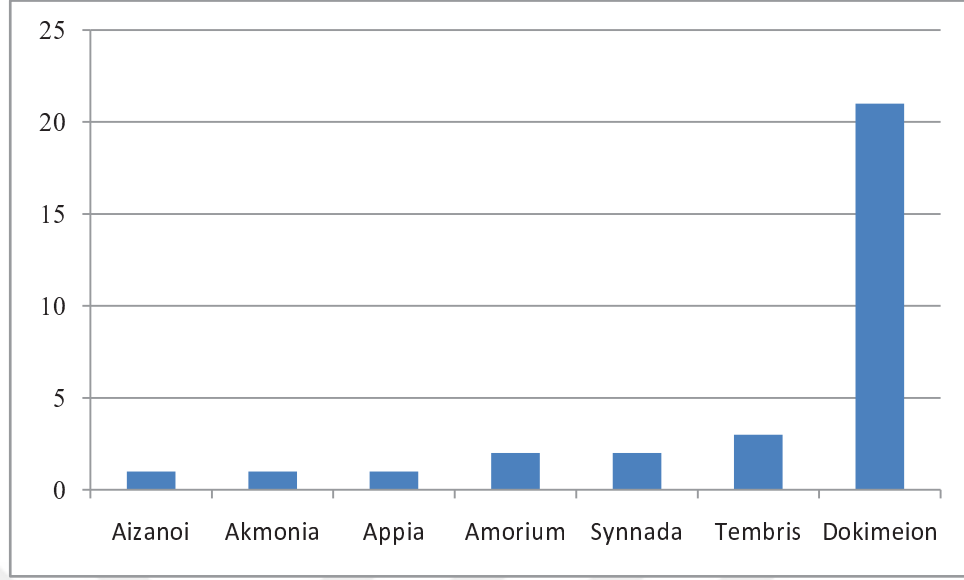
GRAFİKLER

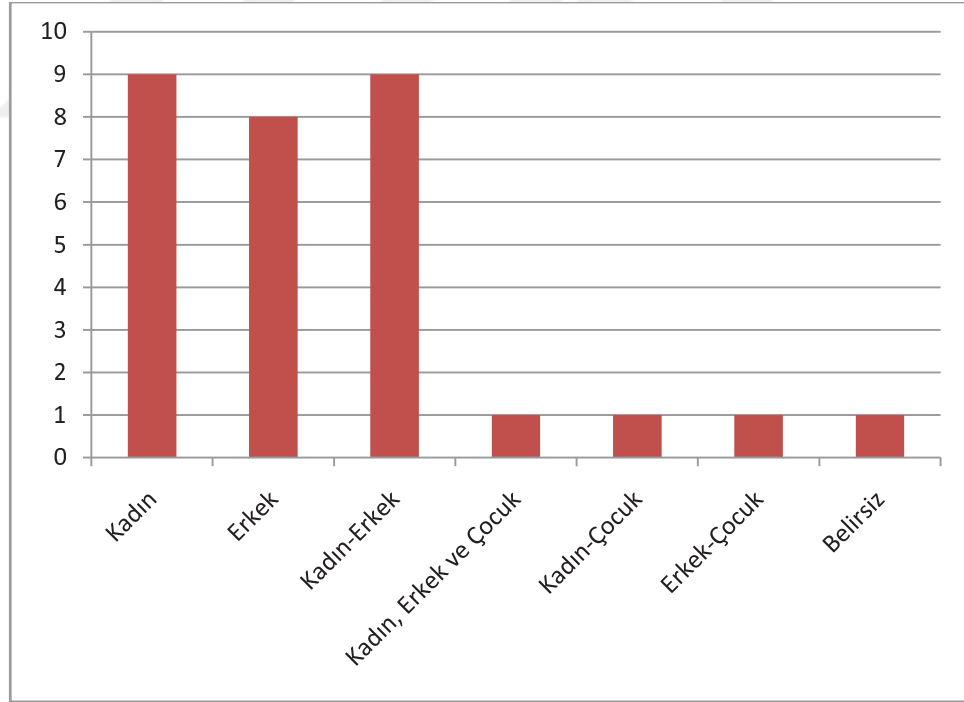
Grafik 1: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin tip dağılımı.

Grafik 2: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin dikiliş yerleri.

Grafik 3: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin üretim atölyeleri.

Grafik 4: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki stellerin cinsiyete göre dağılımı.

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25

Resim 26

Resim 27

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31

ÖZGEÇMİŞ

Mürşide ÜLKER KUCUK 01.01.1991 tarihinde Afyonkarahisar'da doğdu. İlköğretimi 2005 yılında Çavdarlı Şehit Er Hüseyin Öğüt ilköğretim Okulu'nda tamamladı. Eğitim hayatına iki yıl ara verdikten sonra 2007 yılında Açık Öğretim Lisesine başladı ve 2011 yılında mezun oldu. Eğitimine bir yıl ara verdi ve 2012 yılında Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümünü kazandı. 2016 yılında Fen-Edebiyat Fakültesi birinciliği ile mezun oldu. Öğrenciliği sırasında Soğmatar Yüzey Araştırması ve Harran Kazılarına katıldı. 2016 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. İyi derecede İngilizce bilen ÜLKER KUCUK 2017 ve 2018 yıllarında Apameia antik kenti tiyatro kurtarma kazısına katıldı.

İletişim Bilgisi:

E mail: mursideolker@gmail.com